

MASARYKOVA UNIVERZITA

Filozofická fakulta

Ústav jazykovědy a baltistiky

Obecná jazykověda

Bc. Ivana Kozáková

Transliterace ruských vlastních jmen do angličtiny

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Marie Krčmová, CSc.

2018

*Prohlašuji, že jsem tuto magisterskou diplomovou práci vypracovala samostatně
s využitím uvedených pramenů a literatury.*

podpis autorky

Upřímně děkuji paní profesorce Krčmové za vedení této práce, za vstřícnost, trpělivost, přímost a téměř nadpřirozenou schopnost inspirovat svým nadšením, když už se to vlastní vytrácí.

ABSTRAKT

Tato diplomová práce je věnována transliteraci ruských vlastních jmen v anglicky psaných textech. Nejdříve je v první teoretické kapitole vysvětlen proces transliterace a jsou představena a srovnána obě zapojená písma – anglická latinka a ruská azbuka. Dále jsou ve druhé kapitole poskytnuty náhledy několika vybraných transliteračních norem, které se používají k romanizaci azbuky v různých oblastech (knihovnictví, kartografie apod.). Kapitola třetí je věnována ruským příjmením, jejich vzniku a vývoji, morfologické i sémantické struktuře. Poslední kapitolu pak představuje praktický výzkum existujících transliterací příjmení ruských hokejistů v anglicky vedených materiálech na internetu.

ABSTRACT

This diploma thesis elaborates on the current state of English romanization of Russian surnames. In the first chapter, the process of transliteration is described, and both employed scripts – Latin and Cyrillic – are presented. The second chapter introduces and compares valid romanization standards of Russian Cyrillic. Chapter three is devoted to Russian surnames – their origins and history, morphology, word-formation and semantic structure. Fourth and final chapter provides the research of romanization in the sphere of ice hockey. Collected transliterations of Russian ice hockey players' surnames are analyzed in terms of their compliance to the International Ice Hockey Federation romanization standard, existing deviations are compiled, and the alternative, non-standard ways of transliteration are demonstrated. Finally, the research results are commented on and the im/possibility of a single unifying transliteration standard is discussed.

KLÍČOVÁ SLOVA

Transliterace, romanizace, angličtina, ruština, latinka, azbuka, vlastní jména, příjmení, lední hokej, transliterační norma

KEYWORDS

Transliteration, romanization, proper nouns, surnames, Russian, English, Latin script, Cyrillic Script, romanization standard, ice hockey

OBSAH

ÚVOD	9
1. RUSKO-ANGLICKÁ TRANSLITERACE	11
1.1. TRANSLITERACE A TRANSKRIPCE	11
1.2. GRAFICKÉ SYSTÉMY RUŠTINY A ANGLIČTINY	14
1.2.1. Ruština – ruská azbuka.....	14
1.2.2. Angličtina – anglická latinka.....	16
1.3. SROVNÁNÍ GRAFICKÉ A ZVUKOVÉ STRÁNKY RUŠTINY A ANGLIČTINY	17
1.3.1. Ruské a anglické konsonanty	17
1.3.2. Ruské a anglické vokály	19
1.3.3. Ruský tvrdý a měkký znak	21
1.3.4. Latinka, azbuka, a jejich zvuková realizace v porovnání	22
1.4. SHRNUÍ: ÚSKALÍ PŘEPISU	25
2. TRANSLITERAČNÍ NORMY	27
2.1. LATINIZACE: DEFINITIVNÍ NORMA NA DOSAH	28
2.2. HISTORIE ROMANIZAČNÍCH NOREM	30
2.3. PŘEHLED VYBRANÝCH PLATNÝCH ROMANIZAČNÍCH NOREM.....	34
2.3.1. GOST 7.79-2000	34
2.3.2. ISO 9:1995	35
2.3.3. ALA-LC	36
2.3.4. BS 2979:1958	37
2.3.5. Vědecká transliterace	38
2.3.6. Normy UNGEGN.....	38
2.3.7. BGN/PCGN 1947.....	39
2.3.8. ICAO Systém	40
2.3.9. Norma IIHF	41
2.4. SROVNÁNÍ TRANSLITERAČNÍCH NOREM.....	44
2.4.1. Shody a rozdíly mezi normami	44
2.4.2. Příklady užití norem	46
2.5. SHRNUÍ: NORMY JAKO ŘEŠENÍ, NEBO DALŠÍ PROBLÉMY?	47

3. RUSKÁ ANTROPONYMA, RUSKÁ PŘÍJMENÍ	51
3.1. STRUČNÁ HISTORIE RUSKÉHO PŘÍJMENÍ	51
3.2. PRAMENY RUSKÉHO PŘÍJMENÍ.....	52
3.3. STAVBA RUSKÉHO PŘÍJMENÍ	53
3.3.1. Sufixy a možné podoby příjmení.....	54
3.3.2. Kmeny příjmení	56
3.4. SHRNUÍ: VYMEZENÍ „RUSKÉHO“ PŘÍJMENÍ	62
4. TRANSLITERACE RUSKÝCH PŘÍJMENÍ V PRAXI.....	63
4.1. PŘEDMĚT VÝZKUMU	63
4.2. ZDROJE ZKOUMANÉHO MATERIÁLU	64
4.3. METODA ZPRACOVÁNÍ MATERIÁLU	66
4.4. LIMITY VÝZKUMU.....	68
4.5. CÍLE VÝZKUMU	69
4.6. VÝSLEDKY VÝZKUMU	69
4.6.1. Přehled vybraných ruských příjmení a jejich transliterací.....	71
4.6.2. Analýza nalezených transliterací	86
4.7. SHRNUÍ: TRANSLITERACE V SOUČASNOSTI A (NE)MOŽNOST JEDNOTNÉ NORMY V BUDOUCNU	93
ZÁVĚR	97
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	100
PŘÍLOHA 1: Příklady transliterace podle norem – ruská antroponyma.....	108
PŘÍLOHA 2: Příklady transliterace podle norem – ruská toponyma.....	109
PŘÍLOHA 3: Srovnání transliteračních norem.....	110

ÚVOD

Chtělo by se říci, že lidská komunikace 21. století prakticky nemá omezení. Lidé si posílají psané zprávy v reálném čase na vzdálenosti kontinentů. Hovoří spolu z očí do očí, ačkoliv je dělí světový oceán. Mohou být k zastížení kdekoliv a kdykoliv – na zemi i ve vzduchu, v místech osídlených i zcela opuštěných, v klidu i v pohybu. V okamžiku. Zcela neomezená však tato komunikace není.

Lidské dorozumívání je zakódováno do mnoha různých jazyků a písem, a tudíž je stále do jisté míry limitováno. Univerzální jazyk pro celé lidstvo doposud nevznikl. Existují jazyky, které by se svým počtem mluvčích mohly stát adepty na „pozemštinu“ – čínsky (mandarínsky) mluví snad sedmina Země a základy angličtiny ovládá každý, kdo má co dočinění se sférou mezinárodního obchodu, cestovního ruchu či virtuální komunikace. Žádný z těchto jazyků však dosud nepřekročil ony kulturní, historické, společenské či jiné hranice, které jejich plnému rozšíření brání.

Nejinak je tomu s písmem. Neexistuje jediné písmo pro všechny jazyky světa. Často neexistuje ani společné písmo pro jednu jazykovou rodinu, natož pro její jednotlivé větve (např. jihoslovanská větev je zapisována latinkou a cyrilicí, přičemž i ty se pro jednotlivé jazyky v drobnostech dále odlišují). Přestože je kompletní obměna psaného systému v rámci jednoho jazyka možná a i dnes se tak děje (například letos v únoru byl v Kazachstánu vydán zákon, kterým bylo ustaveno přijetí latinského písma namísto cyrilice používané od roku 1940; přechod k nové verzi psané kazaštiny by měl být dokončen v roce 2025),¹ píšeme stále rozdílně.

Zda a kdy budou lidská řeč či písmo sjednoceny, lze jen hádat. Do té doby je třeba poradit si v situacích, kdy se rozdílné jazyky a písma potkávají: umět přenést předmět jednotlivých informací do jiného jazyka – tedy dobře překládat, a umět převést (psanou či mluvenou) formu jednotlivých slov a vět z jednoho písma do druhého. Omezení komunikace takto sice finálně nemizí, ale s jednotnými dohodnutými pravidly je s nimi možné pracovat a úspěšně se dorozumívat.

V této práci se zaměřujeme na transliteraci ruských příjmení do angličtiny, přičemž se věnujeme přepisu výhradně tímto směrem, nikoliv opačným. „Ruskými příjmeními“ pak myslíme ta, jejichž nositeli jsou Rusové (nebo to o nich lze

¹ SUSLOVA, E. Kuda jazyk dovedet: počemu Kazachstan perešel na latinicu. *Gazeta.ru* [online]. 2018.

předpokládat).² Jedná se tedy o situaci, kdy se setkávají dva samostatné jazyky (ruský a anglický; oba z jedné jazykové rodiny, ale již odlišných větví) a dvě odlišná písmena, a ve které nastává nutnost jednostranně přenést formu vlastních, a tedy jedinečných jmen.

Transliterace je právě jednou z metod takového přenosu, často pak bývá při popisu vymezována vůči metodě jiné – transkripci. Oběma procesům a jejich možnému prolínání zasvěcujeme první kapitolu, kde také představujeme a srovnáváme grafické (a zvukové) systémy obou sledovaných jazyků – ruštiny a angličtiny.

Druhou kapitolu uvádíme exkurzem do historie transliteračních norem určených k přepisu azbuky do latinky. Jelikož takovýchto standardů, oficiálních i neoficiálních, mezinárodních i národních, existuje mnoho, vybíráme pouze ty nejužívanější z nich, které následně blíže popisujeme a pravidla přepisu mezi nimi srovnáváme (schémata vybraných transliteračních norem a příklady jejich užití lze nalézt v přílohách této práce).

Ve třetí kapitole se věnujeme ruským antroponymům a osvětlujeme historický vývoj ruského tříčlenného osobního jména. Zaměřujeme se pak na ruská příjmení, rozebíráme jejich tradiční i netradiční morfologickou stavbu a komentujeme jejich sémantickou a etymologickou rozmanitost.

Do čtvrté a poslední kapitoly zařazujeme praktický výzkum rusko-anglické transliterace. Ten spočívá ve sběru a analýze existujících transliterací vybraných příjmení ruských hokejistů v anglicky psaném textu. Transliterace ve sportu, zvláště pak v ledním hokeji, vezmeme-li v potaz jeho oblíbenost nejen v anglicky a rusky mluvících zemích, je stále potřebná a pro komunikaci a přenos informací nezbytná. Pro tuto sféru navíc existuje platný transliterační standard. Zaměřujeme se proto na prozkoumání platnosti stanovené normy, zmapování jednotnosti či nejednotnosti přepisu a na konkrétním materiálu demonstrujeme současný stav rusko-anglické transliterace.

² Takto definujeme slovní spojení „ruská příjmení“ pro celý dokument.

RUSKO-ANGLICKÁ TRANSLITERACE

1.1. TRANSLITERACE A TRANSKRIPCE

Transliterace je proces, při kterém se text z jednoho písma převádí do písma jiného. Zaměňují se tedy jednotlivé znaky výchozí abecedy za znaky abecedy cílového jazyka za účelem zpřístupnění daného textu. V případě přepisu znaků cyrilice (popř. jiných nelatinkových písem) do znaků latinky se užívá také termín *romanizace*. Transliterace probíhá v rovině grafické a „[t]ransliterovat znamená převádět skutečně písmeno za písmeno, tj. naprosto bez zření k výslovnosti“.³ Tohoto striktního přepisu grafémů se drží například tzv. *vědecká transliterace*, která se pro své účely rozhoduje opomenout zvukovou stránku či kulturní tradici provázející daná transliterovaná jména. Má být uniformovaná a ideálně prosta výjimek.

Čtenáři je ale často bližší jiný způsob přepisu, a to zjednodušená transliterace. Tu známe například z běžných přepisů ruských jmen do češtiny, které vznikaly bez existence jediného sjednocujícího transliteračního standardu. Přepisuje se opět z písma do písma, zde z cyrilice do latinky, ale „reflektuje se i zvuková podoba jmen, event. i jejich podobnost k č. slovům“ (srov. *Иван Сергеевич Тургенев*: vědecká t. *Ivan Sergejevič Turgenjev* – zjednodušená t. *Ivan Sergejevič Turgeněv*).⁴

Za účelem sjednocení přepisu a zprostředkování všeobecné čitelnosti přeepsaných textů vznikají *transliterační normy*. Jedná se v podstatě o soubory dohodnutých pravidel a návodů pro přepis z písma do písma, přičemž každá norma podrobně znázorňuje celý daný grafický systém zdrojového písma/jazyka, a pro jeho jednotlivé znaky a symboly uvádí odpovídající znaky a symboly vybraného písma/jazyka cílového (normám se dále věnujeme v následující kapitole).

Pro přepis zvukové stránky do písma se pak užívá termín *transkripce*. Jde v zásadě o zachycení či vykreslení mluvené řeči v grafické podobě, a to s použitím vlastního písma určitého jazyka (latinky, cyrilice atd.), či znaků uznaného fonetického písma IPA pro přesnější, vědecktější transkripci.⁵ Transliteraci a transkripci je zvykem stavět do opozice – čistá transliterace nehledí na zvukovou stránku textu a pohybuje se

³ KRČMOVÁ, M. Transliterace. *Fonetika* [online]. Elportál, Brno: MU, 2007.

⁴ KRČMOVÁ, M. Transliterace. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017.

⁵ KRČMOVÁ, M. Transkripce. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017.

pouze na úrovni grafiky, v čisté transkripci má zvuková stránka naopak výsadní postavení. V praxi však často nelze grafickou a zvukovou formu jazyka při přepisu striktně oddělit.

Romanizace: transliterace a/nebo transkripce?

Transliterace textu je proces denně potřebný a využívaný ve všech sférách, kde se přímo setkávají jazyky užívající rozdílné systémy znaků. Nejčastěji je pak nutný k přenosu vlastních jmen (geografické názvy, vlastní jména osob i literárních postav, jména autorů a jejich děl v bibliografických záznamech, názvy produktů, obchodních řetězců, reklamních značek apod.). Nezřídka je však poměrně složité rozhodnout, do jaké míry by se při transliterování měl autor striktně držet grafické záměny nebo zda je vhodné přihlídnout ke zvukové podobě vlastního jména a transliteraci jí přizpůsobit.

Konkrétně v ruském prostředí se v minulosti běžně užívalo transliterace. V 18. a 19. století ruské vzdělané obyvatelstvo povětšinou rozumělo německému a francouzskému jazyku. Mnoho informací a textů přicházelo k lidem v písemné formě a při transliteraci se běžně uchylovalo k německým a francouzským pravidlům psaní. Například anglický jazyk byl však lidem často cizí. Při transliteraci byla výslovnost anglických jmen zcela opomenuta, aplikovala se stejná francouzská či německá pravidla, a původní anglické jméno se pak mohlo změnit k nepoznání (*Newton* – dříve *Невтон*, nyní *Ньютон*).

Dnes se v prepisech cizích jmen do ruštiny s čistou transliterací téměř nesetkáme. Mnohem častěji se v praxi používá tzv. *praktická transkripce*, které lze užívat „v textech určených pro čtení nelingvisty,“ dále pak „pro praktické účely, tedy v novinách, odborné i krásné literatuře, reklamě“.⁶ Od běžné fonetické transkripce se odlišuje tím, že „do svého systému implementuje některé prvky transliterace s cílem zachovat ty grafické prvky originálu, které jsou nezbytné pro jednoznačnou identifikaci původní podoby slova“, od striktní transliterace pak liší svým důrazem na zvukovou stránku slova.⁷

⁶ ŠPAČKOVÁ, S. *Rusko-česká ekvivalence propriálního lexika: vlastní jména v překladu*. Vydání první. Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2017. ISBN 8021086874. Str. 33 – 34.

⁷ Uvádí například praktickou transkripci anglického příjmení *Turner* – *Тернер* či názvu Britského města *Redding* – *Реддинг*; v pravé fonetické transkripci by došlo v případě *Turner* k vynechání obou ruských znaků *р*, jelikož postvokální [r] se v (britské) angličtině nutně nevyslovuje, v případě *Redding* by odpadlo koncové *г*, [g] se rovněž v pozici po *n* z výslovnosti vytrácí. ŠPAČKOVÁ. Str. 34 – 35.

Obě metody mají samozřejmě své výhody i nevýhody, těm se věnuje například ruský lingvista, překladatel a onomastik Dmitrij Jermolovič.⁸ Úskalím transliterace podle něj může být neodvoditelnost reálné zvukové podoby jmen, přičemž jejich výslovnost je pak vymodelována na základě cílového jazyka a často se notně liší od formy zdrojové (*Виктор Гюго, Франтишек Кришжук*). V případě transkripce je zase mnohdy složité dohledat původní psanou formu jména (*Лу – Lee, Leigh* nebo *Lie?*, *Тьерри Анри* – pův. fr. *Thierry Henry*). Výhodu transliterace spatřuje v univerzálnosti transliterovaných jmen, v jejich trvalosti a možnosti na ně kdykoliv odkázat či je zpětně vyvodit (dnes je proto transliterace nejvíce zapotřebí v soudních a úředních textech, katalozích archivů či knihoven a v osobních identifikačních dokumentech). Jako nejvhodnější pak považuje pro přepis cizích jmen do ruštiny skloubení transkripce a transliterace.⁹

S podobnou tendencí se setkáváme také při opačném směru přepisu, tedy přepisu ruských jmen z azbuky do latinky. Vedle čistě transliteračních norem existují normy, které stále užívají přívlastek transliterační, ale zohledňují zvukovou stránku zdrojových slov. Pohybují se tak někde na pomezí transkripce a transliterace (paralelně by možná bylo lze hovořit o *praktické transliteraci*, tedy transliteraci s prvky transkripce).

Tato práce se zaměřuje na transliteraci a nikoliv transkripci ruských jmen do angličtiny. Dosavadní zkoumání však potvrzuje, že v určitých případech tyto dva způsoby přepisu nelze jednoduše a konečně oddělit. Samotný termín *romanizace*, který zde užíváme především ve smyslu transliterace a nikoliv transkripce, může v určitém kontextu (často v anglofonním prostředí) zastřešovat oba procesy.

Následující oddíly proto věnujeme formální i zvukové stránce obou jazyků. Nejprve představíme grafický systém zdrojového jazyka – ruštiny, jeho historický vývoj od staroslovanské cyrilice po dnešní azbuku, a grafický systém cílového jazyka – angličtiny, čili anglický latinkový inventář a jeho rozdíly oproti starším a jinojazyčným latinkám. Podíváme se také na fonetické zázemí ruštiny a angličtiny, vokály, konsonanty a některé specifické fonetické jevy těchto jazyků, které se mohou odrazit na písmu. Spolu s nimi pak přivedeme srovnání jednotlivých fonémů jejich možnou grafickou realizaci v tom či onom jazyce, a porovnáme jednotlivé grafémy a možnou podobnost či odlišnost jejich realizace zvukové.

⁸ MISTRYUKOVA, E. *Vývojové tendence v ruské teorii tlumočení na přelomu 20. a 21. století: diplomová práce*. Praha: Filozofická fakulta UK, 2014. Str. 51 – 52.

⁹ JERMOLOVIČ, D. I. *Imena sobstvennyje na styke jazykov i kul'tur*. Moskva: R. Valent, 2001. Str. 15 – 20.

1.2. GRAFICKÉ SYSTÉMY RUŠTINY A ANGLIČTINY

1.2.1. Ruština – ruská azbuka

Pro zápis současného ruského jazyka se dnes využívá ruská azbuka (*кириллица*, *Cyrillic script*). Toto hláskové písmo vychází ze staroslovanské cyrilice, v jejíchž základech stála novořecká abeceda. Samotný výraz *azbuka* (podobně jako česká *abeceda*) je pak kalkem názvu řeckého písma *alfabeta*, jenž vznikl složením názvů počátečních písmen; v případě azbuky tedy spojením názvů *a* a *б* staré cyrilice – „az“ (*азъ*) a „buky“ (*букы*).¹⁰

Moderní cyrilicí bývají zapisovány všechny východoslovanské jazyky a také čtyři jazyky jihoslovanské (bosenština, bulharština, makedonština a srbština). Jednotlivé azbuky se od sebe mírně odlišují; shodné grafémy mohou odpovídat jiným fonémům (ruské vs. ukrajinské *u*; ruské vs. bulharské *u*), jazyk používá jiný, vlastní grafém (běloruské *ŷ*; srbské *ћ*; makedonské a srbské *љ*, *ћ*; ukrajinské *ї*), popřípadě přejímá grafém z jiného písma (latinkové *i* v ukrajinštině).

Kromě toho se lze s azbukou setkat i v několika neslovanských jazycích, jazycích kavkazských a jiných asijských (např. čečenština, kyrgyzština). Se vznikem Sovětského svazu a nástupem Stalina k moci totiž začal být kladen důraz na sjednocení písma na celém území. Přidružené republiky a národnostní menšiny musely své původní písmo nahrazovat cyrilicí, a pro národy, jejichž jazyky do té doby psanou formu neměly, byly vytvořeny systémy zápisu se základem právě v ruské azbuce. Cyrilice se tak rozšířila dále do Asie, zajistila si zástupy dalších uživatelů a s nimi i svou další existenci (pro více viz 2.1. Latinizace na str. 28).

Staroslovanská (církevněslovanská) cyrilice sestávala z celkem 43 grafémů: 24 písmen bylo převzato z řecké unciály (např. *A*, *B*, *E*, *T*) a doplněno o 19 dalších, řečtině již neznámých znaků (např. *Б*, *Ж*, *К*, *Ѧ*, *Ю*). Postupem času z tohoto inventáře v ruském prostředí několik znaků vymizelo. Jednalo se převážně o znaky, které zastupovaly fonémy objevující se pouze ve slovech přejatých z řečtiny (*Ѧ* – „ksi“) a dublety, kdy pro jeden foném existovalo více grafémů ([f] mohlo být zapsáno vlastním znakem *Ф* nebo řeckým *ϑ*¹¹). V církevní slovanštině ani později v ruštině se tyto hlásky

¹⁰ Pro celý dokument platí: kurzíva pro grafémy a písmena (např. *ð*, *e*, *è*), hranaté závorky pro transkripci IPA (např. [ʃ], [æ, ə]), šikmá lomítková závorka pro fonémy a zápis výslovnosti cyrilicí (např. /ɫ/, /ovo/ pro *-ozo*).

¹¹ Výslovnost původního řeckého *ϑ* [tʰ] časem splynula s výslovností slovanského *Ф* ve [f].

běžně neobjevovaly, původní řecká výslovnost se přizpůsobila slovanským vokálům a konsonantům a funkce těchto znaků vymizela.

Oficiálně bylo od mnoha nadbytečných písmen upuštěno na začátku 18. století, a to zásluhou reformy Petra Velikého. Ty přinesly nejen zúžení inventáře azbuky o již nepraktické řecké znaky, ale také grafické zjednodušení a připodobnění cyrilice k písmu latinskému. Jednotlivá písmena také začala být nazývána po vzoru písmen latinky (tedy „a“, „be“ namísto „az“, „buky“). Nově vzniklá cyrilice dostala název *graždanka* (zkratka z *graždanskij šrift* – občanské/světské písmo) a začala nahrazovat církevněslovanskou cyrilici při psaní světských textů. Přirozeně docházelo ještě k dalším modifikacím, bylo vytvořeno několik nových znaků (ѣ, ѓ, ё), další nepoužívané grafémy byly nahrazeny a ruská abeceda se vyvinula do své moderní podoby.

Poslední reforma byla uvedena v prosinci roku 1917 (*Декрет о введении нового правописания*). V ní byly navrženy a ustaveny následující pravopisné změny: písmeno Ъ/ъ („jat“) mělo být vyškrtnuto a bez výjimky nahrazováno písmenem *e* (*вѣра* → *вера*); řecké Θ/θ („fita“) mělo být zcela nahrazeno ruským *ф* (*Αθανασίη* → *Афанасий*); písmeno *I/i* bylo zaměněno za *и* (*Ιωανν* → *Иоанн*); tvrdý znak *ь* ztratil svou původní funkci na koncích slov (*хлѣбъ* → *хлеб*) a koncích částí složených slov (*контръ-адмиралъ* → *контр-адмирал*) a zachoval se pouze jako rozdělující znak mezi předponou a kmenem (*разъяснение*). Méně užívané písmeno *ѣ* naopak nabylo na důležitosti a zařadilo se tak mezi ostatní běžně používané znaky jako rovnocenné.¹²

Dnešní ruská abeceda čítá 33 písmen; dvacet jedna znaků pro konsonanty (včetně *ѣ* – tzv. „i krátké“ odpovídající [j]), deset pro vokály a dva znaky, které samy žádnou konkrétní hlásku nezapisují (*ь*, *ѣ*). Písmena mají svou malou a velkou variantu (minuskule a majuskule), tiskací i psací. Písmeno *ь* spolu s měkkým a tvrdým znakem však najdeme v textech téměř výhradně jako minuskule, jelikož běžně nestávají na začátcích slov. Jejich velká varianta se pak může objevit jako grafický znak ve zkratkách, přejímkách či v textu tištěném v majuskulním písmu.¹³

¹² CHMELEVSKAJA, J. S. a KOZYREVA, T. G. *Sovremennyj russkij jazyk: grafika, orfografija*. Minsk: Vyšejšaja škola, 1981. Str. 24 – 25.

¹³ CHMELEVSKAJA, KOZYREVA. Str. 6 – 8, 18 – 25.

Ruská azbuka

А	Б	В	Г	Д	Е	Ё	Ж	З	И	Й	К	Л	М	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф	Х	Ц	Ч	Ш	Щ	Ъ	Ы	Ь	Э	Ю	Я
А	Б	В	Г	Д	Е	Ё	Ж	З	И	Й	К	Л	М	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф	Х	Ц	Ч	Ш	Щ	Ъ	Ы	Ь	Э	Ю	Я
а	б	в	г	д	е	ё	ж	з	и	й	к	л	м	н	о	п	р	с	т	у	ф	х	ц	ч	ш	щ	ъ	ы	ь	э	ю	я
а	б	в	г	д	е	ё	ж	з	и	й	к	л	м	н	о	п	р	с	т	у	ф	х	ц	ч	ш	щ	ъ	ы	ь	э	ю	я

1.2.2. Angličtina – anglická latinka

Latinské písmo (*латиница, Latin/Roman script*) není třeba českému čtenáři podrobněji představovat. Ve skutečnosti se jedná o nejrozšířenější systém zápisu na světě. Jak vyplývá ze samotného názvu, nejprve sloužilo písmo pro zápis latiny, přirozeně jej pak bylo užíváno také v příbuzných, románských jazycích a dalších jazycích evropských (germánská větev, baltské jazyky i většina slovanských). Se zámořskými objevy a v období kolonialismu se spolu s evropskými jazyky latinka rozšířila také mimo území Evropy, stala se základním písmem mnoha dosud nepsaných jazyků (např. jazyky původních obyvatel Ameriky), a s rozvojem počítačové technologie a komunikace zaujala místo univerzálního transliteračního systému všech nelatinkových písem.

Podobně jako cyrilice se i latinka v jednotlivých jazycích liší. Její soubor se adaptuje a jednotlivé inventáře čítají různý počet písmen. Některé jazyky nevyužívají všechna písmena latinky. Lotyšská latinka například úplně postrádá znaky *Q/q, W/w* a *X/x*. Polština podobně neužívá *V/v, Q/q* a *X/x* (místo nich tytéž zvuky graficky znázorňuje takto: *w, kw, ks*). Jiné latinky přejímají znaky z jiných, nelatinkových písem. V němčině lze potkat znak pro tzv. „ostré es“: *ß* (původně pouze minuskule, nově i majuskule; jako velká varianta se užívá také podoba *SS*). Kromě toho pak mohou jednotlivé znaky přijímat diakritická znaménka plnící nejrůznější funkce.

Pro písmena se speciální diakritikou nemusíme chodit daleko. V české latině se setkáváme s háčky (resp. apostrofy ve strojovém písmu v případě *d* a *t*) nad grafémy: *Č/č, Ď/ď, Ň/ň, Ř/ř, Š/š, Ť/ť, Ž/ž* a *Ě/ě*; čárky a kroužek pak v češtině slouží pro označení délky vokálů: *Á/á, É/é, Í/i, Ý/y, Ó/ó, Ú/u, Ů/ů*. Lotyšská latinka zapisuje délku vokálů s pomocí *makronu*, tedy vodorovné čárky: *Ā/ā, Ē/ē, Ī/ī, Ū/ū*; kromě háčků používá pro označení specifické výslovnosti spodní háček *sedilu*: *Ģ/ģ¹⁴, Ķ/ķ, Ļ/ļ, Ņ/ņ*. Slovenština kromě háčků a čárek (v čs. chybějící *l* s čárkou *Ĺ/ĺ* – jedinečný znak pro dlouhý

¹⁴ U minuskule *ģ* výjimečně psaný nad písmenem, nikoliv pod ním.

slabikotvorný konsonant) píše apostrof v měkkém konsonantu *L/T* a užívá stříšku, slov. nazývanou *vokáň* (*Ô/ô*).¹⁵

Současná angličtina využívá inventář základních latinských písmen, který bývá také označován jako klasická nebo standardní latinka, a funguje zcela bez diakritických znamének. Tento inventář se liší od dřívějších historických stádií anglického jazyka, některé znaky ve staroanglických či středoanglických textech se již v dnešní angličtině nepoužívají; zmizely například grafémy *þ, ð, ȝ, &, æ* nebo *æ*¹⁶ (mnohé z těchto znaků se objevují ve fonetické abecedě IPA). Dnes má anglická latinka k dispozici celkem 26 písmen (6 pro samohlásky, 20 pro souhlásky).

Anglická latinka

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	v	w	x	y	z
a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	v	w	x	y	z

1.3. SROVNÁNÍ GRAFICKÉ A ZVUKOVÉ STRÁNKY RUŠTINY A ANGLIČTINY

Srovnáme-li výše zmíněné psané systémy, zjistíme, že ruština disponuje přibližně stejným množstvím písmen pro konsonanty jako angličtina, tyto se však často kvalitativně neshodují. Ruština také nabízí hned o čtyři znaky pro vokály navíc a dva znaky, které jsou pro ruštinu ortograficky významné, ale nepředstavují konkrétní hlásku a nelze je do angličtiny jednoduše transliterovat jiným (jediným) znakem. Vybrané jazyky se zjevně neodlišují pouze po formální stránce, ale také po stránce zvukové, a některá fonetická specifika jednoho jazyka mohou do jisté míry ovlivňovat jeho přepis do jazyka druhého.

1.3.1. Ruské a anglické konsonanty

Jedním ze specifických rysů ruského konsonantismu je měkkostní opozice. Je možné vydělit celkem patnáct souhláskových dvojic, ve kterých určitým tvrdým

¹⁵ *Diacritics Project* [online]. Typo.cz, DesignIQ.cz. 2004.

¹⁶ CHAMONIKOLASOVÁ, J. *A Concise History of English*. Brno: MU, 2014.

souhláskám náleží měkký, palatalizovaný protějšek: /б – б', в – в', г – г', д – д', з – з', к – к', л – л', м – м', н – н', п – п', р – р', с – с', т – т', ф – ф', х – х'/.¹⁷ V grafice se tyto palatalizované konsonanty neodlišují od nepalatalizovaných, kromě výjimek (ve slovech přejatých, akomodace na předělech předložek s vokály) ale na jejich palatalizovanou, měkkou výslovnost upozorňují jotované *e, ě, u, ů, ю, я, ъ*. Vedle těchto dvojic pak stojí samostatně několik konsonantů, které se vyskytují nepárově pouze jako tvrdé: /ж, ц, ш/; nebo pouze jako měkké: /й, ч, щ/.¹⁸

Dále se v ruštině lze setkat se znělostní asimilací, disimilací nebo dierezi souhláskových klastrů. K *asimilaci znělostní* může dojít vlivem jiné sousedící znělé (*сбор* → /зб/) nebo neznělé souhlásky (*автомобус* → /фт/). Při *disimilaci* postižená hláska ztrácí další ze svých kvalitativních rysů, výslovnostních i akustických (*лёгкие* → /хк/, *конечно* → /ш/). A v procesu *dierexe* dochází k vypuštění výslovnosti některé hlásky ze spojení konsonantů (*ненастный* → /сн/, *счастливыи* → /сл/, *поздно* → /зн/, *солнце* → /нц/, *сердце* → /рц/, *здравствуйте* → /ст/, *гренландский* → /нс/, *эмигрантский* → /нс/), v grafice bývají všechny souhlásky zachovány.¹⁹

Za zmínku ještě stojí tradice zachování psaného ruského *z* vyslovovaného však jako /в/, a to v sufixech *-ого/-его* u přídavných jmen (*белого, синего*), zájmen (*того, твоего*) a číslovek (*одного, пятого*) maskulin a neuter jednotného čísla, a v několika dalších odvozených slovech (*сегодня, ничего*). Totéž pravidlo platí pro tvary ruských příjmení na *-ой/-ий* a nemělo by se plést se tvary příjmení končících *-ов/-ев* (srov. *Высоцкий – улица Высоцкого /ово/, Шереметьев – Шереметьево*). Zvukově shodnému segmentu zde tedy připadají dvě grafické varianty: /ово/ → *-ого* i *-ово*; /ево/ → *-его* i *-ево*.²⁰

Ruský konsonantický inventář, v přepisu fonémů cyrilicí²¹ i IPA²², pak vypadá následovně:

plozívy	п, б, т, д, к, г, п', б', т', д', к', г'	p, b, t, d, k, g, p ^h , b ^h , t ^h , d ^h , k ^h , g ^h
frikativy	в, ф, з, с, ж, ш, й, х, в', ф', з', с', х' (ш':) ²³	v, f, z, s, z _ʁ , ʒ, x, v ^h , f ^h , z ^h , s ^h , x ^h (ɕ:)
nazály	м, н, м', н'	m, n, m ^h , n ^h

¹⁷ PROCHÁZKOVÁ, I. *Fonetický systém ruského a českého jazyka v porovnání: bakalářská práce*. Praha: Pedagogická fakulta UK, 2017. Str. 26.

¹⁸ KLEPLOVÁ, K. *Ruský fonetický systém hlásek ve srovnání s českým fonetickým systémem hlásek: bakalářská práce*. Brno: Pedagogická fakulta MU, 2015. Str. 28.

¹⁹ KLEPLOVÁ. Str. 29 – 30, PROCHÁZKOVÁ. Str. 27 – 28.

²⁰ Bukva *g* v okončání *-ого (-ego)*. *Pravila ruskoj orfografii i punktuacii* [online]. 2009.

²¹ PROCHÁZKOVÁ. Str. 25.

²² IPA/Russian. *Wikipedia – The Free Encyclopedia* [online]. 2018.

²³ Kleplová (ш':) mezi frikativami neuvádí.

laterály	л, л'	l, l'
vibranty	р, р'	r, r'
afrikáty	ц, ч	ts, tɕ

V angličtině²⁴ pravidelnou měkkostní opozici nenajdeme. Při obdobném rozčlenění podle způsobu artikulace lze základní anglické konsonanty vyobrazit pomocí IPA²⁵ takto:

plozivy	p, b, t, d, k, g
frikativy	f, v, θ, ð, s, z, ʃ, ʒ, h
nazály	m, n, ŋ
laterály	l
aproximanty	w, r, j
afrikáty	tʃ, dʒ

Jak je zřejmé, pro některé anglické frikativy a afrikáty nemá standardní anglická latinka žádný jediný vlastní grafém, dané fonémy mohou mít i několik způsobů zápisu. Pro naše graficko-fonetické srovnání jsou významné ty z nich (spolu se svými formálními variantami), které jsou do jisté míry blízké ruským souhláskám: ж [z] ~ [ʒ] v *measure, collision, beige*; ч [tɕ] ~ [tʃ] v *Czech, child, match*; u [ʃ] resp. u [ɕ:] ~ [ʃ] v *fish, shire, motion*.

1.3.2. Ruské a anglické vokály

V ruské abuce se tradičně vyděluje celkem deset znaků pro označení samohlásek. Po fonetické stránce se však nejedná o deset samostatných jedinečných fonémů, nýbrž o šest základních jednoduchých samohlásek a čtyři segmentální kombinace, které mohou plnit hned několik funkcí. Ve své primární podobě, tedy samostatně a na začátku slova, obsahují tyto jotované hlásky /j/ a některý ze základních vokálů /ə, o, a, y/ (/j + ə/ v *есть*, /j + o/ v *эж*, /j + a/ v *яркая*, /j + y/ v *юбка*).

²⁴ Zde ve zkoumání fonetické stránky angličtiny se zaměřujeme na britský standard – *Received Pronunciation (RP)*, odlišný například od standardu amerického – *General American (GA)*. Po stránce grafické mezi těmito standardy není třeba rozlišovat, největší rozdíly tkví v lexikonu obou angličtin, kvalitě některých hlásek ve výslovnosti (otevřenější [æ] a výrazné retroflexní [ɻ] v am. angl.), popř. v ortografických pravidlech (srov. br. *colour, centre, travelling*, ale am. *color, center, traveling*).

²⁵ ŠTEKAUER, P. *Rudiments of English linguistics*. Prešov: Slovacontact, 2000. ISBN 80-88876-04-4. Str. 36.; MAIR, Ch. *English Linguistics*. Tübingen: Narr Francke Attempo Verlag, 2012. ISBN 978-3823363934. Str. 31.

Následují-li konsonant, upozorňují na měkkost tohoto konsonantu (/ʼe/ v *лето*, /ʼo/ v *полёт*, /ʼa/ v *шляпа*, /ʼy/ v *любовь*; v IPA možné indexové označení [j]), s výjimkou konsonantů tvrdých (/ə/ v *шерсть*, /o/ v *шёлк*, /y/ v *брошюра*).²⁶

Ruština v zásadě nerozlišuje samohlásky krátké a dlouhé, jako je tomu například v češtině, nýbrž přízvučné a nepřízvučné (redukované). *Ruský přízvuk* je suprasegmentálním fonémem, který svým působením určuje a mění nejen kvantitu daného vokálu, ale také jeho kvalitu.²⁷ Vokál pod přízvukem je vyslovován důrazněji, může být prodloužen až na délku české dlouhé samohlásky.²⁸ V nepřízvučné poloze (před i za přízvučnou slabikou) pak dochází k tzv. redukcí všech vokálů. K nejvýraznějším kvalitativním změnám ve výslovnosti dochází u samohlásek *a*, *o*²⁹, *e* a *я*.

ruské grafémy	tradiční čs. přepis	IPA přízvučné	IPA redukované
а	а	а	ɐ, ə, ɪ
э	е	ɛ	ɨ
и	і	ɪ (i̇) ³⁰	ɪ (i̇) ³¹
ы	у	ɨ	ɨ
о	о	o, ɵ	ɐ, ə
у	u	u, ʉ	ʊ
е	je	e (ɛ) ³²	ə, ɪ (i̇) ³³
ё	jo	o, ɵ	-
ю	ju	u, ʉ	u, ʉ
я	ja	а	ɐ, ə, ɪ

Přízvuk nebývá běžně v ruské grafice označován. Jedinou výjimku tvoří *ё*, které je vždy přízvučné a své diakritické označení si často zachovává. V textu, ve kterém nebývají písmena *e* a *ё* graficky odlišena (jako i v textech bez označení přízvuku na ostatních vokálech), je čtenář odkázán pouze na svou jazykovou znalost; hlásky se

²⁶ KLEPLOVÁ. Str. 23.

²⁷ KRČMOVÁ, M. Suprasegmentální fonologické jevy. *Fonetika a fonologie* [online]. Elportál, Brno: MU, 2008.

²⁸ HUŠEK, J. *Ruský vokální systém v porovnání s češtinou: bakalářská práce*. Praha: Pedagogická fakulta UK, 2012. Str. 16.

²⁹ KLEPLOVÁ. Str. 23.

³⁰ Po tvrdých, např.: *шиска*.

³¹ Po tvrdých, např.: *шикарный*.

³² Po tvrdých, např.: *шерсть*.

³³ Po tvrdých, např.: *жена*.

stále realizují jako odlišné fonémy (rozlišují mezi významy a tvary slov), a mohou proto působit potíže při vlastním přepisu (srov. *Сѣмин*: *Semin* či *Syomin*?).

V anglické abecedě se vyskytuje pouze 6 písmen označujících samohlásky, vokální systém angličtiny je však poměrně bohatý. Tradičně se podle Gimsona vyděluje sedm relativně krátkých a pět relativně dlouhých vokálů, osm diftongů a až pět triftongů.³⁴

anglické grafémy		a, e, i, o, u, y	
anglické fonémy IPA	krátké	ɪ, e, æ, ʌ, ɒ, ʊ, ə	
	dlouhé	i:, a:, ɔ:, u:, ɜ:	
	diftongy	končící -ɪ	eɪ, aɪ, ɔɪ
		končící -ʊ	əʊ, aʊ
		končící -ə	ɪə, eə, ʊə
triftongy	eɪə, aɪə, ɔɪə, əʊə, aʊə		

Dlouhé anglické vokály jsou nejbliže ruským přízvučným, krátké pak ruským redukováným. V grafice se mohou všechny fonémy objevit jako samostatné samohlásky či jako různé jejich kombinace. Opět pro graficko-fonetické srovnání ruštiny a angličtiny vybíráme několik ruských přízvučných vokálů s možnými anglickými protějšky: á [a] ~ [a:] ve *father, start*; ú [i] ~ [i:] v *tea, tree, machine, naïve*; ó [o] ~ [ɔ:] v *more, war, claw, brought, caught, pour*; ý [u] ~ [u:] v *do, root, blue, group, suit, flute, menu*; popř. é [ɛ] ~ [eə] ve *fair, bear, care*. V případě nepřízvučných je pak možné zmínit tyto podobnosti: a/o/я [ɐ] ~ [ʌ] v *hut, love, blood*; a/o/e/я [ə] ~ [ə] v *about, standard, matter*; a/o/e/я [ɪ] ~ [ɪ] v *kid, minute, bullet*; y [ʊ] ~ [ʊ] v *put, good*.³⁵

1.3.3. Ruský tvrdý a měkký znak

Písmena *ь* a *ъ* neoznačují konkrétní hlásku, nelze je samostatně vyslovit ani jedním znakem transliterovat. V ruštině jsou převážně předmětem ortografických pravidel a fonetických modifikací – označují změnu výslovnosti hlásek v jejich okolí. Tvrdý znak se vyskytuje v pozici za předponou končící konsonantem a zároveň před kmenem začínajícím na jotovanou samohlásku *e, ě, я, ю*; v písmu tak poukazují na to,

³⁴ ŠTEKAUER. Str. 28, 33; MAIR, Ch. Str. 31 – 32.

³⁵ WELLS, J. C. *Phonetic symbols for English*. *UCL Psychology & Language Sciences* [online]. 2015.

že ve výslovnosti nedojde ke změkčení předponové souhlásky, ale že bude zřetelně a odděleně vysloveno /j/ a celý následující vokál (*съехать* /с'јэ/, *объём* /б'јо/, *объять* /б'ја/, *адъютант* /д'ју/).

Měkký znak v písmu zaznamenává změkčení výslovnosti předcházející souhlásky. Objevuje se v kořenech slov před jotovanými vokály a před koncovkou *и* (*колье, жильё, семья, вьюга, воробыи*). Jeho užití je často dáno tradicí, píše se například v infinitivních sufixech (*шить, печь*), ve zvrtném postfixu (*моюсь*), v druhé osobě singuláru sloves (*моешь* – po tvrdém *ш* nedochází ke změkčení ve výslovnosti), historicky pak po *ж, ч, ш, щ* (*рожь, мышь, ночь, моцъ*) a po jiných hláskách v substantivech ženského rodu ve kmeni s nulovou koncovkou, a to vždy v nominativu a instrumentálu (*тетрадь, тетрадью*).

Přítomnost jednoho či druhého znaku může mít za následek nejen přizpůsobení výslovnosti, ale také rozlišení významu, tvaru nebo dokonce stylu daných výrazů, srov.: *сьела* /с'јэ/ (snědla) – *села* /с'э/ (sedla si); *варенье* (zavařenina) – *варение* (zavařování); *уголь* (uhlí) – *угол* (roh, úhel); *цель* (cíl) – *цел* (krátký tvar adjektiva celý); *уменьё* (stylistické zabarvení neutrální) – *умение* (vysoký styl).³⁶

Anglická abeceda žádné znaky funkčně podobné ruským *ь* a *ъ* nemá a při transliteraci si musí vypomoci jinak. Toto však nejsou jediné problematické znaky, potíže mohou překvapivě působit i jiné grafémy. Některá anglická písmena totiž sice mají sobě vzhledově podobná dvojčata v ruštině, zvukově se ale neshodují, popřípadě se shodují jen částečně.

1.3.4. Latinka, azbuka, a jejich zvuková realizace v porovnání

Přestože angličtina i ruština pro svůj zápis používají rozdílné abecedy, historicky se obě potkávaly, ovlivňovaly a vyvíjely. Jak již bylo řečeno, v reformách Petra I. Velikého se podařilo nejen usměrnit množství všech platných písmen, ale také jejich vzhled. Ruské země se v jeho době ještě více přiblížily Evropě, a v té prakticky kralovala latinka. Tvar jednotlivých znaků cyrilice byl tedy zjednodušen a připodobněn latince.

Dnes můžeme některá písmena najít v obou inventářích nebo v nich nacházíme znaky sobě velmi podobné. V angličtině se ale daleko častěji než v ruštině může

³⁶ CHMELEVSKAJA. Str. 51, 56 – 57.

pod jedním grafémem skrývat celá variace hlásek, a v ruštině existuje hned o sedm grafémů více než v angličtině. Podobnosti mezi znaky tedy mohou být grafické, písmena se mohou realizovat jako zcela jiné zvuky, anebo se podobné zvuky mohou zapisovat zcela jinými grafémy. Srovnajme si je tedy pěkně postupně, podle anglické abecedy:

- *A/a* je vzhledově shodné s ruským, zvukově mu odpovídat může ([a] v *bra*), ale častěji tomu tak není (*a* [eɪ]/[ə], *late* [eɪ], *cat* [æ], *far* [a:], *saw* [ɔ:]);
- *B/b*, anglická majuskule *B*, odpovídající obouretné plozivé [b], je graficky totožná s ruským písmenem *В* pro úžinové [v], v menší verzi pak její ruské minuskuli *в*, anglická minuskule *b* je pak vzdáleně podobná ruskému měkkému znaku *в*, pro [b] ruština používá *В/в*;
- *C/c* se objevuje v angličtině i ruštině, v ruštině vždy označuje sykavku [s], v angličtině se pod ním častěji než sykavka (*ceiling*) skrývá ploziva [k] (*call*, *Mac*), v jednom slově se mohou potkat obě různé hlásky pod stejným znakem (*calcium*);
- *D/d* se v azbuce nevyskytuje, protějšek její zvukové realizace [d] má formu *Д/д*;
- *E/e* opět najdeme v obou inventářích, v angličtině se ale nejčastěji realizuje jako nejotované [e]³⁷ (*vet*) nebo [ə] (*later*), samostatně se v angličtině vyslovuje [i:];
- *F/f* se v azbuce nevyskytuje, zvuk pod ním skrytý odpovídá ruské realizaci *Ф/ф*;
- *G/g*, latinková majuskule *G* v azbuce neexistuje, ale tiskací minuskule *g* je vzhledově shodná s ruským malým psacím *г* pro [d], zvukově ([g] v *green*, *rug*) mu odpovídá ruské *Г/г*, může však zastupovat také [dʒ] (*rage*, *gem*);
- *H/h*, velké písmeno *H* ve stejné velikosti odpovídá ruské majuskuli *Н*, v menším rozměru téže minuskuli *н*, v ruštině ale obě označují nosovku [n], podobné je pak také grafémům pro ruský vokál [i] a semivokál [j], které mají středovou příčku nakloněnou *И/и* a *Й/й* (viz *U/u*);
- *I/i* se v ruské abecedě nenachází, může představovat hlásku [ɪ] (*finish*) podobně jako ruské *И/и*, ale také [aɪ] nebo [a:ɪ] (*nice*, *pie*);
- *J/j* se v ruštině nenachází, a ani jeho nejčastější realizace ve výslovnosti ([dʒ] v *June*, *major*) nemá v ruštině svůj grafický protějšek;
- *K/k* a ruské *К/к* jsou si graficky (a často i zvukově) velmi podobné;

³⁷ Možné též [ɛ].

- *L/l* se mezi grafémy azbuky nenacházejí, ani nejsou vzhledově příliš podobné svým odpovídajícím protějškům *Л/л*;
- *M/m*, velké latinkové *M* vzhledově odpovídá velkému i malému ruskému *М/м* (v obou jazycích se jedná o grafémy pro obouretné [m]), malé *m* pak připomíná spíše kurzívu či psací minuskuli pro dentálu [t] – *m* (srov. *мам, омыт, математика*);
- *N/n*, velké *N* je vzhledově téměř zrcadlovým odrazem ruského *И* pro [i];
- *O/o* existuje v obou jazycích jako identický grafém, zvukově se však mohou lišit, v angličtině se totiž mj. často realizuje i jako diftong [əʊ]³⁸ (*no, code*);
- *P/p* vzhledově odpovídá ruským grafémům pro [r] (*Россия, роман*), foneticky je mu však nejbližší obouretná ploziva [p] skrytá pod grafémy *П/п*;
- *R/r*, velké *R* je prakticky zrcadlově obrácené ruské jotované *Я/я*, malé *r* pak připomíná tvarem grafémy azbuky pro [g], tedy *Г/г*;
- *S/s* se nyní v ruské abuce nevyskytuje, v minulosti se shodným grafémem v cyrilici zapisoval zvuk [z]/[dz], anglické *S/s* dnes představuje hlásky [s] (*close*) podobně jako ruské *Сс*, [ʒ] (*closure*) podobně jako *Ж/ж* nebo [ʃ] (*sure*) podobně jako *Ш/ш*;
- *T/t*, velké latinkové *T* se objevuje v abuce také, shodně pro neznělou dentálu [t] – *T* (bez kurzívy i v menší velikosti jako minuskule – *т*);
- *U/u* v zásadě zvukově odpovídá ruskému *У/у* ([ʊ] v *put*, [u:] v *rude*), popřípadě *Ю/ю* ([jʊə] v angl. *pure* – tato výslovnost však dnes ustupuje realizaci s dlouhým vokálem [ɔ:]),³⁹ realizuje se ale i jako [ʌ] (*hut*), formálně se pak podobá ruskému *И/и* v kurzívě a psací podobě;
- *V/v* ani *W/w* ruská abuka nezaměštnává, zvukově *V/v* odpovídá ruskému *В/в*;
- *X/x* používají oba grafické systémy, v angličtině se pod ním skrývá sled konsonantů [ks] (*Texas*) nebo znělá frikativa [z] (*xenophobia*), v ruštině neznělá frikativa [x] v češtině zapisovaná digrafem *ch*;
- *Y/y* je graficky identické s ruským grafémem pro [u], foneticky je však odlišné, jeho realizace může být kvalitativně podobná hláskám pod ruskými písmeny *Ы/ы* nebo *И/и* (*happy*), může zastupovat hlásku [j] (*your, layer, clay*) stejně jako ruské *Й/й*, navíc zapisuje také dvojhlásku [aɪ] (*byte*);

³⁸ Možné též [oʊ].

³⁹ ŠTEKAUER. Str. 34.

- Z/z se v azbuce nenachází, zvukově odpovídá fonému [z] (*zone, razor*) stejně jako ruské *З/з*, graficky velmi připomínající číslici 3;
- v anglické latince (a tudíž i na standardní počítačové klávesnici) chybí následující ruské grafémy: *Б, Г, Д, Ж, З, И, Й, Л, П, Ф, Ц, Ч, Ш, Щ, Ъ, Ы, Ь, Э, Ю, Я*.⁴⁰

1.4. SHRNUÍ: ÚSKALÍ PŘEPISU

Je zřejmé, že ruština se od angličtiny liší hned v několika ohledech. Jako východoslovanský jazyk je zapisována vlastním, graficky poměrně odlišným písmem. Její fonetický inventář obsahuje často hlásky, které jsou jen vzdáleně podobné hláskám anglickým. Sleduje některá ortografická pravidla, která mohou mít schopnost různá slova blíže určovat a mezi sebou diferencovat, jiná z těchto pravidel jsou však často pouze udržovaná tradicí a žádnou specifickou funkcí dále nepřispívají.

Všechny zmíněné rozdíly mohou působit potíže při přepisech ruských slov do angličtiny a ve své podstatě notně ztěžují (ne-li znemožňují) jakýkoliv pokus o dokonalý přenos slov. Za účelem překonání těchto rozdílů a eliminace přepisu bez smluvených pravidel vznikají dohodnuté normy přepisu, které mají zjednodušit přenos slov a sjednocovat tak různé formy transliterovaných výrazů v určitých oblastech jejich užití. Jaké romanizační normy vlastně existují? Kolik platných norem se pro transliteraci z azbuky do latinky používá a je možné vyvinout či ustavit jednu obecnou, univerzální? Představují normy řešení nebo jen další problém?

⁴⁰ V začátcích počítačové techniky nebylo jiné než latinkové písmo strojově podporováno. Moderní konvertory a translity se vyvíjely jen pomalu, jejich provoz nebyl ideální a mnohdy vyžadoval v určitých situacích zbytečně mnoho úkonů. Také v případě mobilních telefonů (před typem *smartphone*) nebylo vždy lehké přepínat mezi jednotlivými klávesnicemi. Pro rychlé zavedení azbukových znaků tak vznikalo neoficiální alternativní, v zásadě transliterační kódování, které pro každý azbukový grafém navrhovalo tvarově podobný znak (či kombinaci znaků, majuskulí i minuskulí, číslic a diakritických znamének) z inventáře standardní počítačové latinkové klávesnice (např. *Volapuk encoding* – *кодировка волапук*, nebo *Клинопись/Геймерский язык* populární mezi hráči PC her). V praxi takové kódování mohlo vypadat následovně:

Советский Союз → *CoBeTcKuu' CoIO3*;

Москва → *MockBa*;

хорошо читаемые слова, в которых нет неудобных букв → *XOPOWO 4YTAEMbIE CJIOBA, B KOTOPbIX HET HEYDO6HbIX 6YKB* (*Ы = b + l, Л = J + I*).

MAIR, V. Transliteration. *Language Log* [online]. 2011.

Translit. *Lurkmore* [online]. 2018.

TRANSLITERAČNÍ NORMY

Pro správnou a úspěšnou psanou komunikaci je nutné znát pravidla pravopisu. Záměna či výpustka byť jediného znaku může zapříčinit ztrátu významu či znehodnocení funkce určitého slova. K vážným problémům by pak došlo v případě chybného zápisu vlastních jmen, propria jsou totiž jedinečnými výrazy, které nenesou přímý význam a mají vlastní psanou podobu, která může být blízká pravopisu jiných vlastních jmen, v praxi ale zcela odlišných nositelů (srov. čs. toponyma *Vanov* (u Jihlavy) – *Vranov* (u Znojma); příjmení *Rysová* – *Rýsová* – *Risová* – *Risová* – *Riesová*). Zachovat jejich formu je tak nezbytné.

Pozornost je samozřejmě třeba věnovat už zápisu na úrovni jednoho jazyka/písma. Podíváme-li se na ruská vlastní jména, zjistíme, že ač mohou být zvukově nerozeznatelná, píšou se jinak. Například u příjmení *Ланской* – *Лонской*, *Владимирцов* – *Владимирцев*, *Ткачов* – *Ткачев* či *Свицов* – *Свицев* ve výslovnosti rozdíl nezpozorujeme, jejich formální, grafická podoba je ale odlišná. A jelikož „[u]ми зовутся члены различных семей, и юридически все они – разные фамилии“,⁴¹ je třeba tuto podobu vždy správně a jednotně ve všech zápisech zachovávat.

Totéž pak platí na úrovni přepisu mezi různými jazyky/písmy, tedy na úrovni transliterace. Ať se jedná o geografické názvy v mapách či jména osob v úředních dokladech, psaná podoba jednoho a téhož vlastního jména by měla být vždy zachována. V písmu zdrojovém i zvoleném písmu cílovém musí být přepis koherentní a pravidelný, aby byla zajištěna jeho čitelnost a zachována jeho podoba pro zpětné dohledání originálu. Tato úskalí pomáhají řešit *transliterační normy*.⁴²

Následující řádky věnujeme různým existujícím romanizačním normám, jejich historii a vývoji, aplikovatelnosti v určených oblastech a samozřejmě jednotlivým rozdílům mezi nimi. Z rozdílů pak extrahujeme transliteračně nejproblematičtější znaky a zaměřujeme se na pravidla specifická pro přepisy ruských příjmení. Na závěr pak diskutujeme o možné užitečnosti, ale i problematičnosti současných transliteračních

⁴¹ SUPERANSKAJA, A. V. a SUSLOVA, A. V. (2) *Sovremennyje ruskije familii*. Moskva: Nauka, 1981. Str. 65.

⁴² Dále v textu též *romanizační normy/systémy/standardy*.

norem a o jejich dopadu na transliteraci ruských antroponym, kterými se zabýváme v následující kapitole.

2.1. LATINIZACE: DEFINITIVNÍ NORMA NA DOSAH

Dříve než se dostaneme k existujícím romanizačním normám, zmíníme se o skutečnosti, která mohla transliteraci z ruštiny do angličtiny maximálně zjednodušit. V podstatě by současné transliterační normy nebyly zapotřebí, vše by mohla rozhodnout jedna norma, jednotná a definitivní – latinizační norma pro přechod ruštiny z azbuky do latinky.

Dnes se může *latinizace*⁴³ ruského jazyka, tj. úplné nahrazení původního písma (zde azbuky) latinkou, zdát neproveditelná. Na začátku 20. století ale bylo vše jinak, tehdejší situace naopak vytvářela latinizaci v ruském prostředí téměř ideální podmínky. S koncem první světové války a s nástupem Lenina k moci se na území dnešního Ruska hlasitě ozývaly myšlenky internacionalismu, tedy přiblížení se ostatnímu světu, světu vzdělanému a prakticky sjednocenému latinkou. Zatímco azbuku používaly do té doby pouze slovanské národy a obsahovala mnohem více grafémů než latinka, latinské písmo bylo poměrně všestranné v zápisu různých jazyků světa, lehce osvojitelné a již velmi rozšířené. V převážně negramotném porevolučním Rusku by přeučení z jednoho písemného systému do jiného zasáhlo prakticky pouze zlomek obyvatelstva (méně než 2/5 sovětského národa v evropské části země),⁴⁴ a pro ostatní by latinka znamenala usnadnění přístupu k základní vzdělanosti.

Výhody latinky oproti jiným písemným systémům nezůstaly v SSSR bez povšimnutí. V roce 1919 sovětský lingvista a rodák z Jakutska S. A. Novgorodov vypracoval pro turkický jazyk jakutštinu abecední systém založený na latinkovém inventáři mezinárodní fonetické abecedy IPA; písmo bylo oficiálně přijato v roce 1921. Přechodem k latině procházely postupně i jiné turkické národy, mezi nimi například

⁴³ Termín *latinizace* může být užit také jako synonymum pro termín *romanizace*, tj. přepis nelatinkového písma do latinky. Zde jej užíváme v jeho druhém významu, tedy v souvislosti s plány na nahrazení existujících písem na území SSSR latinkou či vytvoření nových písemných systémů na základě latinky pro ty jazyky SSSR, které dosud písemný systém neměly. Celá kampaň, probíhající ve 20. a 30. letech minulého století, tehdy nesla název *Латинизация*.

⁴⁴ WELLISCH, H. H. *The Conversion of Scripts, Its Nature, History and Utilization*. NY: Wiley, 1978. Str. 58.

kavkazské muslimské národy, které do té doby psaly tradičním arabským písmem. Sám V. I. Lenin později jejich latinizaci označil za „velkou východní revoluci“.⁴⁵

K této revoluci písma se postupně připojovaly i ostatní národy země. Od roku 1930 fungovala v SSSR ústřední komise pro vytvoření nové latinizované abecedy pro sovětské národy. Pro neslovanské⁴⁶ a do té doby nepsané jazyky byly vytvořeny písemné systémy se základy v latině, sjednocené v tzv. *октябрьский алфавит* v roce 1934. Na latinizaci ruské azbuky pracovali současně moskevský profesor N. F. Jakovlev a leningradský lingvista B. Larin, kteří ve třicátých letech zveřejnili své, v drobnostech odlišné návrhy na novou ruskou latinizovanou abecedu.⁴⁷

Russian Cyrillic	Latinization by	
	Jakovlev	Larin
а	a	a
б	b	b
в	v	v
г	g	g
д	d	d
е	e	e
ё	o (jo)	o (jo)
ж	z	z
з	z	z
и	i	i
й	j	j
к	k	k
л	l	l
м	m	m
н	n	n
о	o	o
п	p	p
р	r	r
с	s	s
т	t	t
у	u	u
ф	f	f
х	x	x
ц	c	c
ч	č	č
ш	š	š
щ	šč	šč
ъ	—	—
ы	y (j)	y (j)
ь	—	—
э	ae	—
ю	u (ju)	u (ju)
я	a (ja)	a (ja)

Ani jeden z návrhů nakonec přijat nebyl. V čele Sovětského svazu došlo k politickým změnám – Lenina, nakloněného latinizaci a podporujícího tamější multikulturalitu danou národnostními menšinami, vystřídal rusifikací a nacionalismem posedlý J. V. Stalin. Veškeré dřívější i další snahy o latinizaci písma na území tehdejšího SSSR byly zmařeny, osoby s nimi spjaté odstraněny a zapomenuty. Azbuka nejenže si udržela svou pozici, ale byla rozšířena i za hranice ruštiny a Ruska (*кириллизация, Cyrillification*), a to v průběhu plošné rusifikace národů ostatních sovětských republik. I Novgorodovova jakutština je proto dnes zapisována azbukou.

Ať už by byl před téměř devadesáti lety schválen návrh Jakovlevův nebo Larinův, mohlo se jednat o definitivní a potenciálně univerzální transliterační normu, řešící mnoho problémů budoucích přepisů z ruské azbuky do latinky. Oba návrhy totiž ve své podstatě vznikly jako romanizační transliterační normy a dnes by při transliteraci

⁴⁵ WELLISCH. Str. 59. (překlad vlastní).

⁴⁶ S výjimkou arménštiny, gruzínštiny, jidiš a řečtiny, které si mohly ponechat původní tradiční písmo.

⁴⁷ Schéma latinizace z: WELLISCH. Str. 61.

fungovaly stejně dobře jako jiné současné normy. Jelikož však k latinizaci sovětská vláda nakonec nepřistoupila, nezbyvá než nadále aplikovat metodu transliterace a vyvíjet snahu vytvořit vhodný sjednocující romanizační systém pro převod textů z uchráněné azbuky.

2.2. HISTORIE ROMANIZAČNÍCH NOREM

*Na počátku bylo slovo
v jiném písmu.*

První vážné diskuse na téma nutnosti jednotné transliterační normy pro přepis textu z azbuky do latinky⁴⁸ se začaly objevovat v první polovině devatenáctého století, a to v souvislosti s katalogizací a uniformizací bibliografických údajů. Vedle děl psaných v latince existovaly totiž publikace v cizích („orientálních“) jazycích, a tudíž i v jiných písmech, mj. v azbuce. A i tyto publikace bylo samozřejmě třeba vhodně zatřídit a dohledatelně označit.

Latinka jako uniforma světového písemnictví

Katalogizující instituty rozeznávaly dvě možnosti třídění dokumentů: archivy oddělené na základě písma, kterým jsou psány (díla psaná cyrilicí, písmem arabským, řeckým, hebrejským atd.), či archivy společné bez ohledu na psaný systém. Obě tato třídění však vyžadovala unifikaci bibliografických údajů v jediném společném katalogu a na katalogizačních štítcích (minimálně pro správné řazení autorů a názvů děl). Takovéto sjednocení bylo představitelné prostřednictvím *romanizace*.

Rozhodnutí uniformovat katalog latinkou je zčásti pochopitelné, vezmeme-li v potaz množství produkované literatury v tomto písmu a podíl vzdělané světové populace píšící latinkou v daném období.⁴⁹ Plošná romanizace však nebyla vnímána pouze pragmaticky, jako „*a practical tool needed primarily by a library's ordering*,

⁴⁸ Všechny romanizační normy zmíněné v tomto dokumentu zahrnují pravidla pro přepis z ruštiny, ruská azbuka je brána všemi normami jako základní (společně s většinou cyrilic užívaných v Evropě – běloruská, ukrajinská, bulharská, srbská, makedonská). Ostatní národní varianty azbuky je také samozřejmě nutné transliterovat, obsahují totiž často vlastní specifické grafémy, v normách však téměř nikdy všechny nefigurují (azbukových písem existuje více než 80).

⁴⁹ Později od třicátých let 20. století se evropské a americké knihovny rozrůstají co do počtu i individuálního objemu, přibývá cizojazyčné a exotické literatury, a roste všeobecný zájem o ni; v ruském prostředí probíhají v téže době snahy o obecné zvýšení gramotnosti, v letech čtyřicátých se pak rozšiřuje azbuka dále od centra SSSR do přidružených republik a spolu s tím logicky narůstá i množství azbukou psaných textů.

acquisition, and cataloging departments“.⁵⁰ Objevovaly se názory až mesianistické, které viděly romanizaci jako „*the great equalizer*“⁵¹ nebo „*a key to the sum of man’s knowledge and literature...*“.⁵² Ať už diskutující plánovali sjednocovat světovou literaturu či světovou populaci, našli vždy společného jmenovatele a vystavěli tak základy budoucím katalogizačním systémům vybudovaným na transliteraci do latinky.

První katalogizační normy

První oficiální transliterační systém určený k romanizaci azbuky byl tedy vyvinut pro potřeby knihoven, archivů a jiných bibliografických ústavů. Přišla s ním Americká knihovnická asociace ALA (*American Library Association*) v roce 1885. Navržený systém měl sjednotit do té doby nejednotnou transliteraci azbuky a usměrnit variabilitu přepisovaných jmen do budoucna. Jelikož však dosavadní transliterace žádná obecně stanovená pravidla neměla, nová norma nutně vyžadovala určité kompromisy ze strany jejích uživatelů. A ne všichni byli s to na kompromisy přistoupit.

Systém ALA překračoval transliterační stanovisko přepisu znaku za znak (1:1) a pro přepis určitých znaků azbuky (a tedy specifických slovanských hlásek) mělo být užíváno dígrafů (popř. kombinace tří a více grafémů), např: *kh* (*x*), *tch* (*ч*), *shtch* (*щ*), *ya* (*я*). Diakritika nebyla podporována a zpětná transliterace vůbec nebyla brána v potaz. Ty instituce, které s tímto přepisem již měly zkušenosti a dříve jej aplikovaly, nemusely mít proti normě větší výhrady. Pro jiné byl však tento způsob přepisu příliš neobvyklý, od nové normy se proto odklonily a volaly po jiném, pro ně povědomějším systému.

Pravděpodobně největší problém vyvíjení první normy tak vězel ve skutečnosti, že instituce již byly zvyklé určitým způsobem transliterovat. Jakýkoliv návrh, povoláný k tomu, aby sjednotil již tolik různorodé zvyklosti přepisu, mohl představovat pro určitou část katalogizačních institucí příliš velkou inovaci a změnu. Bylo by tedy nespravedlivé obvinít právě první normu z nováčkovské nedostatečnosti (podle ruského přísloví *первый блин комом*) či zapříčinění téměř babylonského zmatení transliteračních systémů, které nastalo v reakci na ni. Pravdou ale zůstává, že ALA z roku 1885 nezůstala dlouho sama.

⁵⁰ WELLISCH. Str. 226.

⁵¹ WELLISCH. Str. 228.

⁵² WELLISCH. Str. 226.

Hledání vhodnější normy

Velmi záhy se objevují další projekty pracující na jednotné normě pro zápis bibliografických údajů. V roce 1890 vyšla v časopisu *Nature* norma doporučená pro vědecké publikace, která navrhovala přepisy pomocí grafémových kombinací podobně jako ALA, v konkrétních realizacích se ale odlišovala: *ch* (*ч*), *shch* (*щ*). Na sklonku devatenáctého století (1898-1899) vznikla německá romanizační katalogizační norma PI (*Preußische Instruktion*, tedy Pruská instrukce). Ta byla vystavěna na základech chorvatštiny a češtiny a uplatňovala jejich diakritiku.⁵³ Na americkém kontinentě se pak do popředí dostal transliterační systém vyvinutý knihovnou Kongresu LoC⁵⁴ (*Library of Congress*) v roce 1905, užívající známých digrafů společně s diakritickými znaménky pro ligatury.

Zde výčet romanizačních norem pro potřeby knihoven a archivů zdaleka nekončí. Naopak, vedle starých norem se objevují stále nové a potenciálně vhodnější normy. ALA ve spolupráci s Britskou knihovnickou asociací BLA (*British Library Association*) vydává v roce 1908 společný katalogizační návrh. V něm nadále podporuje normu z roku 1885, spolu s ní ale představuje normu novou, s diakritikou, vymodelovanou podle chorvatštiny. Paradoxně tak navrhuji „jednotit“ bibliografické katalogy dvěma odlišnými systémy.

Mezitím jsou nadnárodní transliterační katalogizační normy adoptovány jednotlivými státy a adaptovány pro tamější jazyky a písma. Ve Spojeném království vznikají místní standardy pod záštitou Britské akademie BA (1917) a Britské královské společnosti BRS (*British Royal Society*, 1953). Ve Francii třicátých let 20. století platí standard národní knihovny *Bibliothèque Nationale*, v mnohém svými pravidly připomínající spíše transkripci. A v téže době se rozvíjejí a přizpůsobují také národní transliterační standardy jinde v Evropě, které např. ve Skandinávii a střední Evropě vycházejí z již zmíněného německého standardu PI. „*Thus by the middle of the [past] century almost every European language and nation had one or more Romanization schemes for Cyrillic, [...]*“⁵⁵

⁵³ Transliteration History. *University of Arizona Library* [online]. [b.r.].

⁵⁴ Také LoC.

⁵⁵ WELLISCH. Str. 257.

Ideál mezinárodní normy

Existence tolika standardů se samozřejmě musela někde projevit. Ať už se normy odlišovaly více, nebo méně, přepisy se neshodovaly. Katalogy světové literatury a jiných dokumentů byly nejednotné, údaje pro mnohé uživatele nečitelné a jen složitě vyhledatelné. Nastalý chaos se proto pokusila urovnat Mezinárodní organizace pro normalizaci ISO (*International Organization for Standardization*), která si dala za cíl vypracovat sjednocující systém a v roce 1954 ustanovila vůbec první obecný mezinárodní systém pro transliteraci z azbuky do latinky.

Ani ten se však nezavděčil všem. V základu normy ISO/R9 totiž stála opět háčky užívající chorvatština. V zemích, ve kterých se běžně užívala norma PI, byl přechod k ISO jednoduchý (v mnohých z nich je, samozřejmě v aktualizované verzi, ISO dodnes platné a užívané). Zemím s odlišnou tradicí přepisu, primárně tedy v anglofonních státech, kde se od diakritiky záměrně upouštělo, pak ISO zkrátka nevyhovovala. Její druhé vydání z roku 1968 sice přišlo s povolením anglického přepisu jako možné varianty, dvojitý standard se však neosvědčil a následujícím vydáním byly transliterační varianty opět eliminovány.

Od poloviny 20. století pak vzniklo ještě několik nových standardů pro transliteraci z azbuky do anglické latinky. Není proto divu, že „*by far the greatest diversity of schemes was (and to a large extent still is) found in the English-speaking countries [...]*“.⁵⁶ Některé normy měly původ přímo v anglofonních zemích (BSI z Velké Británie, ANSI z USA), jiné byly vyvinuty na území dnešního Ruska a byly následně přijaty některou z mezinárodních institucí (GOST); objevily se normy specializované pro určitou sféru (BGN pro geografické názvy, normy pro přepisy údajů v osobních dokladech apod.) i vlastní normy pro jednu určitou instituci (BM Britského muzea). Ideál jednotné normy se tak nadále jen vzdaloval.

V současné době existuje několik platných a použitelných standardů pro transliteraci z ruštiny do angličtiny. Některé se vyvinuly ze standardů dřívějších, jsou jejich modernějšími, vylepšenými pokračovateli, jiné vznikly nově později. Dnes se vzájemně mohou při přepisu ovlivňovat, překrývat, kombinovat, ale i vyrušovat a znehodnocovat. Následující podkapitola přivádí přehled těch nejčastějších současných standardů, popisuje jejich pravidla a užití, vyzdvihává rozdíly mezi nimi a jejich vzájemné shody i odlišnosti pak demonstruje na konkrétních příkladech.

⁵⁶ WELLISCH. Str. 257.

2.3. PŘEHLED VYBRANÝCH PLATNÝCH ROMANIZAČNÍCH NOREM

S: What is the most common transliteration/romanization standard of Cyrillic?

Z: There is none, really, [...].⁵⁷

2.3.1. GOST 7.79-2000

Tato norma se nachází v souboru ruských státních standardů (*ГОСТ – государственный стандарт*) vydávaných Euroasijskou radou pro normalizaci, metrologii a certifikaci EASC (*Межгосударственный совет по стандартизации, метрологии и сертификации МГС*).⁵⁸ Tento dříve sovětský orgán dnes funguje při Společenství nezávislých států a vedle romanizačních standardů řeší také například laboratorní zdravotnické či bezpečnostní normy, vývoj počítačových technologií a měřicí techniky.

Původní verze GOST 16876-71 byla vyvinuta v SSSR koncem šedesátých let, primárně k transliteraci pro potřeby kartografie a geodezie. Působnost tohoto standardu se později rozšířila do jiných oblastí a institucí (uznávaly jej též RVHP či OSN)⁵⁹ a s drobnými změnami jej udržela v platnosti po více než 30 let. Nynější verze GOSTu byla schválena v roce 2002, pokrývá transliteraci 81 azbukových systémů a je přijímána jako mezinárodní norma „с целью обеспечения международного обращения письменных сообщений как в автоматизированных информационных и коммуникационных системах, так и при интеллектуальной обработке [...]“.⁶⁰

Samotný GOST 7.79 sestává ze dvou možných transliteračních systémů. Systém A je vystaven na principu striktní transliterace (*строгая транслитерация*) – přiřazuje jednomu znaku azbuky vždy jeden znak latinky (popř. samotný znak diakritiky). Použitím grafémů s diakritikou tak zaručuje větší pravděpodobnost správné zpětné transliterace (*ж* → *ž*, *ё* → *ě*, *щ* → *š*, *ы* → *y*, *ц* → *c*). Ve skutečnosti je GOST A přijetím aktualizované mezinárodní normy ISO 9 (viz dále).

Systém B je naopak určen pro tzv. oslabenou transliteraci (*ослабленная транслитерация*). Namísto přepisu znakem s diakritikou povoluje přepis spojením více znaků. Pro zajištění zpětné odvoditelnosti jsou pak tyto klastry navrženy tak, aby se

⁵⁷ What is the most common transliteration/romanization standard of Cyrillic? – online diskuse. *StackExchange* [online]. 2016.

⁵⁸ Oficiální web k nalezení na: <http://www.easc.org.by/>.

⁵⁹ Romanization of Russian. *Lonweb.org* [online]. [b.r.].

⁶⁰ *GOST 7.79-2000: Pravila transliteracii kirillovskogo pis'ma latinskim alfavitom*. Minsk: Izdatel'stvo standardov, 2002. Str. 2.

v běžném textu nevyskytovaly jinak, než jako reprezentace daných transliterovaných písmen – to umožňuje hlavně užití latinkových grafémů *h* a *y*, které samy v tomto systému žádný azbukový znak nezastupují, popř. grafém *c* a symbol apostrofu ' (*ч* → *zh*, *ё* → *yo*, *у* → *shh*, *ы* → *y'*, *у* → *c/cz*⁶¹).⁶²

2.3.2. ISO 9:1995

O ISO jsme se již zmiňovali v souvislosti s vytvořením prvního mezinárodního standardu pro přepis azbuky do cyrilice. Původní norma Mezinárodní organizace pro standardizaci ISO/R9 byla aktualizována v roce 1968 a v roce 1986 nakonec vystřídána prvním vydáním ISO 9. Ta byla ještě v roce 1995 revidována a v této úpravě je platná i dnes.

ISO 9 je prakticky shodná se standardem GOST A, drží se ideálně jednoznačné záměny znaku za znak (užívá diakritiku) a zajišťuje tak bezproblémovou zpětnou transliteraci. Od ISO/R9 se zásadně liší, stará norma totiž povolovala přepis jednoho grafému vícero znaky. Nový standard obsahuje znaky pro přepis všech slovanských, ale také mnoha neslovanských azbukou zapisovaných jazyků; inventář znaků a užití diakritiky je tedy bohaté a norma tak přináší pravidla také pro přepis méně známých, méně častých grafémů.

Jako mezinárodní standard má ISO 9 poskytovat „*a means for international communication of written messages in a form which permits the automatic transmission and reconstitution of these by men or machines*“.⁶³ Je určen k transliteraci, nikoliv transkripci, proto výsledný text nepředstavuje ani nepřibližuje výslovnost zdrojových slov. Jednotlivé státy mohou užívat vlastní národní verzi této normy za předpokladu, že jsou s ISO 9 kompatibilní a v cílovém jazyce čitelné. Tyto národní standardy pak mohou být přizpůsobeny cílovému jazyku a písmu, nejčastěji upřesněním užití některých znaků pro reprezentaci specifických grafémů/morfémů (v České republice je tato norma platná od roku 2002 jako ČSN ISO 9).⁶⁴

⁶¹ Doporučuje se používat *c* před grafémy *i*, *e*, *y*, *j*; v ostatních případech *cz*.

⁶² GOST 7.79-2000: *Pravila transliteracii kirillovskogo pis'ma latinskim alfavitom*. Str. 13.

⁶³ ISO 9:1995: Information and Documentation. *Organisation Internationale de Normalisation (ISO)* [online]. 1995.

⁶⁴ Ani v ČR není transliterační norma ve všech oblastech jednotná. Vedle ČSN ISO 9 se při katalogizaci uplatňuje například také vlastní norma Národní knihovny ČR. Ta narozdíl od ISO podporuje užití některých digrafů namísto jednotlivých znaků či znaků s diakritikou (*x* → *ch* namísto *h*; *у* → *šč* namísto *š*; počáteční *e* → *je* namísto *e*).

ŠPAČKOVÁ Str. 57.; *Doporučení pro přepis nelatinkových písem do latinky*. 2., dopl. vyd. Praha: Národní knihovna ČR, 2006. Str. 7 – 12.

2.3.3. ALA-LC

Romanizační normu ALA-LC (někdy jen LC) schválila knihovna Kongresu LoC ve spolupráci s Americkou knihovnickou asociací v roce 1997. Transliterační tabulky pro různá písmena procházejí průběžnými úpravami, poslední aktualizace tabulky pro přepis ruštiny proběhla v roce 2012.⁶⁵ Vedle romanizace ruské abebuky zahrnuje ALA-LC pravidla pro transliteraci dalších sedmi desítek abebukou zapisovaných jazyků, slovanských i neslovanských.

Tato norma vznikla primárně pro potřeby katalogizace cizojazyčných dokumentů. „*Romanized cataloging in turn supports circulation, acquisitions, serials check-in, shelflisting, shelving, and reference, particularly in library catalogs that are unable to display non-roman alphabet information.*“⁶⁶ Jedná se o jeden z nejčastěji užívaných katalogizačních romanizačních standardů, ovšem převážně na půdách univerzitních knihoven a na území severní Ameriky. Mnoho amerických národních knihoven užívá také ISO či jiný standard a v anglo-americkém prostoru normě ALA-LC může konkurovat ještě knihovnický Britský standard.⁶⁷ Sama knihovna Kongresu se ve svých katalozích snaží vedle romanizovaných údajů uvádět i originální bibliografické údaje v původním písmu, s dalším rozvojem technologií pak nevyklučuje přezkoumání a transformaci dosavadních romanizačních praktik.⁶⁸

Současná ALA-LC pro transliteraci ruštiny obsahuje znaky s diakritickými znaménky i grafémové klastry ($\tilde{e} \rightarrow \tilde{e}$, $\tilde{u} \rightarrow \tilde{u}$, $\tilde{y} \rightarrow \tilde{y}$, $\tilde{ts} \rightarrow \tilde{ts}$, $\tilde{sh} \rightarrow \tilde{sh}$). Sami vývojáři si však zřejmě uvědomují možnou nepraktičnost tohoto systému; seskupení znaků pro přepis jediného znaku abebuky může bránit jeho správnému zpětnému odvození a konkrétně horní obloučkové znaménko pro ligatury nemusí být strojově jednoduše zadatelné.⁶⁹ Na oficiálních webových stránkách LoC tak lze nalézt návod pro úpravy současné ALA-LC či tipy pro její budoucí verze. V nich se například doporučuje užití znaků s diakritikou namísto seskupení znaků (\tilde{s} namísto sh) nebo výběr známějších a obecně užívanějších diakritických znamének (tedy nejlépe bez ligatur).

⁶⁵ Všechny dostupné romanizační normy pro vybrané jazyky, spolu s daty aktualizace, jsou k nalezení na: <https://www.loc.gov/catdir/cpsa/roman.html>.

⁶⁶ ALA-LC Romanization Tables Approved. *The Library of Congress* [online]. 2015.

⁶⁷ BREWER, M. M. Romanization of Cyrillic Script: Core Competencies and Basic Research Strategies for Slavic Students, Scholars, and Educators. *Slavic & East European Information Resources* 10:2-3. 2009. Str. 255.

⁶⁸ Romanization Landscape. *The Library of Congress* [online]. 2011.

⁶⁹ Například výše na této stránce uvádíme příklad ligatury \tilde{ts} ; pro jeho správné zobrazení musí být jeho font nastaven na nižší bodovou hodnotu (tj. 11; oproti okolnímu textu je o celý bod nižší), při standardních dvanácti bodech v kurzívě a při nastaveném řádkování (1,5) se oblouček plně nerýsuje.

Do budoucna pak knihovna Kongresu definuje své standardizační snahy v následujících bodech: v první řadě mají být normy ALA-LC uzpůsobené k transliteraci, nemají se proto snažit o napodobení ani přiblížení zvukové stránky zdrojového jazyka; dále mají umožňovat a zjednodušovat strojovou transliteraci a pokud možno povolovat transliteraci zpětnou; a konečně jejich sestavení by mělo být ideálně kompatibilní s mezinárodními (popř. národními) standardy. V jednotlivých případech nemusí být všechny tyto cíle dosažitelné, je však, podle LoC, žádoucí slevovat z nich vždy co nejméně.⁷⁰

2.3.4. BS 2979:1958

BS neboli *British Standard* („britský standard“) je jedním ze standardů Britské normalizační instituce BSI (*British Standard Institution*). Poprvé byl publikován v roce 1958 a podle údajů na oficiálních stránkách BSI se jedná o standard stále platný (jeho status byl naposledy aktualizován v roce 2015).⁷¹

BS obsahuje tabulky pro romanizaci azbukových abeced a řečtiny. V případě ruštiny podobně jako americká ALA-LC spoléhá na transliteraci s pomocí digrafů a kombinací znaků. Co se týče diakritiky, nepoužívá BS tolik znamének jako například ISO normy ze stejného období, v reakci na které Britský standard pravděpodobně vznikl. Určitou diakritiku však přece jen navrhuje, a to prakticky podobně cizí anglickému jazyku, jako slovanské háčky z norem modelovaných na základě chorvatštiny ($\mathcal{H} \rightarrow zh$, $\mathcal{U} \rightarrow \check{i}$, $\mathcal{U} \rightarrow ts$, $\mathcal{B} \rightarrow \bar{y}$, $\mathcal{E} \rightarrow \acute{e}$).⁷²

Přestože je norma platná, není již tolik rozšířená. Dříve fungovala jako hlavní romanizační pomůcka pro *Oxford University Press*, v upravené verzi pak byla přijata Britským muzeem (*British Museum scheme*, či jen BM) a následně i Britskou knihovnou. V současnosti tyto instituce od BS upouští.⁷³ Britská knihovna například pro položky obdržené do roku 1975 aplikovala upravenou romanizační verzi Britského muzea při transliteraci jmen autorů, různé romanizační tabulky pro přepis názvů organizací, institucí a některých společných titulů, a jednotlivé názvy děl byly zadávány do katalogu v azbuce. Roku 1975 adoptovala Britská knihovna standard ALA-LC,

⁷⁰ Procedural Guidelines for Proposed New or Revised Romanization Tables. *The Library of Congress* [online]. 2010.

⁷¹ Standard je k dostání na: <https://shop.bsigroup.com/ProductDetail/?pid=00000000000090651>.

⁷² PALMER, J. T. Perverse Albion. *New Scientist* No. 284 [online]. 1962. Str. 179.

⁷³ PROSHINA, Z. G. a EDDY, A. A. *Russian English: History, Functions and Features*. Cambridge: Cambridge UP, 2016. Str. 93.

příčemž mnoho novinových článků a vědeckých publikací se ale nadále přepisovalo podle původního BM, a původní publikace mohou být stále řazeny pod starým indexem. Katalogizační systém tak zůstává nejednotný a při hledání konkrétních položek je samotnou knihovnou doporučeno „to run several searches trying to capture all possible variants of titles and names (e.g., Leo Tolstoy, Lev Tolstoi, Lew Tolstoj, etc.)“.⁷⁴

2.3.5. Vědecká transliterace

Současná tzv. vědecká transliterace (*scientific transliteration*; někdy také *scholarly, academic* nebo *linguistic transliteration*) vychází z Pruské instrukce PI z roku 1898 a stala se základem pozdějších norem ISO a GOST.⁷⁵ Slouží k transliteraci azbukových písem, užívá se tradičně v lingvistických a obecně slavistických publikacích, ale lze se s ní setkat také mimo tuto sféru (např. v odborném časopisu Evropské skupiny pro hygienické inženýrství a design *Journal of Hygienic Engineering and Design*).⁷⁶

Tento transliterační standard se narozdíl od většiny výše zmíněných snaží co nejvěrněji zachovat výslovnost zdrojových slov. Jednotlivé znaky navrhuje přepisovat převážně grafémy s diakritikou, jen omezeně pak digrafem (*ü* → *j*, *uy* → *šč*, *x* → *x*, *ə* → *è*, *ю* → *ju*).⁷⁷ Právě kvůli užití diakritiky a její nezvyklosti pro anglicky mluvící čtenáře se vědecká transliterace objevuje spíše v odborných a akademických textech.

2.3.6. Normy UNGEGN

Zkratka UNGEGN představuje originální název skupiny expertů OSN zabývající se standardizací a unifikací geografických názvů (*United Nations Group of Experts on Geographic Names*), její specializovaná odnož WGRS (*Working Group on Romanization Systems*) se pak zabývá přímo romanizací toponym. Vzniklé normy jsou tedy užívané převážně v geografii a kartografii. Dohromady pokrývají 45 jazyků/písem světa.

Základ UNGEGN norem pro transliteraci azbuky, poprvé zavedených v roce 1987, leží již v ruském, původně také kartografickém GOSTu 1983. Pro experty OSN,

⁷⁴ Search for Cyrillic items in the catalogue. *The British Library* [online]. 2014.

⁷⁵ PROSHINA, EDDY. Str. 93.

⁷⁶ Užívá jej například Evropská skupina pro hygienické inženýrství a design vydávající vlastní odborný časopis (*Journal of Hygienic Engineering and Design*).

⁷⁷ Transliteration. *Journal of Hygienic Engineering and Design* [online]. 2011.

„[c]onsistent use of accurate place names is an essential element of effective communication worldwide and supports socio-economic development, conservation and national infrastructure,“ a proto bývají každých 5 let pořádány odborné konference pro standardizaci geografických názvů a normy se průběžně aktualizují. Norma pro romanizaci ruštiny byla naposledy zkontrolována v březnu 2016.⁷⁸

Standard pro ruštinu má být jednoznačný, v jeho inventáři najdeme diakritická znaménka, kombinace znaků jen výjimečně (*жс* → *ž*, *щ* → *šč*, *ч* → *c*, *х* → *h*, *ю* → *ju*). Povětšinou dovoluje úspěšnou zpětnou transliteraci, v některých určitých názvech ale nemusí dojít ke shodě (sibiřská řeka v jakutské oblasti *Вилюй* → *Viljuj* → *Вилюй*).⁷⁹ V mezinárodním přepisu toponym, obzvláště pak v anglofonním prostředí, UNGEGN normám konkuruje BGN/PCGN.

2.3.7. BGN/PCGN 1947

Tento standard pochází z americko-britské spolupráce geografických a kartografických institucí, americké rady BGN (*Board on Geographic Names*) a britské vládní komise PCGN (*Permanent Committee on Geographical Names*). Jeho návrh byl schválen nejdříve BGN, o tři roky později v roce 1947 pak aktualizován a přijat i druhou organizací. Romanizační norma pro ruštinu byla naposledy zkontrolována a potvrzena v únoru 2018.

Pro anglicky píšící a mluvící je tento standard poměrně snadno pochopitelný a dobře čitelný. Narozdíl od standardů spoléhajících na (pro angličtinu netradiční) diakritiku BGN/PCGN přináší převážně přepis digrafy či klastry a daří se mu zachovat a zprostředkovat alespoň přibližnou zvukovou stránku zdrojových slov (*жс* → *zh*, *щ* → *shch*, *ч* → *ts*, *х* → *kh*, *ю* → *yu*). Kromě toho povoluje zkrácení transliterovaných koncovek adjektiv *-й/-ий/-ый* jediným grafémem *-y* (*Белый* → *Bely*, *Горький* → *Gorky*).⁸⁰

Jedná se pravděpodobně o „nejpřívětivější“ způsob přepisu v anglofonním prostoru, nejbližší transliteračním praktikám mimo akademickou půdu a za hranicemi specializovaných oborů (zjednodušenou verzi tohoto standardu používá i světově

⁷⁸ Všechny dostupné romanizační normy UNGEGN i s daty aktualizace jsou k nalezení na: <https://www.eki.ee/wgrs/>.

⁷⁹ Report on the Current Status of United Nations Romanization Systems for Geographical Names: Russian. *Working Group on Romanization Systems* [online]. 2016.

⁸⁰ Romanization of Russian. *Lonweb.org* [online]. [b.r.].

dosahující informační zdroj *Wikipedia.org*).⁸¹ V romanizační tabulce této normy se však častěji než u jiných norem vyskytují dubletní přepisy rozdílných grafémů (*e* i *э* → *e*, *й* i *ы* → *y*). Ty mohou v určitých, ač v ruštině výjimečných, případech rušit správné zpětné čtení transliterace. Proto, aby se zajistilo dohledání originálu v azbuce, doporučuje norma⁸² několik pravidel a užití zvláštního diakritického znaménka středové tečky „·“:

- azbukové grafémy *e* a *э* se mají transliterovat jako *ye* a *yě* v pozici na začátku slova a po *a*, *e*, *ё*, *и*, *о*, *y*, *ы*, *э*, *ю*, *я*, *й*, *ь* a *ъ*, v ostatních případech pouze *e* a *э* (srov. *Енисей* → *Yenisey*, ale *Эльбрус* → *El'brus*; *Калыево* → *Kaluyevo*, ale *Куэнга* → *Kuenga*);
- *й* a *ы* se doporučuje přepisovat *y*, následuje-li po nich grafém *a*, *y*, *ы* nebo *э* (srov. *Тыайа* → *Ty·ay·a*, ale *Красноярск* → *Krasnoyarsk*);
- *ы* (vs. *й*) se po vokálech transliteruje kombinací *·y* (srov. *Суык-Су* → *Su·yk-Su*, ale *Бобруйск* → *Bobruysk*), *э* (vs. *e*) zase po konsonantech vyjma *й* kombinací *·e* (srov. *Улан-Удэ* → *Ulan-Ud·e*, ale *Руденск* → *Rudensk*);
- kromě toho azbuková kombinace *mc* by se (pro odlišení od *ц* → *ts*) měla přepisovat *t·s* (srov. *Иркутск* → *Irkut·sk*, ale *Плесецк* → *Plesetsk*), a kombinace *шч* (k odlišení od *щ* → *shch*) kombinací *sh·ch* (srov. *Ташчумма* → *Tash·chishma*, ale *Ушча* → *Ushcha*).⁸³

2.3.8. ICAO Systém

Tento standard byl vyvinut Mezinárodní organizací pro civilní letectví ICAO (*International Civil Aviation Organization*) a používá se k transliteraci osobních údajů ve strojově čitelných cestovních dokumentech (*Machine Readable Travel Documents MRTD*) od roku 2014.

Transliterace pro ruské zahraniční pasy se historicky poměrně zásadně proměňovala. V sovětských pasech a prakticky až do roku 1997 se jména stále přepisovala s přihlédnutím k pravidlům francouzského pravopisu. S uvedením nových

⁸¹ PROSHINA, EDDY. Str. 93 – 94.

⁸² Romanization of Russian: BGN/PCGN 1947 System. *Gov.uk* [online]. 2018.

⁸³ Některé z uvedených příkladů jsou pouze ilustrační. Všechny názvy jsou reálnými toponymy ruského prostoru, jména však mohou pocházet z některého z neslovanských sibiřských jazyků a jejich původní podoba v tomto jazyce se tak může odlišovat (např. *Ташчумма* je ruskou variantou původního baškirského *Ташшумма*).

Příklady jsme čerpali také z:

BGN/PCGN romanization of Russian. *Wikipedia – The Free Encyclopedia* [online]. 2018.

pasů vešly v platnost nové, angličtině přizpůsobené standardy; standard Ministerstva vnitra z roku 1997 (neplatný od 2010) a standard Federální migrační služby GOST 52535.1-2006, schválený v roce 2006 (platný pro doklady vydávané od 2010, nahrazený současným standardem).⁸⁴

Poslední tři jmenované normy mají společné některé přepisy jednoznačných grafémů a upuštění od diakritiky. V jednotlivostech se však odlišují. Nová norma ICAO oproti předchozím přepisuje ъ kombinací znaků *ie* (1997: ъ → "; 2010 neobsahuje grafémy pro přepis ъ ani ъ), grafém *ѣ* kombinací znaků *ts* (2010: ѣ → *tc*); *ѝ* → *i* (1997: *ѝ* → *y*; přičemž *-ѝѝ* → *-iy* nebo *-y*; *-ѝѝ* → *-yy* nebo *-y*); *ю* a *я* pak digrafy *iu* a *ia* (1997: *ю* → *yu*, *я* → *ya*).⁸⁵

V současnosti je norma ICAO v platnosti. Je však možné podle nařízení č. 211 bodu 78 Federální migrační služby změně v přepisu vlastního jména předejít (např. s cílem zachování jména v podobě shodné s přepisem jmen rodinných příslušníků či pro sjednocení zápisu jména s přepisy na ostatních platných dokumentech). „Согласно пункту 78 этого приказа есть возможность сохранить свою прежнюю фамилию – достаточно написать заявление.“⁸⁶ Transliterace na ruských cestovních dokladech má tedy teoreticky svůj jednotný platný standard, v praxi ale zůstane nejednotná.

2.3.9. Norma IIHF

Pro účely naší práce zařazujeme na závěr dosud představených transliteračních norem ještě jeden, poměrně mladý standard přepisu vydaný Mezinárodní hokejovou federací IIHF (*International Ice Hockey Federation*), a to i přesto, že se prakticky jedná o standard spíše transkripční.

Tento standard byl oficiálně zaveden v hokejové sezóně 2010-2011, IIHF jím měla v úmyslu upravit a sjednotit způsob romanizace azbuky (nejen pro osobní jména, ale i pro názvy zahraničních týmů, stadionů apod.) ještě před začátkem ZOH v ruském Soči v roce 2014.⁸⁷ „There was a clear lack of consistency [in romanization of cyrillic

⁸⁴ PROSHINA, EDDY. Str. 94.

⁸⁵ Machine Readable Travel Documents: Doc 9303, Part 3. *International Civil Aviation Organization* [online]. 2015. Str. 33 – 34.

⁸⁶ Transliteracija dlja zagranpasporta. *YFMS – Passport.ru* [online]. [b.r.].

⁸⁷ Kromě blížící se olympiády dostala IIHF ještě jiný podnět ke změně přepisu jmen z azbuky. Tehdejší brankář ruského národního týmu a hvězda NHL týmu Washington Capitals Semjon Varlamov (*Семён Варламов*) požádal o úpravu přepisu svého jména: z původního nelichotivého *Semen* na zvukově věrnější *Semyon*.

CHESNOKOV, D. Yevgeni Malkin? End of Russian player names as we've known them. *Yahoo Sports* [online]. 2011.

names] from one tournament to the next, one country to the next. Everybody seemed to follow a different set of rules and very few of them made sense“; kamenem úrazu pak byla skutečnost, že původní pravidla „didn't reflect how Russians really pronounce their names“.⁸⁸ Transliterace se ve sféře sportovní žurnalistiky a komentátorství ukázala příliš nepraktickou, a proto členové federace zaměstnali slavisty z univerzity v Curychu a společně vyvinuli systém, který má co možná nejvěrněji reflektovat skutečnou původní výslovnost daných jmen.

Výsledkem této spolupráce jsou dva oddělené systémy romanizace azbuky: ruský (platný pro přepis jmen hráčů nejen z Ruské federace, ale také z Běloruska a Kazachstánu) a ukrajinský (pro jména hokejistů ukrajinských). V každém se vývojáři drží 3 stanovisek: prvním je potřeba napodobit a přenést skutečnou zvukovou stránku přepisovaných jmen, druhým určitá pravidelnost a zásadovost tohoto přepisu (tedy konzistentní tvar jednoho a téhož jména ve všech prepisech), a třetím jeho jednoduchost či čitelnost.

Ruská transkripční tabulka IIHF je zcela prosta diakritických znamének, a přestože nemá být určena pouze anglofonnímu obcenstvu, je modelovaná na základech anglické fonetiky. Užívá jednoduché znaky a digrafy (ne trigrafy ani víceznakové kombinace), měkký ani tvrdý znak nepřepisuje. Největšími změnami oproti minulému přepisu je užití digrafů pro ruské grafémy *e* a *ě*, oba původně transliterované latinkovým *e*, a nový přepis *u*. *E* je nově přepisováno *ye* v pozici na začátku slova a po samohlásce (*Еремейев* → *Yeremeyev*), *ie* v pozici po *ь* (*Зиновьев* → *Zinoviev*) a *e* v ostatních případech (*Медведев* → *Medvedev*); *ě* se nyní ve všech pozicích přepisuje *yo* (*Семён* → *Semyon*). Ruský grafém *ш*, původně nepravidelně transliterovaný *sch* či *shch*,⁸⁹ si vysloužil zjednodušený přepis pomocí *sh* a shoduje se tak s přepisem tvrdého *ш* (*Трошинский* → *Troshinski*).

Kromě těchto změn uvádí IIHF ještě další zjednodušení: kombinace grafémů *iy* a *ii* v přepsaných jménech mají být sjednoceny jediným grafémem *i* (*Виталий* → *Vitalii* → *Vitali*, *Мария* → *Mariya* → *Maria*); ruská kombinace *кс* nemá být přepisována *ks*, ale *x* (*Максим* → *Maxim*), a původně možné *-xandr* nahrazuje nově plné *-xander* (*Александр* → *Alexandr* → *Alexander*).

⁸⁸ New rules for Russian names. *International Ice Hockey Federation* [online]. 2011.

⁸⁹ Například domácí arénu ruské KHL *Мытищі* lze v anglicky psaných médiích nalézt v několika podobách: *Мытищи* → *Mytishi*, *Mytishi*, *Mytishchi*, či dokonce *Mytischchi*.

„For some iconic Russian players – Sergei Fedorov (Fyodorov), for example – the spelling of the name will change [...] Would North American fans be confused about who ‚Sergei Fyodorov‘ is, or are the names similar enough that they would still understand the referent?“⁹⁰ Měl by být přepis ponechán kvůli tomu, aby hokejoví příznivci i nadále na ledě rozeznávali své hvězdy nebo by se měl aktualizovat a přiblížit výslovnosti daných jmen, aby v nich naopak hokejisté rozeznali sami sebe? Co s již prodanými dresy a reklamními předměty se jmény v původní podobě? A jaký vlastně má norma Mezinárodní hokejové federace dosah?

Podle informací, které doprovázely vydání tohoto standardu z roku 2010, oslovila IIHF také NHL a Google s úmyslem zajistit plošné sjednocení a uplatnění nové transliterace/transkripce ve sféře mezinárodního ledního hokeje. Oficiální stránky NHL však žádný romanizační standard neuvádějí. Ve statistikách *nhl.com* se aktuálně mezi nejúspěšnějšími hráči objevují na pátém a osmém místě *Evgeny Kuznetsov*⁹¹ a *Evgeni Malkin*;⁹² oba nositelé stejného ruského jména *Евгений*, podle normy IIHF správně přepsaného *Yevgeni*.

V případě Malkina vyhledávač *google.com* nabízí jen přibližně 13 800 výskytů jeho celého jména v IIHF podobě „*Yevgeni Malkin*“, ale až 1 370 000 výskytů „*Evgeni Malkin*“. Kromě toho nachází 10 200x heslo „*Evgeny Malkin*“ a asi 3 320x heslo „*Yevgeny Malkin*“, přičemž se v obou případech dotazuje, zda hledaným výrazem není „*Evgeni Malkin*“ a poskytuje odkaz k výsledkům v opraveném přepisu.

Také *Wikipedia.org* se zjevně neumí v případě hokejisty Malkina rozhodnout; v hlavním hesle encyklopedie figuruje *Evgeni*, v textu pak čteme *Yevgeni*.⁹³ A aby toho nebylo málo, trvalé odkazy k transkripčním tabulkám na vlastním webu IIHF nejsou funkční. Standard byl tedy sestaven, vešel v platnost a oficiálně nebyl zrušen. Není však širěji vyžadován a ani jednoduše a obecně dostupný. Jakoby tato situace významově ještě posilovala frázi „mít v tom hokej“.

⁹⁰ COLLISTER, L. B. Russian transliteration and the NHL. *Wordpress.com: Tales of an eLinguist* [online]. 2011.

⁹¹ Evgeny Kuznetsov. *NHL.com: Washington Capitals* [online]. 2017.

⁹² Evgeni Malkin. *NHL.com: Pittsburgh Penguins* [online]. 2017.

⁹³ Verze *Yevgeni* by zde mohla být brána jako jednoduchá transkripce pro čtenáře či jiná verze přepisu (tj. podle IIHF), to však není nikde blíže specifikováno. Například v hesle pro stejnojmenného krasobruslaře *Wikipedia.org* nabízí v názvu i textu pouze jednu verzi: „*Evgeni Plushenko*“, v případě bývalého hokejisty Nabokova pak nazývá heslo „*Evgeni Nabokov*“, výklad uvádí podobou *Yevgeni* a pokračuje informací „usually transliterated as *Evgeni*“.

Evgeni Malkin. *Wikipedia – The Free Encyclopedia* [online]. 2018.

Evgeni Plushenko. *Wikipedia – The Free Encyclopedia* [online]. 2018.

Evgeni Nabokov. *Wikipedia – The Free Encyclopedia* [online]. 2018.

Poznámka: online konvertory

Všechny příklady transliterace, které uvádíme v této práci, vždy zadáváme samostatně s použitím dostupných standardů. Jednotlivé transliterační tabulky a inventáře jsme také zpracovali a zařadil jako přílohy k této práci. Existují však pomůcky, které strojové přepisy usnadňují. Jsou jimi online konvertory či translity.

Tyto pomůcky fungují pro různé typy písem i jazyků a lze je přirovnat k elektronickým měnovým kalkulačkám či měrným převodníkům. Stejně jako tyto kalkulátory převádějí zadané hodnoty z jedné měny či měrné jednotky do druhé, online transliterační konvertory přepisují zadané výrazy z jednoho písma do druhého, vždy na základě naprogramovaného standardu.

Pro transliteraci ruštiny existují desítky elektronických konvertorů, transliterujících ruský text do různých jazyků a písem. Většina z nich pak poskytuje převody podle více než jednoho platného standardu. Přímo v konvertoru stačí pouze navolit potřebný standard a zadat azbukový text, který má být převeden. Pro zajímavost zmíníme například v ruštině vedený *translit.cc*,⁹⁴ nabízející přepis z ruštiny podle GOST A (ISO 9) a GOST B, nebo více-normový *translitteration.com*,⁹⁵ který poskytuje převod podle norem ISO 9, ALA-LC, BGN/PCGN, normy UNGEGN (pod označením „UN 1987“) a vědecké transliterace (zde „scholarly“). Prověření funkcí, aktuálnosti a spolehlivosti takovýchto konvertorů by mohlo být náplní budoucích lingvistických prací.

2.4. SROVNÁNÍ TRANSLITERAČNÍCH NOREM

Podíváme-li se na úplný přehled všech norem (viz Příloha 3), vidíme, že mezi jednotlivými inventáři lze najít u některých grafémů úplnou shodu, kdežto u jiných poměrně širokou škálu možností přepisu.

2.4.1. Shody a rozdíly mezi normami

Z celkem 33 písmen současné ruské abuky lze vydělit 18 znaků, které jsou ve všech přivedených normách transliterovány stejně. Těmito bezproblémovými písmeny jsou: *a, б, в, з, д, э, u, к, л, м, н, o, n, p, c, m, y, ф* (v tomto pořadí do latinky přepisované *a, b, v, g, d, z, i, k, l, m, n, o, p, r, s, t, u, f*).

⁹⁴ Dostupné na: <http://translit.cc/>.

⁹⁵ Dostupné na: <http://www.translitteration.com/transliteration/en/russian/iso-9/>.

Jen malé odchylky najdeme u grafémů *ж, ш, ч*. Pro každý z nich existují dvě varianty přepisu, jedna v podobě digrafu: *zh, sh, ch*; druhá s pomocí diakritického znaménka: *ž, š, č*. Zůstaneme-li u sykavek, najdeme ještě čtyři různé přepisy ruského *у*; vždy znakem *c*, nebo *c* v kombinaci s *cz* (GOST B), digrafem *ts* nebo ligaturovaným *ts̄*. Nejproblematictější z nich je pak *у*, v ruštině vyslovované jako dlouhé měkké *u* (у'): To se může transliterovat znakem se stříškou *ŝ*, či pomocí digrafu s háčky *šč*. Ostatní standardy se pak snaží přiblížit zvukovou realizaci *у* anglofonnímu čtenáři, upouštějí od diakritiky a navrhují přepis kombinací znaků: *shh, shch* a *sh*.

Ruské *x* je možné přepisovat jedním znakem *x* nebo *h*, anebo digrafem *kh*. Užití *kh* pak není neopodstatněné; tam, kde se v ruštině běžně objevuje zvuk [x] schovaný pod písmenem *x* (např. *техника*), se v angličtině často objevuje právě ploziva [k] (*technique* [tek'ni:k]). Poměrně jednoznačný je pak přepis měkkého a tvrdého znaku. V případě že se přepisují, zaměňuje se *ь* jednoduchým apostrofem (') a *ъ* apostrofem dvojitým ("); pasová norma ICAO užívá pro *ъ* zvláštní kombinaci *ie*.

Větší problémy pak nastávají při přepisu vokálů (resp. polovokálů). Grafém *ы* navrhují normy přepisovat znakem *y* bez diakritiky, s apostrofem *y'* nebo horizontální čárkou *ȳ*. Norma upravená pro Britské muzeum pak užívá vlastní přepis *ы* → *ui*. S transliterací samostatným *y* se lze v normě BGN/PCGN setkat také u jiného ruského azbukového znaku – *ѳ*. Ostatní standardy přepisují *ѳ* do latinky s pomocí *j*, *i* nebo *ř* (analogická diakritika *u* → *i*, *ѳ* → *ř*). Tento stav může teoreticky působit nepříjemnosti při přepisu či zpětném čtení výrazů s výskytem *u*, *ѳ* a *ы* (např. u koncovek: *-uѳ* → *-ii*, *-ij*, *-iy*, *-iř*; *-ыѳ* → *-yy*, *-yi*, *-yř*, *-y*).

E se ve většině standardů přepisuje jednoduše latinkovým *e*. V normách, které se orientují více na skutečnou výslovnost v ruštině, pak lze najít kombinace s přidaným *y* nebo *i* pro napodobení zvukové stránky pro angličtinu ovládajícího uživatele: *ye* (většinou stojí-li *e* na začátku slova nebo za vokálem), *ie* (po *ь*). *Ë* je možné v anglickém textu najít v originální diakritikou opatřené podobě, podle jiných pravidel však může svou horní dvojtečku postrádat. S přihlédnutím k výslovnosti pak určité normy navrhují přepis *yo*, resp. *yë*. Přepis *э* může být od *e/ë* rozlišitelný diakritickými znaménky: *è, é, é, e'* nebo *·e*. Některé normy tato písmena ale neodlišují (např. ICAO: *e/ë/э* → *e*).

Poslední dva znaky azbuky *ю* a *я* standardy nepřepisují jednoduchým grafémem. Navrhují převážně digrafy: *yu/ya, ju/ja* nebo *iu/ia*. Mezinárodní ISO 9 se drží

transliteračního pravidla „znak za znak“ a užívá diakritiku: û/â; systém knihovny Kongresu přepisuje tato písmena digrafem s přidanou horní ligaturou: $\widehat{i}u/\widehat{i}a$.

2.4.2. Příklady užití norem

	Пётр	Ильич	Чайковский	Евгений	Вятка
ISO 9 GOST A	Pětr	Il'ič	Čajkovskij	Evgenij	Vátka
GOST B	Pyotr	Il'ich	Chajkovskij	Evgenij	Vyatka
ALA-LC	Pětr	Il'ich	Chaïkovskiï	Evgeniï	Viatka
BS	Pětr	Il'ich	Chaïkovskiï	Evgeniï	Vyatka
Vědecká t.	Pětr	Il'ič	Čajkovskij	Evgenij	Vjatka
UNGEGN	Pětr	Il'ič	Čajkovskij	Evgenij	Vjatka
BGN/PCGN	Pětr	Il'ich	Chaykovsky	Yevgeny	Vyatka
ICAO	Petr	Ilich	Chaikovskii	Evgenii	Viatka
IIHF	Pyotr	Ilich	Chaikovski	Yevgeni	Vyatka

Pro srovnání jsme záměrně vybrali vlastní jména různých kategorií. Celé jméno ruského skladatele Čajkovského, křestní jméno hrdiny jeho opery *Evžen Oněgin* s námětem Puškinova románu ve verších, a toponymum Vjatka, původní název centra Vjatské gubernie, odkud skladatel pocházel (více příkladů viz Příloha 1 a 2).

Každý výraz přepisujeme postupně podle všech devíti standardů, přestože ve skutečnosti nemusí daný standard pro každé jméno platit. Žádný ruský geografický celek nemusí nést jméno Jevgenij, ve Vjatce možná nikdy nebude uspořádán hokejový turnaj a ani se nemusí objevit mezi bibliografickými údaji v katalogích knihoven. Tabulka příkladů má být spíše ilustračního charakteru a poskytnout náhled do různých způsobů přepisu.

I přesto jsme však výběr vědomě usměrnili: v Permském kraji v Rusku lze navštívit město Čajkovskij, u Krasnojarsku stejnojmennou obec s přibližně třemi sty obyvateli, a na Slovensku již jeden Čajkovský bruslí. Není vyloučeno, že se někdy na ledě mezi zámořskými hokejovými hvězdami objeví i nějaký ten ruský *Chaikovski*.

Navíc na příkladu tohoto skladatele lze demonstrovat také odchylky v rámci jedné normy. Pro mnohé významné osobnosti existovalo historicky více možností přepisu. Některé z těchto přepisů se pak užívaly dostatečně často na to, aby se staly standardními tvary ještě před ustanovením jednotných norem (s touto tendencí zachování tradičního přepisu se lze setkat například u starších ruských spisovatelů, umělců či představitelů vládní moci). Ačkoliv měl tedy podle ALA-LC *Evžena Oněgina* zhudebnit *Pětr Il'ich Čaikovskiř*, knihovna Kongresu pro tohoto skladatele standardizovala historický přepis *Peter Ilich Tchaikovsky*.⁹⁶ K různým přepisům z naší tabulky tak lze přičíst (minimálně) jeden další.

2.5. SHRUTÍ: NORMY JAKO ŘEŠENÍ, NEBO DALŠÍ PROBLÉMY?

Pluralita norem, pluralita tvarů

V úvodu této kapitoly jsme prohlásili, že transliterační normy pomáhají řešit problémy přepisu z písma do písma a spojení „pomáhají řešit“ jsme užili záměrně. V případě transliterace z azbuky do latinky normy zmíněné problémy doposud konečně nevyřešily. Jde totiž o normy, nikoliv normu; jediná plošná sjednocující norma ustanovena nebyla. Různé instituce generují nové romanizační systémy nebo adoptují a kombinují⁹⁷ některé ze stávajících. Ty se mezi sebou odlišují třeba jen v maličkostech, ale i na těchto maličkostech záleží. Ve výsledku se lze, podle některých zdrojů, v anglickém textu setkat i s šestnácti možnými jinými latinkovými přepisy jednoho a téhož ruského jména: *Муравьев* – *Muravyov*, *Myravyev*, *Muraviev*, *Muraviov*, *Murav'ev*, *Muravev*, *Murav'yev*, *Murav'ov*, *Muravjov*, *Muravjev*, *Mouravieff*, *Muravieff*, *Mouravief*, *Muravief*, *Muraviof*, *Muravioff*.⁹⁸

⁹⁶ S touto transliterací se lze setkat například u položek ve vlastnictví LoC. Dostupné na: <https://www.loc.gov/item/2007682196/>.

⁹⁷ Více-normového transliteračního systému užívá například Americká asociace učitelů slovanských a východo-evropských jazyků AATSEEL, která k publikovaným transliterovaným textům podává na svém webu následující třibodovou legendu:

„Diacritics that are not supported by ISO 8859-1 are stripped from eastern European letters. For example, Czech names will have long vowels marked, but will not have hachki.

Cyrillic is transliterated according to the 'scholarly' system (e.g., c [not ts], x [not kh], j [not i]), except that letters that cannot be represented by the supported ISO 8859-1 character set are transliterated according to the LC system (e.g., sh, ch, shch, zh).

Note that c+hachek will therefore be rendered on the web as c in Czech, while the Cyrillic ch letter will be rendered as ch on the web. In the printed (paper) program, both will be rendered as c with a superscript hachek.“

Guide to Transliteration. American Association of Teachers of Slavic and East European Languages [online]. 2018.

⁹⁸ Russian Names in English. *Useful English* [online]. 2007.

S multiplicitou možných psaných forem, jakkoliv normovaných, logicky roste riziko nesprávného zpětného přepisu (v angličtině tzv. *reverse-* nebo *back-transliteration*; rus. *перанслитерация*), a tedy neúspěšného nalezení originálu. „*It is the exact reverse of transliteration, and is performed by applying the rules of transliteration scheme in the opposite direction.*“⁹⁹ Jedná se tedy v zásadě o jednoduchý proces, možný však pouze v případě, že víme, podle které z norem bylo slovo nejprve přepsáno a je-li norma ke zpětné transliteraci přizpůsobená (problém digrafů). V případě opačném můžeme zpětnou transliteraci dojít opět vícera možných (třebaže sémanticky i ortograficky v původním jazyce nemožných) tvarů: *spetsial'nyj* – *специальный*, ale i *спетсяльный*.¹⁰⁰

Velký počet transliterovaných forem jednoho jména pak znesnadňuje vyhledání potřebných relevantních informací týkajících se hledaného originálu. Slavista z Arizonské univerzity Michael Brewer se zaměřil na v angličtině vedenou akademickou digitální databázi *JSTOR*. Při prohledávání jejího katalogu zjistil, že pro nalezení všech zdrojů vztahujících se ke známému ruskému spisovateli M. J. Dostojevskému je třeba zadat jeho příjmení ve více než deseti různých (ač jen v drobnostech odlišných) romanizovaných podobách.¹⁰¹ Databáze totiž může poskytnout pouze ta data, která zmiňují spisovatele v explicitně zadaných tvarech. Nezadané přepsané tvary vyhledávač logicky neprochází, a některé potenciálně vhodné výsledky tak ani nemůže nabídnout.

Současné normy proto vnímáme ze dvou úhlů pohledu; na jedné straně k nim přistupujeme jako k pomocníkům a průvodcům při transliteraci z azbuky do latinky, nutným a potřebným v prostředí styku těchto odlišných písem, na straně druhé ale pozorujeme jejich nesourodost a z ní plynoucí další problematizaci rusko-anglické transliterace.

Univerzalita x jazyková vázanost norem

Pluralita transliteračních norem a jejich vzájemná odlišnost je úzce spjata s jazykovým určením norem a jejich sklonem přizpůsobovat se v přepisu určitému jazyku. Mezi normami totiž najdeme aspiranty na mezinárodní, nadjazykové soubory

⁹⁹ WELLISCH. Str. 36.

¹⁰⁰ BREWER. Str. 255.

¹⁰¹ „*Variants used (in frequency order) were: Dostoevsky, Dostoyevsky, Dostoevskij, Dostoevskii, Dostoevski, Dostoevsky, Dostoevski, Dostoyevski, Dostoyevskij, Dostoyevsky, Dostoyevski, Dostoyevskii, Dostoyevskij, Dostoevskii, Dostoevskij, and Dostoyevskii.*“ BREWER. Str. 147.

pravidel, ale také systémy uzpůsobené transliteraci do konkrétního jazyka s použitím jeho specifických, v jiných jazycích třeba nepoužívaných znaků a jejich kombinací.

Zde se opět vynořuje problematika prolínání transliterace a transkripce, kterou jsme se zabývali v úvodu první kapitoly. V některých případech je nadjazykovost vnímána jako důležitý faktor, odlišující transliteraci od (praktické) transkripce. „*Транслитерация может и должна быть международной, так как она не ориентируется на какой-либо отдельный национальный алфавит, практическая же транскрипция исходит именно из какого-либо данного алфавита и правил чтения его букв и буквосочетаний, принятых для данной орфографии*“ (příjmení *Латишин* by podle téhož zdroje bylo univerzálně transliterováno *Lapšin*, v jednotlivých jazycích pak přizpůsobeno a transkribováno: angl. *Lapshin*, něm. *Lapschin*, fr. *Lapchine* či pol. *Lapszin*).¹⁰²

V běžném přepisu do některých jazyků ale může být tato nadjazykovost nežádoucí, univerzální transliterační norma totiž může obsahovat znaky či diakritiku cílovému písmu a jazyku příliš cizí (háčky v angličtině). Cílový jazyk by si přitom pro přepis uměl vystačit se svými znaky a výsledný transliterovaný text by v prostředí tohoto jazyka mohl fungovat lépe. Vznikají tedy další normy modelované na základech určitého jazyka nebo jemu následně uzpůsobené.

V současnosti se setkáváme s tendencí romanizace přizpůsobené anglickému jazyku. „*[T]ransliteration on the basis of French was the norm for names and surnames in [Russian] travel passports until recently.*“¹⁰³ Pod vlivem francouzského či německého pravopisu bývalo v minulosti například azbukové *ÿ* tradičně transliterováno latinkovými grafémy *i* nebo *j* (srov. *Айтматов: Aitmatov – Ajtmatow*). Postupem času ale vzrostla důležitost angličtiny, která má dnes nejbližší k mezinárodnímu komunikačnímu nástroji (tzv. *lingua franca*). Transliterace azbuky se proto v mnohých normách přizpůsobila angličtině a anglické latině. „*Generally, transliteration of Russian names into Latin is English-oriented now*“,¹⁰⁴ a v angličtinou ovlivněné transliteraci grafém *ÿ* dnes nejčastěji zastupuje grafém *y* (*Aytmatov*).

V určitých sférách styku různých jazyků může takto upravená, praktická transliterace (transliterace s prvky transkripce) vyhovovat lépe než striktní fonetická transkripce (nekoherence formální stránky přepsaných slov, možná čtenářská náročnost

¹⁰² Pravidla transliterací ruských jmen osobními latinskými písmeny. *Bibliotekar.ru* [online]. 2006.

¹⁰³ Russian Names in English. *Useful English* [online]. 2007.

¹⁰⁴ Russian Names in English. *Useful English* [online]. 2007.

fonetických znaků) či striktní transliterace (nečitelná zvuková podoba přeepsaného jména (resp. příjmení) v publicistice, literatuře, multimediální oblasti). Podle jiného názoru ale takovéto dvojaké přístupy nesourodost přepisu z písma do písma jen dále komplikují: „[...] most Romanization schemes (and in particular those for Cyrillic script) try to perform both transliteration and transcription at the same time, an inherently impossible task that is bound to lead to sometimes absurd result.“¹⁰⁵

V našem přehledu romanizačních systémů figurují oba typy – normy ideálně mezinárodní a univerzální, i normy do určité míry vázané na cílový jazyk či danému jazyku přizpůsobené. Užitečné a platné mohou být všechny; jedny mohou mít široký záběr a světový dosah (ISO 9, vědecká t.), ty druhé pak mohou bezchybně fungovat v úzkém, jednojazyčném prostoru nebo ve specifické sféře (ICAO, IIHF). Svými odlišnostmi se však vzájemně vyrušují a dále zamezují sjednocení transliterovaných slov. „The scene of Cyrillic transliteration is thus one of utter confusion and lack of compatibility, [...]“¹⁰⁶ A tomuto zmatku se bohužel nevyhýbají ani ruská příjmení.

¹⁰⁵ WELLISCH. Str. 259.

¹⁰⁶ WELLISCH. Str. 259.

RUSKÁ ANTROPONYMA, RUSKÁ PŘÍJMENÍ

„*Официальное русское именование триедино: его составляют имя, отчество и фамилия.*“¹⁰⁷ Stejně jako česká či anglická jména osob se i ta ruská skládají z křestních jmen a příjmení, kromě nichž je zvykem užívat ještě tzv. *otčestvo*, jméno po otci, také patronymum, druh patronymika.¹⁰⁸ V ruštině má hlubokou tradici a existuje pro ně ještě jiný, zastaralý výraz – *величание*. Sloveso *величать* může znamenat *velebit, chvalořečit, titulovat* či *zvat otčestvem*.¹⁰⁹ Oslovení jménem i otčestvem je považováno za zdvořilé, mluvčí jím projevuje úctu dané osobě (většinou až od dospělého věku této osoby), v určitých případech pak může sloužit k rozlišování mezi osobami stejného křestního jména.

Ve své podstatě otčestvo ztělesňuje příbuzenský vztah rodiče a dítěte, připomíná důležitost vlastního původu, rodiny a předků. Většího významu, co se příbuznosti a rodinné sounáležitosti týká, ale nabývá třetí část ruského osobního jména – příjmení, kterému je věnována tato kapitola. V ní sledujeme vývoj příjmení od prvních neoficiálních oslovení po ustálení jejich podoby a tvorby, zobrazujeme pestrost jejich forem a významů, a nahlížíme na příjmení současnosti – standardní i nestandardní, dvojité, trojitá, přechýlená, nepřechýlená, ruská i neruská.

3.1. STRUČNÁ HISTORIE RUSKÉHO PŘÍJMENÍ

Příjmením nazýváme dědičné rodinné jméno, které se předává z generace na generaci, z rodičů (většinou otce) na děti a dále. V ruštině se pro ně užívá přejatý výraz *фамилия*, z lat. *familia* – domácí služebnictvo, později také členové domácnosti spolu se sluhy, majetkem a pozemkem; původní lat. *famulus* – otrok, sluha.¹¹⁰ Totéž slovo bylo přijato mnoha dalšími jazyky ve významu *rodina* (anglické *family*, stylisticky zabarvené čs. *famílie*), a i v ruštině, přestože používá vlastního výrazu pro rodinu (*семья*), je možné se s ním v podobném smyslu setkat: *фамильные*

¹⁰⁷ SUPERANSKAJA, A. V. a SUSLOVA, A. V. (1) *O russkich imenach*. Sankt-Peterburg: Avalon, 2007. ISBN 978-5-352-02132-3. Str. 177.

¹⁰⁸ KNAPPOVÁ, M. Otčestvo. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017.

¹⁰⁹ SUPERANSKAJA, SUSLOVA. (1) Str. 177.

¹¹⁰ Family. *Etymonline – Online Etymology Dictionary* [online]. 2001.

драгоценности, семейное серебро,¹¹¹ семейные традиции nebo žertovné *семейный нос.¹¹²*

Dříve se pro ruská příjmení používal výraz *прозвище* (dnes významově srovnatelný s českým *přízviskem* – přezdívka, doplňující jméno podle určité charakteristiky dané osoby). Od současných příjmení se však morfologicky odlišovala, postrádala dnes typické sufixy příjmení (*Кушак* místo *Кушаков*) a tvarově připomínala spíše dnešní ukrajinská příjmení (*Казак*). Na Ukrajině se dodnes pro příjmení používá slovo *прізвище*, přejaté *фамилия* se narozdíl od ruštiny v ukrajinštině neuchytilo.¹¹³

Vznik a přisouzení příjmení velmi závisely na společenském postavení člověka. Jako první vznikala příjmení nositelů vzdělanosti, knížat a bojarů ve 14. – 15. století. Od 16. století se začala formovat příjmení šlechtická a o století později i příjmení nejrozličnějších obchodníků a úředníků. Ze století devatenáctého pochází příjmení představitelů církve a duchovenstva, často motivovaná od řeckých, latinských a církevně-slovanských kmenů. Tyto tvary vznikaly přeložením původních ruských kořenů do liturgických jazyků (*Орлов* → *Аквилев*: rus. *орёл* → lat. *aquila* – orel; *Петухов* → *Алекторов*: rus. *петух* → řec. *ἀλέκτωρ* – kohout).¹¹⁴

Nejdéle se bez úředně zaznamenaného příjmení obcházeli ti nejchudší – rolníci, kteří do 19. století prakticky nevlastnili žádné doklady, a kteří neměli potřebu tento stav měnit až do příchodu nového státu. Povinné osobní doklady byly nakonec zavedeny sovětskou vládou ve třicátých letech minulého století. Je však jasné, že příjmení lidé nosili dříve než osobní doklady a rolnické vrstvy užívaly rodinná jména i před Velkou říjnovou revolucí. Příjmení se totiž vyvíjela dlouho a vycházela z nejrozličnějších pramenů.

3.2. PRAMENY RUSKÉHO PŘÍJMENÍ

V ruském prostředí se v případě příjmení sice jedná o nejmladší složku osobního jména, křestní jméno a jméno po otci jsou historicky starší, avšak ta s rostoucími městy brzy přestala pro rozlišování mezi obyvateli stačit. Potíže pak nastávaly také v armádě a dalších početnějších společenstvích. Vznikla proto potřeba další, bližší identifikace.

¹¹¹ SUPERANSKAJA, SUSLOVA. (1) Str. 183 – 184.

¹¹² SUPERANSKAJA, SUSLOVA. (2) Str. 13.

¹¹³ SUPERANSKAJA, SUSLOVA. (2) Str. 13.

¹¹⁴ SUPERANSKAJA, SUSLOVA. (1) Str. 186.

Již od 14. století se datuje jakési primitivní sčítání lidu, a to pro potřeby knížat, šlechty a majitelů pozemků a nevolníků. Při zapisování obyvatel se uváděly kromě křestních jmen osob také doplňující údaje – mezi nimi příslušnost k určitému národu, místo původu, vlastní zaměstnání, jméno nebo řemeslo otce, vlastní přezdívka či oslovení. Zápis pak mohl vypadat takto: *Москвитин Истомка Феофанов сын прозвище Лабза*.¹¹⁵

Po dlouhou dobu nebyla katalogizace obyvatel nikterak dále sjednocována a při zapisování osob byly sbírány nejednotné charakteristiky. K oficiálnímu třídílnému jménu se přechází postupně teprve od 18. století, odkdy se jeho formální stránka usměrňuje a ustaluje: vymezují se standardní sufixy, pravidelná derivace jmen i jejich následná deklinace. Minulý způsob pojmenovávání osob je ale i dále patrný, doslova se podepsal na ruských příjmeních, a v mnohých z nich se dochoval až do současnosti – *Столяров* (z profese), *Художкин* (z přezdívky, charakteristiky), *Тверской* (podle místa původu), *Петрова* (dcera otce jménem *Пётр*).

3.3. STAVBA RUSKÉHO PŘÍJMENÍ

Tvorba příjmení od počátku vycházela z odkazování na příbuzné, předky, jejich řemeslo, původ či jiné skutečnosti s nimi spojené. Pojmenovávalo se jak po přímých předcích (otcích, dědech), tak po osobách blízkých, jiných členech daného hospodářství, majitelích statku, ba dokonce knížatech a šlechticích (v mnohém se jejich vznik prolíná s tvorbou ruských otčestev).

Většina ruských příjmení svým tvarem odpovídala na otázku „Čí?“ a logicky připomínají přivlastňovací přídavná jména (*Фомин, Андреев, Глухих*). Vedle toho se historicky na jméno dotazovalo také otázkami „Kdo a jaký/který?“. V odpovědi se pak křestní jméno doplňovalo o další specifikaci osoby. Tato příjmení mají formu běžných adjektiv (*Вяземский, Бельий*).¹¹⁶ Během času tato jména vrostla do ustálené podoby. Jejich standardnost či nestandardnost je dnes v ruštině rozeznatelná podle užitých (či neužitých) přípon. Ty spolu s existujícími kmeny příjmení rozebíráme v nejbližších odstavcích. Dále v kapitole představujeme příjmení běžná i ta méně častá, dvojitá či trojitá, a vysvětlujeme tvorbu ženských příjmení. Blíže se zaměříme na jméno samo,

¹¹⁵ SUPERANSKAJA, SUSLOVA. (2) Str. 15 – 16.

¹¹⁶ SUPERANSKAJA, SUSLOVA. (2) Str. 17 – 18.

na to, co vlastně tvoří ruská příjmení a z jakých sémantických oblastí pochází kmeny, od nichž byla derivována.

3.3.1. Sufixy a možné podoby příjmení

Standardní sufixy

Nejčastěji jsou ruská příjmení odvozována s pomocí sufixů *-ов/-ев/-ев* (*Тихонов, Тургенев, Щипачёв*) a *-ин/-ын* (*Ванин, Пшеницын*). Mezi standardní a častá příjmení se řadí také tvary s příponami *-ский/-цкий* (*Чайковский, Высоцкий*) nebo přízvučnými *-ской/-цкой* (*Тверской, Трубецкой*), případně s prostým *-ой/-ий/-ый* (*Толстой, Горький, Тёмный*). Standardní, ale méně početné jsou odvozené tvary s *-их/-ых* (*Легких, Седых*)¹¹⁷ s původem na Uralu a Sibiři, a příjmení na *-ич* (*Фомич*) a *-ович/-евич* (*Станюкович, Стасевич*) z oblasti běloruského a polského pohraničí. Na jižní hranici s Ukrajinou lze ještě potkat příjmení s typickou příponou ukrajinských příjmení *-енко* (*Бондаренко*).

Zajímavým případem jsou příjmení s příponami *-ово* (*Хитрово*) a *-аго* (*Белаго*). Tato dvojice sufixů stávala v šlechtických příjmeních ze 17. a 18. století, jež byla odvozována od obecných ruských substantiv, ale od kterých se odlišovala polohou přízvuku (srov. *Сухово – сухого*). Nezřídka ve kmeni stávalo substantivum spíše negativního charakteru (*Плохово, Недоброво, Дурново*).¹¹⁸

Nestandardní sufixy

Ostatní tvary lze považovat za nestandardní. Z netradičních sufixů příjmení lze uvést *-ец* (*Антонец, Иванец*), historicky přidávaný ke jménu otce či děda pro vyobrazení příbuznosti, nebo sufixy *-онок/-ёнок* (*Костюшёнок, Наделёнок*).¹¹⁹ Poslední zmíněné tvary pocházejí ze západu země a dříve se jimi oslovovali vnuci a synové.

Bezpříponové tvary

Nestandardní jsou i ruská příjmení v holém tvaru bez jakýchkoliv derivačních sufixů (*Жук, Воробей*), tolik typická a zároveň standardní v jiných slovanských jazycích (čs. *Vrabeц, Kozák*). Tyto bezpříponové tvary v ruštině existují často jako

¹¹⁷ Tvary příjmení s těmito sufixy jsou v ruštině nesklonné, podobné čs. *Fojtů, Tichých*.

¹¹⁸ SUPERANSKAJA, SUSLOVA. (1) Str. 185, 192 – 193.

¹¹⁹ SUPERANSKAJA, SUSLOVA. (1) Str. 192 – 193.

varianty k tvarům standardním (*Голод* i *Голодов*, *Свобода* i *Свободин*). Příjmení přejatá z jiných jazyků, která si zachovala svou původní podobu a blíže se ruskému prostředí sufixací neadaptovala (z něm. *Винтер*, *Кёниг*), jsou rovněž považována za nestandardní.

Zkrácené tvary

Kromě sufixace a nulové sufixace docházelo výjimečně také k vytvoření příjmení z příjmení již existujícího, a to oddělením či vydělením určité části z jeho kmene. Výsledkem pak mohla být příjmení viditelně nestandardní a zdánlivě neruská (*Голлицын* → *Го*, *Тенишев* → *Те*), či příjmení formálně prakticky standardní, s ruským sufixem plně zachovaným (*Потёмкин* → *Тёмкин*, *Трубецкой* → *Бецкой*).¹²⁰

Dvojitá (trojitá) příjmení

Vedle běžných, jednoduchých tvarů existují příjmení složená ze dvou, vzácně i tří jednotlivých příjmení. Bývají oddělována spojovníkem a vznikají různými cestami. V minulosti takováto příjmení nosívali ruští šlechtici, kteří ve svém jméně odkazovali na vícero rodových větví a dávali tak najevo svůj původ (*Воронцов-Дашков*, *Голенищев-Кутузов-Толстой*). Objevovala se také mezi umělci, často se skládala z příjmení a pseudonymu (*Мамин-Сибиряк*, *Бестужев-Марлинский*). V místech, kde se vyskytovalo více rodin stejného příjmení (rus. *однофамильцы*), se přidával k rodinnému jménu další, rozlišující komponent. Velmi častým příjmením dodnes zůstává *Иванов*, sousedy se tak mohli stát: *Иванов-Смоленский*, *Иванов-Черноусов*, *Ипполитов-Иванов* a *Иванов-Третий* (k podobnému číslování se uchylovalo také např. v armádě nebo u divadla). A nakonec dvojitě tvary vznikaly a stále vznikají v případě, že muž či žena přijme příjmení svého partnera a zároveň si své ponechá (*Николаева-Герешкова*).¹²¹

Ženské tvary příjmení

V ruštině, podobně jako v jiných slovanských jazycích, je zvykem přechylovat, tedy vytvářet ženskou formu příjmení od mužské.¹²² Ruskému jazyku v tomto případě stačí přidání koncovky *-a/-aya* k již zmíněným sufixům. Ženská příjmení tak mohou končit na: *-ова/-ева/-ёва* (*Тихонова*, *Тургенева*, *Щипачёва*), *-ина/-ына* (*Ванина*, *Пушеницына*), nepřízvučné *-ская/-цкая* od mužských *-ский/-цкий* (*Чайковская*,

¹²⁰ SUPERANSAKAJA, SUSLOVA. (1) Str. 200.

¹²¹ SUPERANSAKAJA, SUSLOVA. (2) Str. 126 – 127.

¹²² V současnosti však, podobně jako je tomu v češtině, tendence přechylovat v ruštině spíše ustupuje.

Высоцкая), nebo s přízvukem *-skáя/-цkáя* od mužských *-ской/-цкой* (*Тверская, Трубецкая*), nepřízvučné *-ая* (*Горькая, Тёмная*) či přízvučné *-áя* (*Толстая*).

Nestandardní příjmení nové ženské tvary zpravidla netvoří. Sklonné mužské tvary bez sufixů jsou zcela formálně shodné s ženskými (*Зима, Зоя*; dativ: *Ивану Зиме – Анне Зиме*), nebo se u žen neskloňují (*Ус, Кузьмич, Медведь*; instrumentál: *Иваном Медведем – Анной Медведь*). Nesklonná příjmení jsou pak shodná v mužském i ženském tvaru (*Благо, Наливайко, Седых, Сухово*; genitiv: *Ивана Седых – Анны Седых*).¹²³

3.3.2. Kmeny příjmení

Pestřejší než inventář možných přípon je paleta možných kmenů, od kterých byla ruská příjmení derivována. Příjmení mohou být totiž vystavěna na základech z různých morfologických forem snad všech slovních druhů a o těch nejruznějších sémantických významech.

Z hlediska formálního a slovnědruhového

Jedny z nejzvláštnějších příjmení vycházejí z názvů písmen v abecedě nebo z nesklonných či pro příjmení méně obvyklých slovních druhů. Lze se setkat s příjmeními s původem v ruské azbuce (*Ге, Де, Эм*) nebo v řecké abecedě (*Ро*). Některá nestandardní a podobně krátká příjmení jsou formálně shodná s ruskými spojkami a částicemi (*Аль, Лу, Ну*). Příjmení pak kopírují také citoslovce (*Геѳ*), krátké tvary adjektiv (*Жив*), zájmena (*Ничего*) nebo příslovce (*Щедро*).¹²⁴

Odvozovalo se také od sloves. Příjmení měla často tvar imperativu druhé osoby jednotného čísla (*Брей, Держи, Нестреляй*) nebo vznikala připojením sufixu *-ко* k již užívaným přízviskům s verbálním kmenem (*Помилуйко, Тронько*).¹²⁵ Mnohé z těchto tvarů se však do dnešního dne nedochovaly.

Daleko častěji lze v příjmeních narazit na kmeny jmenné. Ruská příjmení z přídavných jmen jsou formálně analogická s českými (*Бессмертный, Долгорукий, Мокрой; Černý, Makový*). Příjmení ze jmen podstatných pak mohla vzniknout připojením některého ze sufixů (*гриб → Грибов, богач → Богачев, борода →*

¹²³ Pravila izmenenija imen i familij. *Kultura pismennoj reči* [online]. 2001.

¹²⁴ SUPERANSKAJA, SUSLOVA. (1) Str. 195 – 197.

¹²⁵ SUPERANSKAJA, SUSLOVA. (1) Str. 197 – 198.

Бородин, Полтава → *Полтавец*), ve vzácnějších případech jsou tvořena substantivem v čistém, nestandardním tvaru bez přípony (*Пирог, Карп, Дунай, Самара*).

Z hlediska sémantického a stylistického

„Разнообразие и богатство слов, вошедших в состав русских фамилий, напоминает своеобразную энциклопедию русского быта и языка.“¹²⁶ Vytvořit však takovéto „encyklopedii“ rejstřík a rozřadit jednotlivá příjmení podle významu je složité. Existuje příliš mnoho sémantických okruhů, ty se navíc navzájem překrývají. V tomto oddílu proto vytváříme několik vlastních kategorií. Nazýváme je podle toho, co leží v základu daných příjmení, a každou skupinu opatřujeme odpovídajícími příklady. Kategorie ale nejsou uzavřené ani neměnné, a jednotlivá příjmení se mohou mezi nimi přelévat.

– Osobní jména

Podíváme-li se znovu na historii ruského příjmení, není překvapením, že velké množství z nich bylo derivováno od antroponym. Vždyť nejbližší charakteristikou člověka hned po křestním jméně bývalo jméno jeho otce či jiného předka. V současnosti se z těchto jmen odvozují pouze otčestva, v minulosti se ale také stala základem příjmení – dokonce nejčastějších ruských příjmení dneška (mezi prvními dvaceti se pravidelně objevují: *Иванов, Васильев, Петров, Михайлов, Фёдоров, Семёнов*).¹²⁷ Kmenem však nemusela být pouze spisovná, současná, ruská nebo pouze mužská jména.

Některá příjmení vznikala z lidových, domáckých tvarů spisovných jmen, které ale nebyly v kalendáři: spis. *Кузьма* → zdobnělé domácké *Кузьменя* → *Кузьменин*; spis. *Пуд* → zdobnělé *Пудик* → *Пудиков* (srov. také spis. *Пётр* → příjm. *Петрик* i *Петриков, Петрице* i *Петрицев, Петруня* i *Петрунин, Петруха* i *Петрухин*).¹²⁸

Další ruská příjmení vychází ze jmen, která se do pozdějších kalendářů nezapsala a vyšla z užívání. Tato stará jména dala vzniknout příjmením se standardními příponami (*Ангел* → *Ангелов, Океан* → *Океанов, Писсей* → *Писеев, Мама* → *Мамин*), bezpříponovým tvarům (*Дарий, Иордан*) či oběma verzím příjmení (*Фауст* i *Фаустов, Палей* i *Палеев*).¹²⁹

¹²⁶ SUPERANSKAJA, SUSLOVA. (2) Str. 40.

¹²⁷ KLIMECKÁ, P. *Příjmení, jméno a jméno po otci jako prostředky identifikace osoby v ruském jazyce: historie a současnost: diplomová práce*. Olomouc: Filozofická fakulta UPOL, 2018. Str. 165 – 166.

¹²⁸ SUPERANSKAJA, SUSLOVA. (2) Str. 45.

¹²⁹ SUPERANSKAJA, SUSLOVA. (2) Str. 46.

Kromě ruských jmen najdeme v příjmeních často také osobní jména typická pro jiné blízké národy či etnika. Po formální stránce se řadí ke standardním ruským, nicméně podle užitých jmen je možné národnostní původ příjmení odhalit: uzbecké *Караев*, tádžické *Каримов*, tatarské *Юсупов*, ázerbájdžánské *Гулиев*.¹³⁰

A nakonec existují příjmení vzniklá také ze jmen ženských. Je jich však logicky daleko méně než mužských, jelikož v historii se pojmenovávalo a oslovovalo převážně jmény otců. Mohou být, podobně jako výše uvedená mužská, odvozena od tvarů spisovných (*Анна* → *Аннин*; *Ольга* → *Ольгин*) i nespisovných domáckých (*Аннушкин*; *Олин/Олюнин/Олькин*).¹³¹ U některých příjmení může být kmenem ženská i mužská podoba jména, a je proto složité původní kmen správně vyextrahovat (*Зинин* – z žen. *Зина/Зинаида*, nebo muž. *Зина/Зинон/Зиновий*).¹³²

– Členové rodiny a příbuzní

Vedle vlastních jmen příbuzných se do základů ruských příjmení dostala i jejich obecná pojmenování. Jejich množství je jen omezené, což je logicky dáno poměrně omezeným počtem obecných pojmenování pro blízké členy rodiny: *Бабкин*, *Близнецов* (*близнец* – dvojče), *Вдовец/Вдовцов/Вдовин*, *Внуков*, *Одинцов* (*одинец* – jedináček), *Опекунов* (*опекун* – poručník), *Прадедов*, *Сиротин*, *Третьяков* (*третьяк* – v pořadí třetí dítě).¹³³

– Hodnosti a profese

Pro odlišení mezi lidmi stejného křestního jména se kromě jmen otců a předků v minulosti používaly také jejich hodnosti či profese. Z historických statutů bojarů, šlechticů a prvních úředníků vzešla příjmení jako *Бояринов*, *Дворянкин* nebo *Чиновников*. Pozdější tituly a hodnosti jsou uchovány např. v: *Графский* (*граф* – hrabě), *Губернаторов*, *Катитанов*, *Полковников* či *Гренадеров*. Od tradičních řemesel a profesí jsou pak odvozena příjmení dodnes velmi rozšířená: *Кузнецов* (*кузнец* – kovář), *Мельников* (*мельник* – mlynář), *Гончаров* (*гончар* – hrnčič), *Аптекарев* (*аптекарь* – lékárník), *Портной* (*портной* – švec), *Докторов*, *Студентов*.¹³⁴

¹³⁰ SUPERANSKAJA, SUSLOVA. (1) Str. 201.

¹³¹ SUPERANSKAJA, SUSLOVA. (2) Str. 45.

¹³² SUPERANSKAJA, SUSLOVA. (1) Str. 192.

¹³³ SUPERANSKAJA, SUSLOVA. (2) Str. 84.

¹³⁴ SUPERANSKAJA, SUSLOVA. (2) Str. 40 – 41.

– **Vlastnosti a vnější podoba**

Dále ruské obyvatele od jejich sousedů rozlišovaly nejrůznější vnitřní a vnější charakteristiky. Jednotlivé vlastnosti daly vzniknout například příjmením: *Бедняков*, *Богачев*, *Рвач*, *Скорород* (chodí rychle), *Тихонрав* (má rád ticho), *Тестоедов*, *Ревин* nebo *Плакса* (často pláče); vnější podoba je pak zakotvena v příjmeních jako: *Круглый*, *Толстой*, *Косорук* (má křivé ruce), *Красноус* (má rudé vousy), *Носачёв* nebo *Широкобок*.¹³⁵

– **Místa a jejich obyvatelé**

Jelikož se ke jménům a přízviskům často připisovala pro bližší specifikaci také rodiště či bydliště, najdeme v ruských příjmeních toponyma a obyvatelská jména s nimi spojená. V základech utvořených příjmení, standardních i nestandardních, lze objevit různé názvy a obyvatele měst (*Архангельский*, *Ростов*, *Суздаль/Суздалев/Суздальцев/Суздальский*), států (*Польша*, *Португалов*, *Чех/Чехов/Чеховский/Чеховской*) a kontinentů (*Европин/Европейцев*, *Америка/Америкув/Американов*), jména řek (*Донской*, *Волгин*, *Дунай*, *Нил*) a dalších geografických útvarů (*Беломорец*, *Крым*, *Уралов*).

Kromě propriálních geografických názvů najdeme v příjmeních i obecná jména pro různé geografické útvary, místa nebo prostory. Přírodní útvary jsou zachyceny v příjmeních jako: *Брод/Бродов/Бродский*, *Гора/Горин/Горский*, *Запрудский* (analogické čs. *Zárybnický*); stavby a prostory vytvořené člověkem pak v: *Магазинов*, *Монастырский*, *Лагереv*, *Сенников*, *Столица*.¹³⁶

– **Stroje, prostředky, předměty**

Určitá část ruských příjmení byla derivována od nejrůznějších užitečných strojů a předmětů denní potřeby. Prostředky dopravy (také ve spojitosti se sportem či prací) leží v základech příjmení: *Бричкин*, *Лыжин*, *Поезд*; předměty využívané v domácnosti pak v příjmeních: *Бритвин*, *Кроваткин* (*кроватька* – postýlka), *Перина*, *Подушка/Подушкин*, *Тарелкин*, *Чемоданов*.¹³⁷

¹³⁵ SUPERANSKAJA, SUSLOVA. (2) Str. 98.

¹³⁶ SUPERANSKAJA, SUSLOVA. (2) Str. 93, 110 – 113.

¹³⁷ SUPERANSKAJA, SUSLOVA. (2) Str. 92 – 93.

– Zbraně a nástroje

Mezi předměty skryté v ruských příjmeních patří také zbraně nebo nástroje používané při práci. Bojové zbraně a předměty daly vzniknout příjmením jako: *Винтовкин*, *Кинжалов* (*кинжал* – typ dýky), *Патронов*, *Пистолетов*, *Стрелин*. Pracovní nástroje pak uchovávají formy: *Кисточкин* (*кисточек* – štěteček), *Куделин*, *Лопатин*, *Молотков* (*молот* – kladívko), *Спицын* (*спица* – jehlice), *Ступин* (*ступа* – hmoždíř), *Шпунтов* (*шпунт* – druh truhlářského spoje) či *Хомутов* (*хомут* – chomout na koně nebo druh technické skoby).¹³⁸

– Jídlo a pití

Častými kmeny ruských příjmení jsou názvy různých jídel, nápojů či pochutin, a to nejen z ruské kuchyně: *Борщев*, *Вареник* (z názvu pro tradiční plněný knedlík), *Варенье* (od ruského slova pro zavařeninu), *Водкин*, *Говядин*, *Горчица*, *Маслов*, *Молоков*, *Пирожков* nebo *Пряник*.¹³⁹

– Flora

S jídlem souvisí plodiny a jiné rostlinné produkty. Některé z nich motivovaly ruská příjmení: *Горохов*, *Земляникин* (*земляника* – zahradní jahody), *Картошкин* (*картошка* – brambory), *Ягодкин* (*ягода* – obecný název pro plody), *Ретин*, *Фасолькин*, *Чесноков*, *Хмельев*). Od dalších rostlin a stromů jsou tvořena tato příjmení: *Буков*, *Дубов*, *Лозин* (*лоза* – porýnavá rostl.), *Лютиков* (*лютик* – pryskyřník).¹⁴⁰

– Fauna

Ze zvířat v ruských příjmeních můžeme narazit na savce (*Баранов*, *Быков*, *Ёжиков*, *Лисицын*, *Овечкин*), ptáky (*Воронов* (*ворон* – krkavec), *Воронин* (*ворона* – vrána), *Орлов*, *Синицин* (*синица* – sýkorka), *Тетеревов*), hmyz (*Кузнечиков* (*кузнечик* – kobylka), *Шмельев*) i některé vodní či obojživelné tvory (*Жабёнков*, *Раков*, *Рыбин*).¹⁴¹

– Abstraktní jména

Příjmení nebyla derivována pouze ze jmen konkrétních. Mnohá mají ve svém kmeni různá jména abstraktní. Mohou se potkat například *Правдин* a *Сказкин*

¹³⁸ SUPERANSKAJA, SUSLOVA. (2) Str. 89 – 90.

¹³⁹ SUPERANSKAJA, SUSLOVA. (2) Str. 93 – 94.

¹⁴⁰ SUPERANSKAJA, SUSLOVA. (2) Str. 92.

¹⁴¹ SUPERANSKAJA, SUSLOVA. (2) Str. 91 – 92.

(*сказки* – pohádky i lži), *Бедов* a *Благов*, nebo *Шуткин* (*шутка* – žert, vtip), *Забавин* a *Смехов*.¹⁴²

– **Hovorové a nářeční výrazy**

Také ne všechny kmeny příjmení představují slova spisovná či stylisticky neutrální. Již jsme zmínili deminutivní tvary jmen (viz *Аннушкин*), kromě těch lze v příjmeních objevit také nespisovná hovorová slova: *Богомазов* (*богомаз* – hov. ikonopisec), *Железняк* (*железняк* – hov. obchodník se železem), *Овчар* (*овчар* – hov. ovčák), *Прасолов* (*прасол* – obchodník s dobyt看em); či slova typická pouze pro určitou oblast a dialekt: *Аргунов* (vladimírské *аргун* – truhlář), *Бузунов* (vologdské *бузун* – výtržník), *Котляров* (tulské *котляр* – kovotepec nebo výrobce kotlů a samovarů), *Крамарь* (pskovské/kostromské *крамарь* – obchodník s drobným zbožím). Jako příjmení pak tato slova hranice daných oblastí i dialektů mohla překročit.¹⁴³

– **Náboženské odkazy**

Ruské prostředí a kultura byly historicky velmi religiózní. Biblické odkazy a motivy spjaté s pravoslavným náboženstvím a ruskou církví proto najdeme v příjmeních také: *Богоявленский*, *Иорданский*, *Рождественский*, *Троицкий*.¹⁴⁴

– **Výrazy dobově specifické**

Nakonec zařazujeme příjmení, která pomohla některým výrazům překročit hranici časovou. Tato příjmení v sobě dnes skrývají slova, která označovala skutečnosti a předměty platné a hmotné pouze v určitém období. Postupem času se tyto významy vytratily, a spolu s nimi i daná slova. V kmenech takovýchto příjmení se mohou objevit staré historizmy: *Гривенников*, *Полушкин* (*полушка* – půlpeníz, historická mince), *Тарантасов* (*тарантас* – hist. čtyřkolový osobní vůz tažený koňmi podobný bryčce); stejně jako výrazy poměrně mladé, současností ještě ne zcela zapomenuté, ale přesto ve skutečnosti již neživé: *Советов*, *Коммунаров*, *Первомайский*, *Пятилеткин*.¹⁴⁵

¹⁴² SUPERANSKAJA, SUSLOVA. (2) Str. 100 – 101.

¹⁴³ SUPERANSKAJA, SUSLOVA. (2) Str. 86 – 87.

¹⁴⁴ SUPERANSKAJA, SUSLOVA. (2) Str. 124.

¹⁴⁵ SUPERANSKAJA, SUSLOVA. (1) Str. 204.

3.4. SHRNUTÍ: VYMEZENÍ „RUSKÉHO“ PŘÍJMENÍ

Je zřejmé, že současný inventář ruských příjmení je opravdu široký a pestrý. Po formální stránce jsou mnohá příjmení jednoduše rozeznatelná a syntakticky užitelná díky typickým příponám, mnohá další však tyto přípony nemají, jsou nesklonná, a přesto jako příjmení skvěle fungují. Významy některých kmenů příjmení jsou průzračné a dodnes čitelné, pro jiné je třeba ponořit se hlouběji do historie nebo se vydat stranou k jiné kultuře, jinému dialektu. U určitých příjmení lze pak podle významu datovat jejich vznik nebo lokalizovat místní původ (*Пятилеткин, Донской*), u ostatních právě pro šíři a obecnost jejich významu bližší informaci o jejich původu s jistotou už nedohledáme.

Co vše je tedy „ruské“ příjmení? Superanskaja a Suslova jako ruská označují nejdříve ta příjmení, která byla derivována s pomocí výše zmíněných sufixů a od kmenů domácího lexika. Stejně ruská však mohou být podle nich příjmení bez standardních sufixů (*Медведик, Головка*), příjmení, jejichž kmeny očividně nemají domácí původ, ale jež *„настолько обрусели, что их едва можно отличить от исконно русских“* (*Курьеров, Фортуна*), a konečně i příjmení s kmeny docela cizími, *„если они оформлены русскими суффиксами и входят в состав триединого именованья“* (*Циммерманов, Шмидтов*).¹⁴⁶ Naopak jako neruská vidí ta příjmení, která *„являются иноязычными по основе и по форме и выступают в виде бессуффиксных“* (*Мистрис, Ривьер*).¹⁴⁷

Zdá se, že některá příjmení nelze na první pohled jednoznačně zařadit mezi ruská či neruská. Pro náš výzkum proto není určující pouze vzhled jednotlivých příjmení (sufixy, ruské kmeny). Vybrané příklady příjmení v následující kapitole jsme zvolili a nazýváme je ruskými na základě toho, že jejich nositeli a uživateli jsou Rusové. Právě u těchto příkladů se pak věnujeme jejich přepisu a užití v souladu (či nesouladu) s platnými transliteračními normami, a poukazujeme na důležitost otázky správné transliterace, jelikož *„[л]ичные имена употребляются не только в быту, но и в документах, и малейшая неточность в записи может вызвать серьезные последствия, [...]“*.¹⁴⁸

¹⁴⁶ SUPERANSKAJA, SUSLOVA. (2) Str. 50.

¹⁴⁷ SUPERANSKAJA, SUSLOVA. (2) Str. 51.

¹⁴⁸ SUPERANSKAJA, SUSLOVA. (1) Str. 5.

TRANSLITERACE RUSKÝCH PŘÍJMENÍ V PRAXI

Doposud jsme představili grafické systémy dvou odlišných jazyků, ruštiny a angličtiny, a způsob konverze textu z jednoho písma do druhého – transliteraci z ruské azbuky do anglické verze. Vysvětlili jsme také, že existují normy, kterými je možné se při přepisu řídit, že těchto norem existuje více, mezi sebou se liší a užívá se jich v různých oblastech a pro různé účely. Z tohoto lze logicky usuzovat, že některá ruská slova lze přepsat do angličtiny vícero způsoby, a že pro jeden výraz v azbuce tak může existovat hned několik možných přepisů do latinky.

Čtvrtou a poslední kapitolu věnujeme prověření situace rusko-anglické transliterace v praxi. Vycházejíce z dříve nastíněné multiplicity platných norem klademe si za cíl prozkoumat současný stav přepisu ruských příjmení (v předchozí kapitole vymezených jako příjmení nositelů ruské národnosti) hokejistů v dostupných anglicky psaných textech. Zkoumáme tedy romanizaci azbuky ve vymezené sféře, která přepis do latinky vyžaduje a poskytuje pro něj platný standard (norma IIHF). Na materiálu z reálných psaných textů pak chceme demonstrovat skutečnou situaci transliterace z ruštiny do angličtiny – její obecnou jednotnost či rozmanitost (navzdory stanovené normě), jednoduchost či složitost (např. v přepisu jednotlivých segmentů, grafémů/morfémů), a možnou problematičnost s těmito skutečnostmi spojenou.

4.1. PŘEDMĚT VÝZKUMU

Zkoumanými výrazy v naší praktické analýze jsou mužská příjmení, jejichž nositeli jsou hokejisté ruského původu. Jedná se tedy o propria z tematicky úzké, ale textově poměrně bohaté oblasti. Mužský lední hokej je celosvětově sledovaným sportem, velmi oblíbeným mj. v Rusku, USA či Kanadě. Navíc se v těchto prostorech nacházejí dvě největší světové hokejové ligy – KHL (ruská Kontinentální hokejová liga) a NHL (severoamerická Národní hokejová liga), kde se v národnostně smíšených týmech koncentrují ti nejlepší hráči z celého světa. Jejich příjmení je vždy nutné transliterovat do latinky, aby se mohla stát předmětem diskursu nejen v anglicky vedených světových médiích.

Ve výzkumu figuruje celkem 153 příjmení. U každého z nich bylo pomocí oficiálních hokejových databází ověřeno, že jejich nositeli jsou skutečně hokejisté ruského původu, nikoliv ukrajinského, kazašského či běloruského, popř. že se nejedná o sportovce jiného původu s příjmením rusky/slovansky vypadajícím, ale již zdomácnělými v jiném prostředí (kanadský hokejista *Mitchell Moroz* (rus. „mráz“), narozen v Edmontu v Albertě).

Kolik ruských hokejistů dané příjmení nese, není pro náš výzkum příliš podstatné. Zaměřujeme se primárně na zmapování způsobů přepisů jednotlivých příjmení (Rusové *Pavel Yeremenko* i *Maxim Eremenko*, jak je uvádí databáze sportovců *eliteprospects.com*, jsou nositeli stále stejného příjmení *Еременко*), nikoli na jeho koherenci pro každého konkrétního nositele (existují-li např. dva hokejisté stejného příjmení i křestního jména, může být v textech jejich identita prakticky neodlišitelná; kromě toho se nejčastěji ve sportovních článcích zmiňují pouze příjmení hokejistů, od nichž je opět konkrétní osoba jen složitě odvoditelná). Ve vzorku vybraných jmen se tak může objevovat jméno platné pouze pro jednoho hokejistu i příjmení několika jmenovců. V každém zkoumaném textu však kritériem zůstávaly ruská národnost, mužské pohlaví a povolání hráče ledního hokeje.

4.2. ZDROJE ZKOUMANÉHO MATERIÁLU

Veškeré informace jsme vyhledávali na internetu a excerpovali z elektronických textů.¹⁴⁹ Výchozími zdroji pro prvotní sběr příjmení ruských hokejistů i pro následné vyhledávání a srovnávání přepisů jednotlivých jmen se nám staly oficiální hokejové databáze *eliteprospects.com*, *hockeyDB.com* a *QuantHockey.com* vedené v angličtině. Jméno každého nalezeného sportovce jsme také dohledávali v rusky psaných zdrojích, ověřovali originální podobu každého jména v azbuce a zaznamenávali jejich slovní přízvuk – k tomu nám primárně sloužila ruská verze *Wikipedia.org*, popř. dostupné audio/video nahrávky.

Je-li třeba ospravedlnit označování přízvuků v ruských příjmeních pro analýzu jejich transliterace, musíme vysvětlit, že primárně jsme shledávali nezbytným dopátrat se, který z grafémů *e* je ve skutečnosti ruským grafémem *ě*. Z některých dříve

¹⁴⁹ Pro tuto praktickou část práce volíme uvádění zdrojů jednotlivých příjmení a nalezených přepisů ve formě rychlých internetových odkazů. Seznam všech těchto odkazů je pak k nalezení v seznamu použitých zdrojů na konci práce.

rozebíraných norem je patrné, že tyto grafémy lze transliterovat odlišně s přihlédnutím k jejich odlišné zvukové kvalitě. V ostatních případech uvedení přízvuku sice není nutné, do prezentovaných výsledků je však i přesto zařazujeme a o něco více tak čtenáři přibližujeme skutečnou původní podobu jednotlivých ruských příjmení.

Kromě hokejových databází jsme možné transliterované tvary čerpali také ze sportovních diskusí na hokejových fórech (nejčastěji *hfborads.com* a *reddit.com/r/hockey*) a článků hokejového zpravodajství (*Eurohockey.com*, webový archiv *IIHF.com*). V menším množství jsme je pak nacházeli ve sportovních statistikách, psaných záznamech online přenosů hokejových utkání, galeriích fotografií či videozáznamů ze zápasů a na stránkách internetových obchodů či bazarů s předměty vztahujícími se k daným osobnostem (dresy, autogramy, sběratelské karty apod.).

Většina materiálu pochází z doby od poloviny 90. let 20. století po současnost (např. databáze *eliteprospects.com* funguje od roku 1999), jen několik málo zdrojů pokrývá dobu dřívější (archivy digitalizovaných zpravodajských magazínů od čtyřicátých let až do dneška). Datace materiálu pro nás však není prioritní. Podstatným zůstává fakt, že je i tento starší materiál, spolu se všemi uvedenými transliteracemi, stále dostupný, dohledatelný a dále užitečný. I staré přepisy navíc mohou hrát důležitou roli při vytváření vhodné normy – jejich analýzou a komparací lze dojít společných jmenovatelů, a tudíž jednodušších i sjednocujících pravidel transliterace.

Hlavní podmínkou, kterou musely všechny zdroje splňovat, byla podmínka jazyková. Všechny přepisy byly vybírány pouze z anglicky psaných textů. Uplatňovali jsme také určitý požadavek na správnost a vhodnost nalezených textů. Není totiž ojedinělé, že jsou stránky o sportech originálně psané v jiném jazyce a následně, bez kontroly, jen strojově přeloženy (a transliterovány). Takovéto texty se téměř vždy samy prozradí, vyznačují se totiž často vysokou měrou obsahové nekoherence, nezanedbatelným množstvím syntaktických i gramatických nesrovnalostí a ignorací správné interpunkce či rozlišení velkých a malých písmen. Z těchto důvodů byly v průběhu analýzy podobné zdroje vynechány, popř. nahrazeny relevantnějšími.

Nicméně ani v případě zdrojů, které se rozhodneme považovat za relevantní, nemůžeme zajistit jejich úplnou relevantnost. Nalezený transliterovaný tvar může, ale nemusí být uveden v podobě, kterou autor zamýšlel. S překlepy, chybami z nepozornosti či jinými odchylkami a inovacemi se lze setkat v textech všeho druhu,

tedy i v oficiálních dokumentech či vážených a seriózních médiích. Odhalení takovýchto omylů prakticky není v našich silách.

Některé omyly v přepisu ale zachytit můžeme, a některé jiné dokonce záměrně vyhledáváme. Co se týká prvních zmíněných, pokud je v článku užito příjmení devětkrát v jedné transliterované podobě a pouze jednou přepsáno jinak, lze usuzovat, že ona desátá podoba je nechtěnou chybou. Pečlivějším studiem jednotlivých textů se proto můžeme alespoň pokusit o prověření možné chybovosti nalezených přepisů. Druhými zmíněnými omyly pak myslíme ty, jejichž příčina může mít svůj původ v jazyce (spíše než roztržitosti) a které lze do určité míry předvídat (viditelná podobnost grafémů azbuky a latinky může zapříčinit znehodnocení přepisu, např. *Быцаев* → **Bytsaev*, tedy *y* → **y*). Takovéto odchylky zaznamenáváme a osvětlujeme pravděpodobný původ jejich vzniku.

4.3. METODA ZPRACOVÁNÍ MATERIÁLU

Ze všeho nejdříve jsme pomocí hokejových databází vedených v angličtině nasbírali téměř 200 různých příjmení hokejistů ruského původu. Úvodní excerpce z databází ruských jsme zamítli jako neefektivní. Každé nalezené příjmení v azbuce by vyžadovalo následné ověření, zda vůbec existuje v transliterovaném latinkovém tvaru. Někteří ruští hokejisté totiž nemusí působit v zahraničí/zámoří ani se jejich jména nemusí objevovat ve světových médiích. Kromě toho vybrané anglické databáze vždy uvádějí národnost daného sportovce i konkrétní místo jeho narození, což je pro tento výzkum důležité.

Každé ze sesbíraných příjmení jsme poté vyhledávali v ruských zdrojích a zaznamenávali jeho originální pravopis a slovní přízvuk. Ne vždy se nám ale podařilo najít jednoznačné informace o původních tvarech či přízvucích, nekompletní položky jsme proto dále do výzkumu nezapojovali. Taktéž jsme se rozhodli vynechat několik příjmení, jejichž nositeli sice jsou hokejisté ruští, ale jež jsou podobně rozšířená také mezi hokejisty jiných národností (rus. i bělorus. *Тарасенко*). Transliterace rusko-anglická se od ukrajinsko-anglické či bělorusko-anglické transliterace může odlišovat, a z textů není vždy patrné, o kterém konkrétním sportovci se píše. Mimoto některé transliterované tvary příjmení ruských hokejistů evidentně odpovídají jiným příjmením originálně latinkovým (rus. i est. *Petrov*). I tato příjmení jsme tak v případě nejednoznačnosti materiálu a informačně nekompletních zdrojů vyřazovali.

Zbylá příjmení – celkem 153 jednotek – jsme jedno po druhém kontrolovali v dalších hokejových databázích. Ty často nabízely různé varianty přepisu téhož příjmení. Nalezené varianty jsme znovu zadávali do vyhledávače, stejně jako další možné tvary, které jsme formovali podle pravidel dříve rozebíraných transliteračních norem. Každý přepis jsme tedy analyzovali zvlášť. Výsledky vyhledávání jsme pak, jak jsme již vysvětlili výše, limitovali na texty pouze anglické a pouze z tematické oblasti ledního hokeje, kontrolovali jsme relevanci tohoto materiálu a existující přepisy (ty, které nám byly při vyhledávání navrženy, i ty, které jsme my sami navrhli k vyhledání) jsme zarchivovali i se zdrojovými odkazy.

Pro ilustraci popíšeme metodu práce na konkrétním příkladu. Při procházení seznamu ruských hokejistů v jedné z databází jsme našli profil zavedený pod jménem „*Yuri Khmylyov*“ (data uvádějí mj. rok a místo narození: 1964, Moskva).¹⁵⁰ V témže profilu se nachází poznámka „*a.k.a. Yuri Khmylev*“, tedy pomocná informace, že jméno tohoto sportovce lze potkat také v jiném uvedeném tvaru. I ten jsme tedy ověřili v dalších zdrojích a následně zaznamenali. Pomocí ruských zdrojů jsme pak sestavili originál příjmení tohoto hokejisty i s přízvukem: *Хмылёв* (běžně v textu *Хмылев*) a poznamenali jsme si také křestní jména (popř. otčestva), se kterými lze toto příjmení ve spojitosti s hokejem potkat, ačkoliv se jejich transliterací nezabýváme (v tomto případě se jedná pouze o jednoho nositele: *Юрий Алексеевич*).

Vycházejíce ze znalosti transliteračních norem ($x \rightarrow h/kh/x$, $e \rightarrow e/ye/ie$, $ě \rightarrow e/yo/io$ ¹⁵¹ atd.) pokusili jsme se sestavit možné varianty přepisu příjmení *Хмылёв* do latinky. Jejich postupným vyhledáváním jsme pak odhalovali, že v anglických textech lze potkat tvary *Hmylev* či *Khmyliev*, nikoliv však *Khmylyev*, *Hmylyev*, *Hmylyov* či varianty s počátečním grafémem *X*. Při zkoumání nalezených výsledků jsme pak narazili ještě na tvar *Khmylov*, který nám byl navržen vyhledávačem samotným a jehož způsob transliterace $ě \rightarrow o$ jsme pak uplatňovali při sestavování možných přepisů jiných příjmení obsahujících grafém *ě*. Počet nalezených variant přepisu příjmení *Хмылёв* (v oblasti ledního hokeje) nakonec dosáhl 5.

Nakonec ještě dodáme, že veškerá zkoumaná příjmení uvádíme v nominativním tvaru a v témže tvaru jsme také vyhledávali jejich transliterované tvary. Angličtina narozdíl od ruštiny neuplatňuje jmennou deklinaci. Jména se standardně užívají v základním tvaru, výjimkami jsou pouze přivlastňovací pád (*Ovechkin's wife*)

¹⁵⁰ <https://www.eliteprospects.com/player/29821/yuri-khmylyov>

¹⁵¹ Analogicky k $e \rightarrow ie$ (norma IIHF), popřípadě k $ю/я \rightarrow yu/ya$ (IIHF) či iu/ia (pasová norma ICAO).

a pluralový tvar (*the Ovechkins* – zde označení pro rodinu či manžele). To samozřejmě neznamená, že se do anglického textu nemohou dostat jména v jiném pádovém tvaru. I sama o sobě mohou ruská jména připadat anglicky hovořícím cizí, rozdíl mezi pádovými tvary pak může při transliteraci projít bez povšimnutí. V jiném případě může transliteraci jiného pádového tvaru užít sám rodilý mluvčí, ovládající ruskou deklinaci, ale píšící daný text v angličtině. Ve větě v následujícím příkladu by se tak podle anglického pravopisu měl objevit přivlastňovací tvar *Slepyshev's*, namísto něj zde ale nacházíme transliteraci ruského genitivu *Слепышев*: „*Contract Slepysheva with the 'oil industry' expires this season, but at the club he plays an important, albeit invisible at first glance, the role.*“¹⁵²

4.4. LIMITY VÝZKUMU

Jsme si vědomi, že zvolená metoda i specifikace tohoto výzkumu do určité míry limitují možná zjištění. Zásadním limitem (spíše ve smyslu ohraničení než nedostatečnosti) je skutečnost, že jsme při vyhledávání nikdy nezaznamenávali všechny nalezené způsoby transliterace jednotlivých jmen. Při bližším čtení jednotlivých textů a zkoumání rozsáhlejších databázových zdrojů jsme sice postupně nacházeli další a další varianty přepisu vybraných příjmení, mnohá se však netýkala nutně hokejistů, Rusů, či hokejistů z Ruska. Mimo zvolenou tematickou sféru se lze tedy setkat ještě s dalšími rusko-anglickými transliteracemi zvolených příjmení, které by si jistě zasloužily vlastní analýzu, v té současné jim však prostor nedáváme.

Jako další faktory omezující množství nalezených výsledků je pak třeba uvést aplikovanou metodu a zvolené třídění zdrojů. Při vytváření možných forem pro specifické vyhledávání (na bázi existujících transliteračních standardů a zvyklostí, na které jsme postupně naráželi) jsme mohli některé z tvarů sami nevědomě opomenout. Co se zdrojů týká, je samozřejmé, že vedle elektronických dat existuje ohromné množství textů psaných a tištěných, které zdigitalizovány a zveřejněny nebyly. Možné přepisy v nich užití jsme tak logicky nemohli nalézt. A kromě toho tištěná média a internetové archivy fungují 24 hodin denně a prakticky nepřestávají publikovat. Kdykoliv se tak mohou objevit nové, jiným způsobem transliterované podoby těchto jmen, a mnoho z nich se jistě objeví i po závěrečné kompletaci této diplomové práce.

¹⁵²https://www.reddit.com/r/hockey/comments/6vq19g/the_teambyteam_list_of_russian_nhl_players_who/

4.5. CÍLE VÝZKUMU

Sesbírání úplně všech existujících přepisů 153 hledaných příjmení však nebylo naším cílem. Výzkum je zaměřen na zmapování situace rusko-anglické transliterace vlastních jmen v úzké, zato velmi živé a poměrně populární tematické sféře, kde je transliterace nezbytnou pomůckou ke zprostředkování informací velkému okruhu sledujících. Sběrem možných variant přepisu vybraných příjmení (v co největším, ač ne absolutním počtu) ve specifické oblasti ledního hokeje (pro kterou od roku 2011 existuje transliterační norma) chceme prověřit dříve zmíněnou hypotézu o obecné nejednotnosti transliterace z ruštiny do angličtiny a její potvrzení či vyvrácení demonstrovat na konkrétních výsledcích.

4.6. VÝSLEDKY VÝZKUMU

Legenda k přehledu

Pro větší přehlednost, lepší čtivost, snazší prohlížení i zpětné odkazování se rozhodujeme výsledky vyhledávání jednotlivých ruských příjmení a jejich transliterace prezentovat ve formě tabulkového přehledu. Vzhledem k rozsahu a poměrné různorodosti obsahu tabulky pak shledáváme vhodným ještě před jejím uvedením vysvětlit její strukturu.

Celý přehled řadíme do tří sloupců. V prvním sloupci je podle ruské abecedy seřazeno a přízvukem opatřeno všech 153 zkoumaných ruských příjmení. Ve druhém sloupci představujeme nalezené romanizované tvary každého z těchto příjmení. Ve třetím a posledním sloupci přivádíme příklady užití některých transliterovaných forem v autentickém anglickém textu, zmiňujeme konkrétní případy multiplicity tvarů jednoho a téhož příjmení v rámci jednoho textu, diskusního vlákna, či jedné databáze, nebo zde přímo komentujeme nalezené výsledky – netradiční možnost přepisu určitého grafému, jeho transliteraci neodpovídajícím znakem, možný původ určitého omylu v konkrétní transliteraci apod.

V celé tabulce, přesněji v jejím druhém sloupci, jsou uplatňována dvě zvláštní grafická vyznačení, která nejsou explicitně čitelná. V případě, že transliterovaný tvar neodpovídá originálu, tj. je viditelně chybně přepsán, nebo v případě, kdy je ze zdrojového textu patrné, že se jedná o nechtěný překlep mezi jinak jednotnými přepisy, stavíme tento tvar do hranatých závorek: *Дергаичев* → [*Degrachev*]. Druhé vyznačení

souvisí s normovaností přepisu. Dříve v práci jsme rozebírali transliterační normy a zmínili jsme v současnosti jedinou schválenou sjednocující normu přepisu ve sféře ledního hokeje, standard Mezinárodní hokejové federace IIHF. Tvary přepsané podle této normy opatřujeme horním indexem ⁿ: *Dergachyovⁿ*.

Na závěr vysvětlení tabulky se ještě zmíníme o komplikovanosti bližšího určení frekvence užití jednotlivých přepisovaných tvarů. U některých položek z prvního sloupce lze vyčíst pouze jednu variantu přepisu. U mnohých jiných jsou ale varianty dvě i více. Některé z těchto variant se logicky vyskytují častěji než ostatní, nemusí se však vyskytovat nutně častěji v anglických textech ani v textech z námi vybrané oblasti. Vyhledávače jako *Google.com* pak sice umějí (třebaže v případě velkého množství jen přibližně) spočítat sumu nalezených výsledků, nelze je však ohraničit námi nastavenými kritérii.

Funkce vyhledávání v konkrétním zadaném jazyce, jak jsme při zkoumání sami zjistili, není spolehlivá, a kromě anglicky psaných textů odkazuje na texty v mnoha dalších jazycích. Mezi nabízenými výsledky se může objevit například zdroj, který je celý veden v ruštině, ale v jehož internetovém odkazu nepodporujícím azbuku se nachází latinkový přepis hledaného ruského jména (například přepis *Artyuxin* ruského *Артюхин* lze nalézt pouze v odkazu na nalezený zdroj: <http://cskanews.com/media/video/evgenij-artyxin-vazhno-bylo-zabit-pervymi-video/>, veškerý text na tomto zpravodajském webu je ale v azbuce). Stejně tak nelze příliš úspěšně filtrovat tematický obsah nalezených zdrojů. Mezi výsledky vyhledávání se objevují vždy různorodé texty, weby a odkazy, spojované často pouze hledaným výrazem. Do počtu nalezených odkazů by se tak vždy začlenily i zdroje pro tento výzkum neužitečné a tvary pro něj neplatné (nehokejisté, Nerusové).

Numericky ani přesněji tak frekvenci užití jednotlivých transliterovaných tvarů nspecifikujeme. Zainteresovanému čtenáři doporučujeme ověřit si jejich výskyt a funkčnost v různých oblastech prostřednictvím vlastního vyhledávání. Prakticky stačí jednoduše zadat některý z přepisů řazených v druhém sloupci tabulkového přehledu a seznámit se blíže s nalezenými materiály. V případě většího počtu nalezených tvarů proto opomíjíme vyznačení frekvence jejich výskytu a uplatňujeme pouze abecední řazení.

4.6.1. Přehled vybraných ruských příjmení a jejich transliterací

Originál příjmení	Přepis	Poznámky a příklady
А		
Алексеев	Alekseev Alekseyev Alexeev Alexeyev ⁿ	nositelé příjmení <i>Алексеев</i> v databázi <i>hockeyDB.com</i> : <i>Andrey Alexeev</i> x <i>Konstantin Alexeyev</i> x <i>Dmitri Alekseyev</i>
Алешин	Aleshin Alyoshin ⁿ	
Аляев	Alyaev Alyayev ⁿ	
Аляпкин	Aliapkin Alyapkin ⁿ	v roce 2010 byl <i>Maksim Aliapkin</i> draftován do KHL ruským týmem <i>Vityaz Chekhov</i> , ¹⁵³ v letošní sezoně už <i>Maxim Alyapkin</i> hraje za běloruský klub <i>HK Lida</i> ¹⁵⁴
Анисимов	Anisimov ⁿ	
Арзамасцев	Arsamastsev Arzamastsev ⁿ	přepis ruského <i>з</i> latinkovým <i>s</i> se při našem zkoumání ukázal poměrně vzácným, ve většině případů <i>з</i> → <i>z</i>
Артиухин	Artiukhin Artyuhin Artyukhin ⁿ	
Архипов	Arhipov Arkhipov ⁿ [Arkhipov]	
Атюшов	Atiushov Atyushov ⁿ [Atyusov]	¹⁵⁵ v ruské sestavě pro Švédské hokejové hry se na uvedeném fóru objevují mj. hráči <i>Vitali Atiushov</i> a <i>Evgeni Artiukhin</i> , autor tedy v obou případech volí přepis <i>ю</i> → <i>iu</i> , namísto běžnějšího <i>ю</i> → <i>yu</i> ; naopak v přepisu <i>я</i> se jednotně uchyluje k <i>я</i> → <i>ya</i> (<i>Mozyakin</i> , <i>Kulyash</i>), nikoliv <i>я</i> → <i>ia</i>
Афанасенков	Afanasenkov ⁿ	
Афиногенов	Afinogenov ⁿ	

¹⁵³ https://icehockey.fandom.com/wiki/2010_KHL_Junior_Draft

¹⁵⁴ <https://www.eliteprospects.com/player/107371/maxim-alyapkin>

¹⁵⁵ <http://forums.internationalhockey.net/showthread.php?9499-LG-Hockey-Games-2010-Sweden-29-4-2-5-2010>

Б

Борщѣвский	Borschevski Borschevskiy Borschevsky Borschovsky Borshchevski Borshchevskiy Borshchevsky Borshevski ⁿ Borshevsky Borstchevski	¹⁵⁶ dvě různé podoby tohoto jména v rámci jedné statistiky: <i>Borschevski</i> i <i>Borschevsky</i>
Бáлмочных	[Balmochnukh] Balmochnyh [Balmochnyk] Balmochnykh ⁿ Balmotchnykh	původ chyby v [Balmochnukh] lze nalézt v podobnosti latinkového y a azbukového y pro /u/: <i>-ных</i> → <i>-nykh</i> → <i>*-nukh</i>
Барбашѣв	Barbashev Barbashov Barbashyev Barbashyov ⁿ	¹⁵⁷ „However, McDavid did have a bit of company atop the assist leaders board, as in four Russians (Pavel Buchnevich, Vladimir Tkachyov, Nikolai Glukhov, Ivan Barbashev), two Finns [...], a German [...], and an American [...].“ (srov. –ѣв: <i>Barbashev</i> , ale <i>Tkachyov</i>)
Бáтыршин ¹⁵⁸	Batirshin Batyrshein ⁿ	
Башкíров	Bashkirov ⁿ Baskirov	
Белóв	Belov ⁿ Bielov Byelov	¹⁵⁹ „During a frantic scramble, Belov was helped off the ice after twisting his leg, and Finland called its timeout. But there wasn't enough time to pull off a miracle.“
Бец	Bets ⁿ	

¹⁵⁶ https://icehockey.fandom.com/wiki/1992_Olympics

¹⁵⁷ <http://u18worlds2016.iihf.com/en/news/making-a-few-points/>

¹⁵⁸ Podle audio/video nahrávek může přízvuk v tomto příjmení konkrétně u tohoto hokejisty (*Рафаэль Батыршин*) stát na první nebo druhé slabice, výslovnosti se liší.

¹⁵⁹ <http://www.iihfworlds2017.com/en/games/2017-05-21/RUS-vs-FIN/#recap>

Бирюко́в	Biriukov Birjukov Biryukov ⁿ	¹⁶⁰ „With only seven returning skaters from last year's champion, Russia got goals from defensemen Yevgeni Birjukov, Yevgeni Medvedev and Yevgeni Ryasenski.“ (srov. ю → <i>Birjukov</i> , ale я → <i>Ryasenski</i>)
Бобро́вский	Bobrovski ⁿ Bobrovskii Bobrovskiy Bobrovsky Bobrovskiy	¹⁶¹ „And Koshechkin wouldn't be the go-to goalie if Sergei Bobrovsky or Andrei Vasilevski was on the roster, much as the Swedes presumably would have opted for Henrik Lundqvist over Holmqvist in 2006 if that option had been there.“ (srov. –скии: <i>Bobrovsky</i> , ale <i>Vasilevski</i>)
Бойко́в	Boikov ⁿ Boykov	
Брызга́лов	Brisgalov Brizgalov [Bruzgalov] Brysgalov Bryzgalov ⁿ	v [Bruzgalov] opět chyba: –би → *-u
Бры́лин	Brilin [Brulin] Brylin ⁿ	totéž v [Brulin]: –би → *-u
Буца́ев	Bucaev Butsaev Butsaiev Butsayev ⁿ [Bytsayev]	v [Bytsayev] se setkáváme s chybným zachováním grafému y, který má však v angličtině a ruštině rozdílnou fonetickou realizaci; také přepis azbukového y → c v <i>Bucaev</i> se ukázal v naší analýze spíš ojedinělý, častěji y → ts
Бучне́вич	Buchnevic Buchnevich ⁿ Buchnievich Bucnevich	
Бы́ков	Bikov [Bukov] Bykov ⁿ	posun v [Bukov]: –би → *-u

¹⁶⁰ http://www.espn.com/olympics/hockey/story/_/id/9241708/us-rallies-win-opener-hockey-world-championships

¹⁶¹ <https://www.iihf.com/en/events/2018/wm/news/2680/will-they-or-won%E3%A2%E2%82%AC%E2%84%A2t-they>

В

Вали́ев	Valiev Valiyev ⁿ	
Варла́мов	Varlamov ⁿ	
Василе́вский	Vasilevski ⁿ Vasilevskiy Vasilevsky Vasilievski Vasilievsky	¹⁶² v uvedeném článku autor zmiňuje tohoto sportovce celkem desetkrát, osmkrát v podobě <i>Vasilevski</i> a dvakrát <i>Vasilevski</i>
Васи́льев	Vasilev Vasiliev ⁿ Vasiliyev Vasilyev	příjmení <i>Васильев</i> v hokejové databázi <i>hockeyDB.com</i> : <i>Mikhail Vasilyev</i> x <i>Alexander Vasiliev</i> x <i>Dmitri Vasiliyev</i> x <i>Alexei Vasilev</i>
Вишне́вский	Vishnevski ⁿ Vishnevskiy Vishnevsky Vishnevskiyi	
Во́йнов	Voinov ⁿ Voynov	
Волчко́в	Volchkov ⁿ Volckov	
Воро́бьев	Vorobiev Vorobiov Vorobjev Vorobyev Vorobyov ⁿ	¹⁶³ „ <i>The third period was all Russia, which regained its confidence to destroy the French with four unanswered goals in the final period from Andre Tarasenko, Vladimir Vorobjev, Oleg Byelov and Alexei Tkaschuk, to the delight of the crowd of 2,000 at CSKA Ice Palace.</i> “
Выше́дкевич	Vishedkevich Vyshedkevic Vyshedkevich ⁿ	
Вязьми́кин	Viazmikin Vyazmikin ⁿ	¹⁶⁴ „ <i>Igor Viazmikin scored his first N.H.L. goal at 13:44 of the third period as the Oilers rallied to win in Edmondton.</i> “

¹⁶² <http://www.eurohockey.com/article/2197-to-hell-and-back.html>

¹⁶³ <http://old.themoscowtimes.com/sitemap/free/1994/12/article/nhl-stars-absent-from-cup/344954.html>

¹⁶⁴ <https://www.nytimes.com/1990/12/19/sports/results-plus-947090.html>

Г

Гала́нов	Galanov ⁿ	
Гали́ев	Galiev Galiyev ⁿ	
Голубо́вский	Golubovski ⁿ Golubovskii Golubovskiy Golubovsky	
Гонча́р	Gonchar ⁿ Gontchar	
Грачѐв	Grachev Grachyev Grachyov ⁿ Gratchev Gratchyov	¹⁶⁵ portál <i>eliteprospects.com</i> uvádí formu <i>Gratchyov</i> jako možnou podobu příjmení <i>Грачѐв</i> , konkrétně jsme ji však na internetu nenalezli
Гребешко́в	Grebeshkov ⁿ	
Гурья́нов	Guranov Gurianov Guryanov ⁿ	¹⁶⁶ „ <i>Kovalchuk and Alexander Radulov are friends, and he could help mentor Russian prospects Valeri Nichushkin and Dennis Guranov.</i> “ (možný překlep, z textu se nám jej však nebyli schopni odhalit; zde tedy <i>ья</i> → <i>Guranov</i>)
Гу́сев	Gusev ⁿ Gusiev	

Д

Давы́дов	Davidov Davydov ⁿ	
Дадóнов	Dadonov ⁿ	
Дацю́к	Dacyuk Datsyuk ⁿ	¹⁶⁷ „ <i>Holders Swedes will have 16 players from the NHL, for Canada will play the main young star of the world of hockey Connor McDavid, and Pavel Dacyuk will lead Russia together with another 13</i>

¹⁶⁵ <https://www.eliteprospects.com/player/11128/maxim-grachyov>

¹⁶⁶ <https://mynhltraderumors.com/nhl-rumors-hurricanes-blackhawks-wild-penguins-canucks-and-ilya-kovalchuk/2018/05/31/>

¹⁶⁷ <http://www.hockeydts.com/tag/sportmindhdhts/>

		<i>Olympic champions.</i> ¹⁶⁸
Дергачёв	[Degraychev] Dergachev Dergachov Dergachyev Dergachyov ⁿ Dergacov	¹⁶⁸ na fóru NHL <i>hfboards.com</i> se v níže citovaném vláknu objevuje <i>Дергачёв</i> v podobách <i>Dergachyev</i> , <i>Dergachyov</i> , zkomoleně [<i>Degraychev</i>] a raději zkráceně <i>Derg</i>

Е

Евдоки́мов	Evdokimov Yevdokimov ⁿ	
Евсе́нков	Evseenkov Yevseenkov Yevseyenkov ⁿ	
Éгин	Egin Yegin ⁿ	
Его́ров	Egorov Yegorov ⁿ	
Ежо́в	Ejov Ezhov Yezhov ⁿ	¹⁶⁹ „In the second period SKA-goalkeeper Ilya Ezhov became the center of attraction, stopping Ladislav Nagy, the star of Slovan Bratislava, three times during one single shift.“
Еме́лин	Emelin Yemelin ⁿ	
Емелее́в	Emeleev Emeleyev Yemeleev Yemeleyev ⁿ	¹⁷⁰ v diskusi na <i>hfboards.com</i> se <i>Емелеев</i> přepisuje postupně takto: <i>Yemeleyev</i> , <i>Yemeleev</i> , <i>Emeleyev</i> a <i>Emeleev</i> ; naproti tomu <i>Емелин</i> se v tomtěž vláknu vyskytuje v jednotné podobě <i>Emelin</i> , a to celkem třináctkrát
Епанчи́нцев	Epanchintsev Yepanchintsev ⁿ	
Ефи́мов	Efimov Yefimov ⁿ	

¹⁶⁸ <https://hfboards.mandatory.com/threads/dergachyev-vs-bittner-vs-greenway.1892531/>

¹⁶⁹ <http://www.eurohockey.com/article/4172-khl-ezhov-and-ketov-shoot-down-the-eagles.html>

¹⁷⁰ <https://hfboards.mandatory.com/threads/russias-roster-unofficial.246811/>

Ж

Журавлёв	Zhuravlev Zhuravliov Zhuravlov Zhuravlyov ⁿ	
-----------------	---	--

З

Зáйцев	Zaitsev ⁿ Zaycev Zaytsev	
Зарíпов	Zaripov ⁿ Zarypov	
Зинóвьев	Zinovev Zinoviev Zinovjev ⁿ Zinovyev	¹⁷¹ „KOSICE, Slovakia – Sergei Zinoviev’s hat trick led Russia over Denmark 4-3 in the second round of the IIHF World Hockey Championships on Thursday.“
Зúбаров	Zubarev ⁿ Zubaryev	
Зюзя́кин	Zuzyakin Zyuzyakin ⁿ	

К

Кайгоро́дов	Kaigorodov ⁿ Kaygorodov	
Кали́нин	Kalinin ⁿ	
Камéнский	Kamenski ⁿ Kamenskiy Kamensky	
Кара́мнов	Karamnov ⁿ [Karmanov]	¹⁷² <i>Карамнов</i> je graficky podobné jinému ruském příjmení – <i>Карманов</i> (z rus. <i>карман</i> – kapsa), které, jak je vidět, může při přepisu mást
Касато́нов	Kasatonov ⁿ	
Кваша́	Kvascha Kvasha ⁿ	

¹⁷¹ <https://www.sportsnet.ca/hockey/nhl/world-roundup-0/>

¹⁷² <https://newspaperarchive.com/brandon-sun-oct-27-2007-p-13/>

Клемѣнтъев	Klementiev ⁿ Klementyev	
Климóвич	Klimovic Klimovich ⁿ	
Ковалѣв	Kovalev Kovalyov ⁿ	na portálu <i>IIHF.com</i> se v jednom z článků s kariérou loučí <i>Alexei Kovalyov</i> , ¹⁷³ v jiném se už ale připomíná jako bývalý rekordman <i>Alexei Kovalev</i> ¹⁷⁴ ; pro zajímavost články vyšly v letech 2014 a 2016, obě zprávy tedy pochází z období po ustanovení jednotné transliterační normy IIHF (2011)
Ковальчýк	Kovalchuk ⁿ Kovalcuk Kovaltchuk [Kovalchyk]	v [<i>Kovalchyk</i>] je opět chybně zachován grafém <i>y</i> , v ruštině pro /u/, v angličtině se však jako /u/ nerealizuje
Кондрáтъев	Kondratev Kondratiev ⁿ Kondratyev	
Константинов	Konstantinov ⁿ	
Королѣв	Korolev Korolov Korolyev Korolyov ⁿ	
Королýк	Korolyuk ⁿ	
Кóшечкин	Kosechkin Koseckin Koshechkin ⁿ Kosheckin	
Кравѣц	Kravets ⁿ	
Кравчýк	Kravchouk Kravchuk ⁿ Kravcuk Kravtchuk	¹⁷⁵ podle <i>olympiandatabase.com</i> si v roce 1998 na ZOH zahrál <i>Igor Kravchuk</i> , na následujícím olympijském turnaji v roce 2002 ale vyjel na led <i>Igor Kravtchuk</i>
Кудашóв	Kudashov ⁿ	
Кузнѣцов	Kuznetsov ⁿ	
Кулѣмин	Kulemin	na oficiálním olympijském portálu

¹⁷³ http://webarchive.iihf.com/home-of-hockey/news/news-singleview/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=9013&cHash=12505355ad405fd158fdc0ec55fb95e1

¹⁷⁴ http://webarchive.iihf.com/home-of-hockey/news/news-singleview/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=11173&cHash=aca9fc6ab2cf0ee7fd046b81f4ce6be9

¹⁷⁵ <http://www.olympiandatabase.com/index.php?id=108569&L=1>

	Kulyemin Kulyomin ⁿ	<i>olympic.org</i> má hokejista <i>Кулёмин</i> (nar. 1986) duplicitní profily, jeden pod jménem <i>Nikolay Kulemin</i> , ¹⁷⁶ druhý jako <i>Nikolai Kulyomin</i> ¹⁷⁷
Кучеров	Kucherov ⁿ Kutcherov [Kycherov]	

Л

Ларионов	Larionov ⁿ	
Лисин	Lisin ⁿ	
Локтионов	Laktionov Loktionov ⁿ	<i>Laktionov</i> lépe vyobrazuje výslovnost nepřízvučného <i>o</i> v první slabice příjmení <i>Локтионов</i> , jedná se o prvek transkripce
Любимов	Liubimov Ljubimov Lyubimov ⁿ	
Любушкин	Lubushkin Lyubushkin ⁿ	

М

Макаров	Makarov ⁿ	
Малкин	Mahlkin Malkin ⁿ Malkyn	spojení grafémů <i>–ah–</i> v <i>Mahlkin</i> lze považovat za snahu o vykreslení dloužené výslovnosti přízvučného <i>a</i> v ruském <i>Малкин</i> , jedná se tedy spíše o transkripci
Мамин	Mamin ⁿ	
Марченко	Marchenko ⁿ	
Миронов	Mironov ⁿ	
Михайлов	Mikhailov ⁿ Mikhaylov	
Могильный	Mogiliny Mogilny Mogilnyi ⁿ Mogylny	¹⁷⁸ ve tvaru <i>Mogiliny</i> po <i>l</i> následuje grafém <i>i</i> , zde užitý k transliteraci ruského měkkého znaku mezi dvěma konsonanty <i>–льн–</i> , tedy <i>ь</i> → <i>i</i>

¹⁷⁶ <https://www.olympic.org/nikolay-kulemin>

¹⁷⁷ <https://www.olympic.org/nikolai-kulyomin>

¹⁷⁸ https://www.reddit.com/r/hockey/comments/3erdl/australian_here_wanting_to_get_into_watching/

Мозя́кин	Mazyakin [Mozaykin] Moziakin Mozyakhin Mozyakin ⁿ	¹⁷⁹ [Mozaykin] je očividně chybný přepis původního příjmení, překvapivě však není úplně ojedinělý; v <i>Mazyakin</i> se pak setkáváme opět s transkripcí, a v první slabice lépe vystihuje výslovnost nepřízvučného <i>o</i> v ruském <i>Мозякин</i>
Морóзов	Morosov Morozov ⁿ	
МЫ́льников	Milnikov Mylinikov Mylnikov ⁿ	také v <i>Mylinikov</i> pozorujeme transliteraci skupiny <i>-льн-</i> → <i>-lin-</i> , tedy <i>ь</i> → <i>i</i>
Мясíщев	Myasishev Myasishchev Myasishev ⁿ	

Н

Намéстников	Namestnikov ⁿ	
Нечáев	Nechaev Nechayev ⁿ Netchaev Netchayev	
Ничу́шкин	Nichushkin ⁿ [Nichuskin] [Nicushkin] Nitchushkin	

О

Овéчкин	Ovechkin ⁿ Oveckin Ovetchkin Ovyechkin	¹⁸⁰ „In terms of the most basic metric — point production — Ovechkin has been a beast: In his 120 career playoff games, he has scored 116 points.“
Ожигáнов	Ozhiganov ⁿ Oziganov	

П

Панáрин	Panarin ⁿ	
----------------	----------------------	--

¹⁷⁹ <https://www.cbc.ca/sports/hockey/russia-downs-canada-in-world-hockey-exhibition-1.736649>

¹⁸⁰ <https://fivethirtyeight.com/features/alex-ovechkin-is-finally-getting-help/>

Потѣхин	Potehin Potekhin ⁿ	
Прѳхоров	Prohorov Prokhorov ⁿ	
Прѳхин	Priahin Priakhin Pryahin Pryakhin ⁿ	¹⁸¹ „The distinction of being the first Soviet national team player to come to the NHL with the approval of the Soviet Ice Hockey Federation belongs to Sergei Priakhin.“
Пучкѳв	Puchkov ⁿ Putchkov	

Р

Радѳлов	Radulov ⁿ	
----------------	----------------------	--

С

Сапрѳкин	Saprikin Saprykin ⁿ Saprykyn	
Свѣчникѳв	Svechnikov ⁿ Svecnikov Svetchnikov	
Семѳнов	Semenov Semionov Semyenov Semyonov ⁿ	
Сѳмин	Semin Siomin Syemin Syomin ⁿ	¹⁸² „Cast off from the Carolina Hurricanes earlier this year, Semin’s ship landed in the harbor of the Montreal Canadiens.“
Сергачѳв	Sergachev Sergachiev Sergachiov Sergachov Sergachyev Sergachyov ⁿ	
Слѳпышев	Slepishev	

¹⁸¹ <http://webarchive.iihf.com/iihf-home/the-iihf/100-year-anniversary/100-top-stories/story-76/>

¹⁸² <https://thehockeywriters.com/the-good-ship-semin-has-sunk/>

	Slepyshev ⁿ [Slepyshev] Slepysheev	
Смирнов	Smirnov ⁿ	
Сухачёв	Suhachyov Sukhachev Sukhachov Sukhachyov ⁿ	¹⁸³ „Sukhachyov makes some acrobatic saves that resemble that of a young Dominik Hasek; he very rarely lets a puck go unchallenged, regardless of what position he is in.“
Сушинский	Sushinski ⁿ Sushinskii Sushinskiy Sushinsky	
Счастли́вый	Schastlivy Schastlivyi ⁿ Schastlivyy Shchastlivy	

T

Терты́шный	Tertishni Tertishny Tertishnyi Tertyshni Tertyshny Tertyshnyi ⁿ Tertyshnyy	¹⁸⁴ „There have also been two players in [Philadelphia Flyers] club history with Christmas birthdays: the late Dmitri Tertyshni (born 1975) and former checking line center Jim Dowd (1969).“
Тихонов	Tihonov Tikhonov ⁿ	
Толчи́нский	Tolchinski ⁿ Tolchinskiy Tolchinsky Tolchinskyi	¹⁸⁵ v diskusi na hfboards.com uživatelé přepisují příjmení Толчинский třemi způsoby: Tolchinsky, Tolchinskyi a Tolchinskyi
Торга́ев	Torgaev Torgajev Torgayev ⁿ	
Третья́к	Tretiak Tretyak ⁿ	

¹⁸³ <https://futureconsiderations.ca/player/vladislav-sukhachyov/>

¹⁸⁴ https://www.hockeybuzz.com/blog.php?post_id=40786

¹⁸⁵ <https://hfboards.com/threads/wjc-russia-2015.1703917/>

Трѣмкин	[Tramkin] Triamkin Tryamkin ⁿ	
Тю́тин	Tyutin ⁿ	

У

Ула́нов	Ulanov ⁿ	
----------------	---------------------	--

Ф

Фѣдоров	Fedorov Fiodorov Fyedorov Fyodorov ⁿ	¹⁸⁶ při vyhledávání hokejistů ruského původu se jménem <i>Фѣдоров</i> v databázi <i>eliteprospects.com</i> lze najít celkem 18 jednotlivých profilů, 14 s přepisem <i>Fyodorov</i> , 4 ve tvaru <i>Fedorov</i>
Фроло́в	Frolov ⁿ	

Х

Хабибу́лин	Habibulin Khabibulin ⁿ Xabibulin	setkání s přepisem azbukového <i>x</i> latinkovým <i>x</i> v námi zkoumaných anglických textech je spíše výjimkou, častěji $x \rightarrow kh$, popř. $x \rightarrow h$
Харла́мов	Harlamov Kharlamov ⁿ	
Хмылѐв	Hmylev Khmylev Khmyliev Khmylov Khmylyov ⁿ	
Хомутóв	Homutov Khomoutov Khomutov ⁿ	
Хохлачѐв	Hohlachev Hohlachov Khokhlachev Khokhlachev Khokhlachov	¹⁸⁷ „ <i>Bruins Head Coach Claude Julien said Khokhlachev will replace forward David Pastrnak, who has been nursing a sore foot ever since taking a shot off the skate last week against the Coyotes.</i> “

¹⁸⁶ <https://www.eliteprospects.com/search/player?q=fedorov&nation=rus>

¹⁸⁷ <https://www.nhl.com/bruins/news/khokhlachev-vows-to-be-opportunistic-in-first-recall-of-the-season/c-42452>

	Khokhlachyev Khokhlachyov ⁿ Khokhlatchev	
Худобин	Hudobin Khudobin ⁿ [Kudobin]	¹⁸⁸ „Henrique forced a turnover in the neutral zone and after receiving a pass from Ryane Clowe, he skated in alone on goaltender Anton Hudobin and roofed a backhander.“

Ц

Цыгúров	Cygurov Tsigurov Tsygurov ⁿ	
----------------	--	--

Ч

Червякóв	Cherviakov Chervyakov ⁿ	
Чернышëв	Chernyshev Chernyshyev Chernyshyov ⁿ	¹⁸⁹ na níže uvedeném blogu věnovaném ruskému hokeji se v titulku objevuje <i>Chernyshyov*</i> , přičemž asterisk následně vysvětluje: „often transliterated as ‘Chernyshev’“
Чистóв	Chistov ⁿ Tchistov	
Чубáров	Chubarov ⁿ [Chybarov] Cubarov	
Чудíнов	Chudenov Chudinov ⁿ Tchudinov	grafém <i>e</i> v <i>Chudenov</i> je možné považovat za transkripci, jeho zvuková realizace je dlouženému přízvučnému <i>u</i> v <i>Чудинов</i> bližší než realizace anglického <i>i</i>

Ш

Шипачëв	Shipacev Shipachev Shipachov Shipachyev	¹⁹⁰ „Despite being left off the 2014 Olympic team, Shipachyov has played for Russia in the World Championships the past three years, winning a gold, silver and bronze.“
----------------	--	---

¹⁸⁸ <https://thehockeywriters.com/adam-henrique-its-not-over-devils-forward-set-for-explosive-season/>

¹⁸⁹ <https://conwaysrussianhockey.wordpress.com/2017/06/29/the-bench-bosses-chernyshyov-division/>

¹⁹⁰ <https://www.nhl.com/goldenknights/news/vadim-shipachyov-8-fun-facts/c-289277966>

	Shipachyov ⁿ [Shipchayov] Shipacyov Shipatchev Shipatchov Shipatchyov Sipachev Sipachov Sipachyov	
Ширóков	Shirokov ⁿ Sirokov	
Шишкáнов	Shishkanov ⁿ Siskanov	

Щ

Щербáк	Scherbak Shcherbak Sherbak ⁿ	
---------------	---	--

Ю

Юшкéвич	Iushkevich Yushkevic Yushkevich ⁿ Yushkyevich Yuskevich	¹⁹¹ v citovaném vlákně diskutující střídavě užívají formy <i>Yushevich</i> , <i>Yushevic</i> a <i>Yuskevich</i> , přičemž přispívající se drží vždy jednoho vybraného přepisu
----------------	--	--

Я

Яковлев	Iakovlev Yakovlev ⁿ Yakovlyev	
Якуцéня	Yakucenya [Yakutsena] Yakutsenia Yakutsenya ⁿ	
Яхин	Jahin Yahin	

¹⁹¹ <https://hfboards.mandatory.com/threads/who-was-the-last-defenceman-most-loved-by-leaf-nation.2407601/page-2>

	Yakhin ⁿ	
Ячменёв	Yachmenev Yachmenov Yachmenyev Yachmenyov ⁿ	¹⁹² ve shrnutí zápasu na sportovním zpravodajském portálu <i>chron.com</i> se lze dočíst, že v první třetině na ledě bruslil <i>Yachmenev</i> , ve druhé ale <i>Yachmenov</i>
Яшин	Iashin Yaschin Yashin ⁿ	

4.6.2. Analýza nalezených transliterací

Podíváme se na výsledky nejprve okem statistika. Pro 153 ruských příjmení se nám podařilo z uvedených zdrojů získat celkem 437 jejich do latinky transliterovaných variant (z nichž 21 označujeme jako chybné). To jsou téměř tři možnosti pro každé příjmení (zaokrouhlený průměr 2,856). Největší počet možností přepisu pro jedno heslo je 13 v případě příjmení *Шипачёв*, následované 10 variantami příjmení *Борщевский*, 8 tvary pro *Хохлачёв* a 7 pro *Тертышный*. Nejčastěji pak byly pro jednotlivé položky nalezeny varianty dvě (45x) nebo tři (36x). Jediný a jednotný přepis jsme zaznamenali u dvaceti osmi příjmení.

Z pohledu jazykovědce můžeme v přehledu pozorovat poměrnou nejednotnost transliterace jmen z azbuky do latinky. Bez výjimky každé hledané příjmení v elektronických zdrojích sice existuje ve tvaru přepsaném podle stanovené IIF normy, vedle těchto 153 normovaných tvarů jsme však našli téměř dvojnásobné množství tvarů graficky/ortograficky od normy odkloněných. Jednotlivé odchylky přepisu grafémů/morfémů od normy lze vyčíst z následující srovnávací tabulky.¹⁹³

¹⁹² <https://www.chron.com/sports/aeros/article/Hockey-at-a-glance-2127450.php>

¹⁹³ Stejně jako v předchozím přehledu zde užíváme hranaté závorky pro vydělení chybných možností přepisu. Číslicí 0 u grafémů *ь* a *э* pak poukazujeme na skutečnost, že pro zaznamenání jejich přepisu nemáme podklady, ani jeden z nich se totiž v námi vybraných ruských příjmeních nevyskytuje.

	ИИФ		Nalezené možnosti přepisu
а	a		a/ah
б	b		b
в	v		v
г	g		g
д	d		d
е	na začátku	ye	e/ye
	po vokálu	ye	e/ie/ye
	ье	ie	e/ie/je/ye
	jinde	e	e/ie/[o]/ye
ё	yo		e/ie/io/o/ye/yo
ж	zh		j/z/zh
з	z		s/z
и	i		e/i/y
й	i		i/y
к	k		k
л	l		l
м	m		m
н	n		n
о	o		o/a
п	p		p
р	r		r
с	s		s
т	t		t
у	u		ou/u/[y]
ф	f		f
х	kh		h/kh/[k]/x
ц	ts		c/ts

ч	ch	c/ch/tch	
ш	sh	s/sch/sh	
щ	sh	sch/sh/shch/stch	
ъ	-	0	
ы	y	i/[u]/y	
ь	-	-/i/j/y	
э	e	0	
ю	yu	u/iu/ju/yu	
я	ya	a/ia/ja/ya	
ий	ii → i	i/ii/iy/y/yi	
ый	yi	y/yi/yy	
ев	po vokálu	yev	ev/iev/jev/yev
	ьев	iev	ev/iev/iyev/jev/yev
	jinak	ev	ev/iev/[ov]/yev
ěв	ьěв	yov	iev/iov/jev/yev/yov
	jinak	yov	ev/iev/iov/ov/yev/yov
кс	x	ks/x	

Komentář k přepisu jednotlivých grafémů

Ze schématu je patrné, že většina znaků pro konsonanty nepůsobí přílišné obtíže.¹⁹⁴ Ve zkoumaném materiálu tak můžeme pozorovat jednotné přepisy písmen *б, в, з, д, к, л, м, н, п, с, т* či *ф* a jen drobné odchylky v případě ruského *з* (*Brysgalov* i *Bryzgalov*), *ц* (*Dacyuk* i *Datsyuk*) a skupiny *кс* (*Alekseyev* i *Alexeyev*). Pro zbylé souhlásky – *ж, х, и, ч, иц* – jsme našli varianty tři až čtyři.

Těchto pět znaků se podle norem často transliteruje digrafy a multigrafy. Azbukové *ж* se v textech objevilo v podobě *j* (*Ejov*), *z* (*Oziganov*) či *zh* (*Ezhov*, *Ozhiganov*); *х* se přepisuje jednoduchým znakem *h*, skupinou *kh* nebo graficky shodným *x* (*Habibulin*, *Khabibulin*, *Xabibulin*); tvrdé ruské *и* jsme objevili přepsáno

¹⁹⁴ V tomto oddílu nejdříve analyzujeme pouze platné tvary přepisu z našeho přehledu a pouze ty možnosti přepisu ze srovnávací tabulky, které nejsou vyděleny hranatými závorkami. Chybným jednadvaceti variantám se posléze věnujeme samostatně (viz str. 91 – 92).

jednoduchým *s* (*Sirokov*), digrafem *sh* (*Shirokov*, *Yashin*) i trigrafem *sch* (*Yaschin*); měkké *ч* lze nalézt v podobách *c*, *ch* a často také *tch* (*Shipacyov*, *Shipachyov* i *Shipatchyov*); a konečně problematické a mezi normami nejednotně transliterované *щ* se v příjmeních nachází jako IHHF standardizované *sh*, skupina *sch*, *shch* nebo dokonce *stch* (*Borshevski*, *Borschevski*, *Borshchevski* i *Borstchevski*).

Romanizace ruských grafémů pro vokály (a jeden polovokál) je ještě pestřejší. Polovokál *ѣ* lze nalézt přepsaný grafémy *i* nebo *y* (*Mikhailov* i *Mikhaylov*), podobně lze přepsat ruské *ы* (*Milnikov* i *Mylnikov*) nebo *у* (*Malkin* i *Malkyn*), které jsme v jednom případě našli také částečně transkribované anglickým grafémem *e* (*Чудинов* → *Chudenov*). Grafém *a* se v našem přehledu vyskytoval převážně přepsán shodným latinkovým *a*, v jednom případě byl transkribován pomocí *ah*, které ve své zvukové realizaci lépe odpovídá dloužené výslovnosti přízvučného *á* (*Мáлкин* → *Mahlkin*). U grafému *o* jsme se podobně setkávali nejčastěji s přepisem shodným latinkovým *o*, kromě toho pak se dvěma transkripcemi nepřízvučného *o* znakem *a* (*Локтионов* → *Laktionov*, *Мозякин* → *Mazyakin*). Grafém *y* je v nalezených příjmeních transliterován *u* nebo *ou* (*Khomutov* i *Khomoutov*).

Nejvariabilnější se ukázala transliterace grafémů pro jotované hlásky *е*, *ё*, *ю*, *я* a měkkého znaku *ь*. Tvrdý znak *ѣ* a vokál *э* se v žádném z vybraných 153 příjmení nevyskytuje, pro analýzu jejich transliterace proto nemám podklady. *Ю* i *я* lze v přehledu nalézt ve čtyřech odpovídajících si variantách: ve variantě přepisu jednoduchým grafémem *u* – *a*, skupinami *iu* – *ia*, *ju* – *ja* nebo normovaným *yu* – *ya* (např. *Biriukov*, *Birjukov* i *Biryukov*; *Jahin* i *Yahin*, či *Priakhin* i *Pryakhin*). Měkký znak se při transliteraci buďto opomíjí, nebo jej zastupují znaky *i*, *j* a *y* (*Кондратьев* → *Kondratev*, *Kondratiev* i *Kondratyev*).

Zbývající azbukové grafémy *e* a *ě* představují pro rusko-anglickou transliteraci pravděpodobně největší problém. Ruské *ě* se podle IHHF normy přepisuje vždy jednotně *yo*, v materiálech pro naši analýzu se však vyskytlo přepsáno v pěti dalších formách. S přihlédnutím k výslovnosti *ě* bylo lze tento grafém transliterovat pomocí *io/o/yo* (*Sergachiov*, *Sergachov*, *Sergachyov*), v ostatních případech grafémy *ie/ye* (*Sergachiev* i *Sergachyev*) či jen *e* (*Sergachev*).

Složitost a variabilita přepisu *ě* do latinky tkví v neúplnosti ruského zápisu slov obsahujících toto písmeno. V ruských textech se totiž běžně diakritika *ě* nezaznamenává a předpokládá se, že ruský mluvčí dovede ze zkušenosti mezi *ě* a *e* správně rozlišovat (v textu namísto *Сергачев* vždy pouze *Сергачев*; dále také *Алешин*, *Королев* či

Семенов namísto Алёшин, Королёв a Семёнов). To (s humorem) potvrzuje i autor příznačně nazvaného článku „Příběh dvou písmen“¹⁹⁵ pro *NHL.com*: „For reasons known to only those who wish to save typeface and ink, Russians virtually never write or print the umlaut, thereby confusing the situation entirely! You're simply supposed to know the difference, usually by osmosis, [...]“¹⁹⁶

„All of this, of course, causes many mispronunciations that live on in hockey.“¹⁹⁷

Kromě nesrovnalostí ve výslovnosti ale způsobuje tato grafémová dvojice komplikace také při přepisu vlastních jmen. I v námi analyzovaném materiálu lze najít chybnou transliteraci s pravděpodobnou příčinou v nesprávné identifikaci *e* jako *ě*. Ve tvaru [*Slepyshev*] autor zřejmě mylně předpokládá, že *e* v poslední slabice *Слетьшев* je ve skutečnosti *ě* a v přepisu nahrazuje koncové *-шев* latinkovým *-shov*, jež foneticky odpovídá *-uěv*.

Prolnutí těchto dvou grafémů zjevně není ojedinělé. Podobné chyby však nemusí pramenit z nedostatečné znalosti ruštiny. V jistých situacích může při rozeznávání *ě* a *e* zaváhat i rodilý mluvčí. Existují totiž slova, která jsou v ruské grafice shodná, ale jež se odlišně zvukově realizují: *Березин* = *Берёзин* i *Берёзин*. Nemá-li tedy přepisující dostatek podkladů k přepisu či dostatek času k nalezení informací o originálním tvaru jména, nemusí jím transliterovaný tvar odpovídat původnímu jménu či se shodovat s jinými existujícími přepisy.

Konečně ruský grafém *e* jsme v nalezených transliteracích zaznamenali v podobě *e*, *ye* a *ie*. Tvar *ye*, v normě IИHF vymezený pro transliteraci počátečního a postvokálního *e*, se v přepisech nacházel také v nestandardní pozici po konsonantu (*Yushyevich*) i ve spojení s měkkým znakem (*Кондратьев* → *Kondratyev*). Naopak jednoduchý grafém *e*, jenž se podle IИHF píše pouze po grafémech pro konsonanty, jsme našli v pozici na začátku slova i po vokálu (*Emeleev*). Skupina *ie*, standardně využívaná pouze pro přepis *ье*, se pak užívala také pro přepis *e* v pozici po souhlásce (*Buchnievich*, *Gusiev*).

Komentář k přepisu grafémových skupin (sufixy příjmení)

Ve srovnávací tabulce zvláště vydělujeme přepisy sufixů a koncovek ruských příjmení *-uŭ/-yŭ* a *-ev/-ěv*. Podle standardu IИHF jsou ruské grafémy *u* a *ŭ* shodně

¹⁹⁵ Podtitulek v anglickém originále: *A Tale of Two Letters* (překlad vlastní); parafráze Dickensova *A Tale of Two Cities* – Příběh dvou měst.

¹⁹⁶ RUSANOWSKY, D. Dan's Thought of the Day – 2/18/2014: A Tale of Two Letters. *NHL.com* [online]. 2014.

¹⁹⁷ RUSANOWSKY.

přepisovány latinkovým *i*; *и* odpovídá písmeno *y*. Dodatečné pravidlo pak povoluje zkrácení transliterované koncovky *-ii* jednoduchým *-i*. Normovaný přepis tedy vypadá následovně: *-uü* → *-ii* → *-i*, *-biü* → *-yi*. V elektronických zdrojích se však lze setkat s několika dalšími variantami přepisu těchto grafémových skupin. Zdá se dokonce, že se tyto dvě koncovky či tyto tři ruské grafémy píšícím pletou. Příjmení zakončená v ruštině na *-uü* lze nalézt v romanizované podobě s koncovým *-i* (*Bobrovski*) i nezkráceným *-ii* (*Bobrovskii*), ale také s *-iy*, *-y* nebo *-yi* (*Vishnevskiy*, *Vishnevsky*, *Vishnevskiy*). Varianta *-biü* se pak v sesbíraných prepisech objevuje v podobě *-yi* (*Mogilnyi*), *-yy* (*Schastlivyy*) i zkráceně *-y* (*Mogilny*, *Schastlivy*).

Podobně nejednotný je pak i přepis druhé zmíněné dvojice sufixů příjmení. Příponu *-es* lze podle normy transliterovat *-yev* v pozici po vokálu, *-ev* po konsonantu a *-iev*, navazuje-li na měkký znak. V naší analýze se ale přepisy tohoto sufixu v různých pozicích překrývaly a obměňovaly (*-es* po vokálu: *Alekseev*, *Butsaiev*, *Torgajev* i *Netchayev*; po konsonantu: *Gusev*, *Zubarev*, ale také *Gusiev*, *Zubaryev*; ve spojení s *ь*: *Vasilev*, *Vasiliev*, *Vasiliyev*, dále také *Zinvjev* a *Zinovyev*). Pro sufix *-ěs* pak norma vyhrazuje jednotný přepis do latinky *-yov* ve všech pozicích. I zde jsme se však v námi analyzovaných transliteracích setkali s množstvím jiných možných variant (*Shipachev*, *Shipachov*, *Shipachyev*, *Shipachyov*, *Sergachiev*, *Sergachiov*; v pozici po měkkém znaku pak: *Vorobiev*, *Vorobiov*, *Vorobjev*, *Vorobyev*, *Vorobyov*).

Komentář k chybným přepisům

Jak jsme již uvedli dříve, mezi 437 nalezenými prepisy jmen jsme narazili na celkem 21 tvarů, které nejsou transliterovány správně. Jedná se buď o ojedinělé překlepy mezi jinak jednotnými tvary téhož jména v rámci jednoho textu, nebo o (více či méně) viditelně neodpovídající transliteraci. Níže představujeme každý z chybných prepisů a osvětlujeme příčinu jeho možného vzniku.

Nejčastěji se vyskytující chybou bylo vynechání znaku při transliteraci azbukového grafému digrafem. V materiálu se tak objevil jedenkrát přepis *ч* → *c* namísto jinak uplatňovaného *ч* → *ch* v [*Nicushkin*], dvakrát *ш* → *s* namísto *ш* → *sh* v [*Atyusov*] a [*Nichuskin*], dvakrát *я* → *a* namísto *я* → *ya* v příjmeních [*Tramkin*] a [*Yakutsena*] a třikrát přepis *х* → *k*, namísto jinak se vyskytujícího *kh* v [*Arkipov*], [*Balmochnyk*] a [*Kudobin*].

Ojedinělým nebylo ani chybné přepsání azbukového znaku graficky shodným, ale kvalitativně odlišným latinkovým grafémem, případně jiné nesprávné přepsání

zapříčiněné vizuální podobností azbuky a latinky. Hned čtyřikrát jsme se setkali s nevyhovujícím zachováním azbukového písmena *y* v romanizovaném tvaru namísto přepisu *y* → *u* v [Bytsayev], [Kovalchik], [Kycherov] a [Chybarov]. U dalších čtyř jmen jsme pak identifikovali nestandardní přepis *ы* → *u* namísto *ы* → *y*: [Balmochukh], [Bruzgalov], [Brulin] a [Bukov]. Tento jev vysvětlujeme jako posun *ы* → *y* → *u* a jeho příčinu spatřujeme v současné existenci znaků *y* v obou abecedách (v ruštině pro zvuk /u/, v romanizačních standardech pro přepis ruského *ы*).¹⁹⁸

Podobného druhu je ještě nepřesná transliterace příjmení *Слесьшев* v [Slepyshov]. V tomto jméně představují obě *e* stejný grafém, odlišují se pouze důrazem ve výslovnosti (přízvuk nese první slabika). Z uvedeného tvaru lze ale usuzovat na skutečnost, že autor zaměňuje *e* ze třetí slabiky za kvalitativně již odlišné *ě* (posun přízvuku na konec slova). Jak jsme již rozebírali, opomíjení vyznačení diakritiky *ě* v ruských textech notně ztěžuje jeho správné rozlišování od *e* a naopak. Původ této chyby tak spatřujeme opět ve vzájemné vizuální podobnosti dvou odlišně se realizujících znaků, tentokrát v podobnosti dvou znaků v rámci jedné abecedy (*e* a *ě* v ruské azbuce).

Jako poslední řadíme 4 přepisy, které se již příliš zjevně odklání od originálu a de facto se nejeví jeho ekvivalenty. Z tvaru [Degraychev] původní *Дергачёв* prakticky není čitelný (*Dergachyovⁿ*). V případě [Karmanov] může jít o překlep původního *Карамнов* (*Karamnovⁿ*), je však možné, že přepisující nechtěně zaměnil toto příjmení s také existujícím, námi však neanalyzovaným ruským *Карманов* (*Karmanovⁿ*). Příjmení *Мозякин* (*Mozyakinⁿ*) mohlo autorovi přepisu [Mozaykin] připadat cizí do té míry, že je považoval za nesprávně zaznamenané a vyžadující opravu. Také se ale může jednat o pouhý překlep: *я* → *ay* namísto *я* → *ya*. A ve tvaru [Shipchayov], varianty příjmení *Шипачёв* (*Shipachyovⁿ*), kterou výčet chybných přepisů uzavíráme, spatřujeme pravděpodobnou příčinu neodpovídající transliterace v nepozornosti přepisujícího, popř. v již nesprávném výchozím tvaru v azbuce poskytnutém k romanizaci (**Шипчаёв* → *Shipchayovⁿ*), a to vzhledem k počtu postižených latinkových znaků (pravděpodobnějším by se zdály například překlepy **Shipachyov*, **Shipahcyov* či **Shipacyhov*, ve kterých se zaměňují pouze 2 bezprostředně sousedící znaky).

¹⁹⁸ Grafickou podobnost *ы* a *u* jako původ chyby v přepisu spíše vylučujeme, stejně tak přibližnou podobnost zvukovou mezi *ы* a německým *ü*. Naopak možnou ač méně pravděpodobnou shledáváme kontaminaci uvedených transliterací francouzským pravopisem (fr. *menu* – /mø.ny/).

4.7. SHRUTÍ: TRANSLITERACE V SOUČASNOSTI A (NE)MOŽNOST JEDNOTNÉ NORMY V BUDOUCNU

Z nalezeného materiálu a jeho následné analýzy si lze udělat poměrně jasnou představu o tom, v jakém stavu se rusko-anglická transliterace vlastních jmen v oblasti ledního hokeje ve skutečnosti nachází. Každé z vybraných 153 příjmení se v současných textech na internetu sice nachází ve formě odpovídající transliteraci podle normy Mezinárodní hokejové federace IIHF, průměrně ale existují ještě dva další přepisy každého z nich (u jednoho příjmení jsme těchto nestandardních variant objevili dokonce dvanáct). Anglickou transliteraci příjmení ruských hokejistů tedy směle označujeme jako nejednotnou.

Rozmanitost sesbíraných transliterovaných podob může mít několik příčin. Jednou z nich je poměrně dlouhá historie přepisu ruských jmen ještě před stanovením jednotných pravidel. Norma IIHF vešla v platnost v hokejové sezóně 2011–2012. Příjmení ruských hráčů se však objevovala v anglických textech a světových médiích mnohem dříve. Od 50. let 20. století se ruská (resp. sovětská) hokejová reprezentace pravidelně účastní nejvyšších mezinárodních soutěží (poprvé na Mistrovství světa 1954 ve Švédsku a ZOH 1956 v Itálii).¹⁹⁹ Od let 80. jsou pak Rusové draftováni také do týmů NHL (prvním Rusem na ledě NHL, ač bez oficiálního povolení SSSR, byl v roce 1982 Viktor Nečajev; na záznamu z jeho prvního utkání²⁰⁰ jej vidíme v dresu s číslem 12 a transliterací *Nechaev* na zádech)²⁰¹ a jejich jména se začínají objevovat ve světových médiích.

Jména ruských hokejistů bylo pro potřeby zpravodajství a komunikace vždy nutno romanizovat a před stanovením oficiální normy se tak dělo individuálně, bez blíže specifikovaných pravidel. I tyto starší a normě neodpovídající tvary (srov. *Nechayev*ⁿ) můžeme tedy stále potkávat a dále citovat. Významnější je pak skutečnost, že tyto tvary jmen mohou navíc odkazovat na množství dalších informací týkajících se nositele daného jména, které pod normovaným tvarem v databázích, člancích či hokejových statistikách nalézt nemusíme. V určitých situacích proto starší transliterace dokonce sami vyhledáváme a v textech je ožívujeme.

¹⁹⁹ Sovětská hokejová reprezentace. *Wikipedia – The Free Encyclopedia* [online]. 2018.

²⁰⁰ Russian Nechayev Gets His First – videozáznam. *NHL.com* [online]. 1982.

²⁰¹ Story #76: Sergei Priakhin Becomes the First Soviet to Legally Play in the NHL. *Webarchive IIHF* [online]. 1989.

Nejednotný přepis může být také následkem nedostatečné podpory normy. Přestože hokejový romanizační standard vyvinula sama Mezinárodní hokejová federace, na jejích oficiálních webových stránkách se mezi přepisy podle pravidel IIHF objevují i tvary nenormované (viz poznámka k příjmení *Ковалёв* v přehledu nalezených transliterovaných tvarů na str. 75). Tyto přepisy pak, stejně jako samotné Federací zveřejněné texty, mohou být čtenářem považovány za oficiální a správné.

Opomeneme-li pak chyby z nepozornosti a odchylky pocházející z autorova vlastního záměru, lze příčinu současného stavu romanizace azbuky v textech o hokeji spatřovat ještě v nevhodnosti vytvořené normy. Analýza sesbíraných tvarů ruských příjmení sice ukázala, že přepisy některých grafémů podle standardu IIHF nepůsobí potíže, jiné ruské znaky (a skupiny znaků) však nelze jednotně, jednoznačně ani instinktivně nahradit a dobrat se tak ruské podoby jména. Například koncovku příjmení *-уи* lze přepsat a zkrátit následovně: *-уи* → *-ii* → *-i*; totéž však analogicky neplatí pro variantu *-ии*, kterou je třeba ponechat v nešikovném tvaru *-yi*. Přepis grafému *у* je totožný s přepisem *u* (→ *sh*), což znehodnocuje zpětnou transliteraci, podobně jako pravidlo netransliterování tvrdého a většinou těž měkkého znaku (*ѣ* → *0*; *ѝ* → *0*, pouze ve spojení *ѝе* → *ie*) či přepisy digrafem: *у* → *mc* → **ts*, *ѝе* → *ie* → **ue*. A při nedostatku podkladů nelze ruské *е* (→ *e*, *ye*, *ie*) odlišit od *ѐ* (→ *yo*), nelze je tudíž správně přepsat (nemluvě o skutečnosti, že ruštinu neovládající fanoušky může tento polo-transkripční přepis *ѐ* → *yo* (bez označení přízvuku *е* → *yo*), není-li dodatečně vysvětlen, mást).²⁰²

Jako řešení se logicky nabízí vytvoření vhodnějšího romanizačního standardu. Vystává však otázka, zda je dnes vůbec možné ve sféře zpravodajství o ledním hokeji nějakou sjednocující normu ustanovit a striktně vyžadovat. Souhlasíme, že jednotný přepis jmen hokejistů na dresech, v tabulkách, soupiskách a jiných textech je žádoucí, má-li být čtenářům/divákům vždy jasné, o kterém z hráčů se hovoří. Uznáváme však, že

²⁰² V níže citovaném diskusním vlákně přispívající pod přezdívkou „DevsMetsGmen“ podává vlastní teorii přepisu a realizace ruského příjmení, které má v plném originálu podobu *Ковалёв*. Úryvek vystihuje nejen to, jak komplikovaný přenos ruského jména do anglického prostředí může být, ale také fakt, že internet je médiem otevřeným, do kterého může přispívat prakticky kdokoliv a v němž posouzení relevance jednotlivých dat nemusí být vůbec jednoduché.

“The ‘e’ character in Russian is actually ‘yeh’ so the pronunciation of ‘КОВАЛЕВ’ is actually ‘Kovalyev.’ I don’t know where they got the ‘o’ from, though. Interestingly, and this could just be because I took high school Russian twenty years ago so take it with a grain of salt, we tend to say KO-va-lev with the emphasis on the first syllable, but seeing it spelled out in Cyrillic I’m pretty sure you’d put the emphasis on the middle syllable, which would also include the ‘l,’ so it’s ‘ko-VAL-yev.’”
Alexei Kovalev Retires After 24 Years of Professional Hockey – online diskuse. *Reddit.com* [online]. 2014.

zajistit přesnou a jednotnou transliteraci za každé situace v této oblasti není splnitelné, a to ani ve zdrojích oficiálních, natožpak v těch neoficiálních.

Prioritou hokejového zpravodajství je aktuálnost; komentátoři jsou nuceni poskytovat informace bezprostředně v průběhu zápasů. Často tak nemívají prostor pro dohledání zavedených přepisů jmen konkrétních hokejistů ani stanovených norem, podle kterých by se jejich jména měla transliterovat. V případě nově příchozích hráčů by bylo pak záhodno zjistit bližší informace k originálním podobám jejich jmen. To je však v limitovaném čase tvorby textů podobně nereálné.

Méně reálným je už jen požadavek dodržování jednotné normy v neoficiálních, veřejností psaných textech. Diskusní vlákna, prostory pro komentáře, tematické weby či příspěvky na sociálních sítích – na všech těchto psaných zdrojích se může autorsky podílet prakticky kdokoli a vlastní vytvořený obsah pak sdílet skutečně s kýmkoliv na internetu. Texty jsou otevřené, jejich obsah není možné uhlídat ani usměrnit, a v rámci transliterace se tak lze setkat i s tak nestandardně poskládaným přepisem, jakým je například *Mozaykin*.

ZÁVĚR

Copak je po jméně?

*Co růží zvou, i zváno jinak vonělo by stejně...?*²⁰³

Předmětem této diplomové práce bylo zmapování rusko-anglické transliterace vlastních jmen. Přepis z azbuky do latinky (tj. romanizace) je v určitých oblastech komunikace stále užíván a vyžadován, a konkrétně v případě jedinečných vlastních jmen by měl být spolehlivý a konzistentní. Vzhledem k rozdílnosti těchto dvou písem a jazyků však nemusí být nutně jednoduchý ani jednotný.

Srovnání ruštiny a angličtiny, kterému jsme se věnovali v první kapitole, ukazuje, že grafické systémy těchto jazyků využívají různý počet písmen. Má-li tedy platit transliterační pravidlo vždy jednoho znaku za jeden znak, je třeba méně obsáhlou anglickou latinku pro romanizaci azbuky přizpůsobit a rozšířit. V obou jazycích navíc nacházíme kvalitativně odlišné hlásky, chceme-li pak v cílovém jazyce zachytit skutečnou originální podobu slov, jsme nuceni při přepisu přihlídnout ke zvukové stránce obou jazyků, tj. zakomponovat do transliterace určité prvky transkripce.

Možné způsoby toho, jak přizpůsobit anglické písmo k přepisu ruštiny, lze vyčíst z existujících romanizačních standardů, rozebíraných ve druhé kapitole. Některé z norem volí zápis ruských znaků grafémy s diakritikou, jiné digrafy a multigrafy; jedny jsou striktně transliterační, ve druhých lze naopak nalézt pravidla zohledňující ruskou výslovnost. Podstatným pak zůstává fakt, že neexistuje pouze jeden soubor těchto pravidel, ale několik současně platných a užitečných standardů, které se mezi sebou vždy více či méně odlišují.

Multiplacita norem logicky generuje multiplicitu transliterací jednotlivých jmen, což je v mnoha oblastech nežádoucí. Nejednotné přepisy toponym mohou ztěžovat práci geografů a kartografů, různé podoby jmen uměleckých děl a jejich autorů zhoršují jejich odkazovost v bibliografických systémech archivů a knihoven, a odchylky v zápisu osobních údajů v dokladech mohou jejich vlastníkům zneprůjemnit vyřizování jiných potřebných dokumentů.

Pro náš pohled na praxi jsme zvolili antroponyma z tematické oblasti ledního hokeje, pro niž je romanizace azbuky podobně nezbytná. Zaměřili jsme se přitom na ruská příjmení, kterým je zasvěcena třetí kapitola. V ní osvětlujeme původ, vznik

²⁰³ Původní citát pochází z dramatu Williama Shakespeara *Romeo a Julie* (překlad M. Hilský, úprava interpunkce vlastní).

a stavbu příjmení v ruštině, představujeme jejich možné tvary i významy a definujeme „ruské příjmení“ tak, jak je chápeme a užíváme ve vlastním výzkumu v kapitole čtvrté: příjmení, jejichž nositeli jsou či byly osoby ruské národnosti.

Pro analýzu jsme pak nasbírali v textech z let 1990–2018 celkem 153 takovýchto příjmení. Vždy se jednalo o příjmení současných či bývalých ruských hokejistů mužského pohlaví. Ke každému příjmení jsme v nejrůznějších anglicky vedených internetových databázích a informačních zdrojích samostatně dohledávali jejich existující transliterace, ty jsme zaznamenávali a následně analyzovali způsob jejich přepisu. V konečném součtu se nám podařilo získat celkem 437 latinkových přepisů, což jsou téměř 3 varianty transliterace pro každého jednoho hráče.

Přestože byl pro romanizaci jmen v ledním hokeji v roce 2011 vytvořen jednotný standard (norma IIHF), přepis ruských příjmení hokejistů se ukázal poměrně nejednotný. Všechna jména sice lze nalézt v normovaném tvaru, většina z nich však na internetu běžně existuje ještě v několika dalších, odlišných podobách. Dokonce oficiální hokejové databáze se rozcházejí v zápisu jednotlivých hráčů, příjmení jedné a téže osoby se romanizuje mnohdy jinak i jen v rámci jednoho textu a přepis některých grafémů podle normy nešikovně znemožňuje zpětnou transliteraci, a tím i rekonstrukci originálu daného příjmení.

Vraťme se nyní k Shakespearovu citátu. Zmínka o vůni toho, co se růží zve, může v souvislosti s hokejisty a podobami jejich jmen jistě působit úsměvně. Samotnou otázku však míníme vážně. Co růží zvu, i zváno jinak snad bude stále vonět po růžích, ale dobereme se vždy správně téže osoby, budeme-li její jméno užívat v několika odlišných variantách? Každá nová podoba příjmení konkrétního hráče (či osoby obecně) ztěžuje přenos informací, které se ho týkají. Pro vyhledání veškerých dat o daném hokejistovi v cílovém jazyce je třeba znát všechny varianty transliterace jeho jména, bez jednotných pravidel ale množství a pestrost jeho podob nemá mezí. Zdroje přepisů jsou navíc neomezené a normy v současnosti spíše nevyhovující.

Současná situace rusko-anglické transliterace v hokeji je však ještě o něco komplikovanější. Platná norma sice existuje, její striktní a všeobecná platnost ale není prakticky dosažitelná. V hokejovém zpravodajství a komentátorství je důraz kladen na rychlost a aktuálnost poskytnuté informace, spíše než na její správnou formální úpravu. V nových textech tvořených veřejností nelze uhlídat dodržování toho či onoho transliteračního pravidla. A u veřejně přístupných textů starších, transliterujících ještě „nestandardně“ bez pravidel, zase není možné zbránit jejich dalšímu rozšíření.

Zmíněná komplikovanost samozřejmě ztěžuje hledání řešení nejednotnosti rusko-anglické transliterace. To však ani nebylo naším cílem. Probádáním romanizace v této konkrétní oblasti jsme chtěli čtenářům přiblížit skutečnou situaci přepisu ruských jmen z azbuky do latinky a seznámit je s možnými i reálnými úskalími, která tento jazykový proces v současnosti provázejí. Potřeba transliterace totiž (minimálně v prostředí ledního hokeje) neslábne, a je tedy vhodné podívat se na její stav a užití znovu a podrobněji. Ať už s cílem upravit a podpořit stávající standardy, či jen se záměrem prozkoumat tuto sféru a zamyslet se nad tím, co vlastně je po jméně.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Kapitola 1.

- Bukva *g* v okončanii –*ogo* (–*ego*). *Pravila russoj orfografii i punktuacii* [online]. 2009 [cit. 3. 9. 2018]. Dostupné z: <http://orthographia.ru/orfografia.php?sid=48>
- Diacritics Project* [online]. Typo.cz, DesignIQ.cz. 2004 [cit. 6. 9. 2018]. Dostupné z: <http://diacritics.typo.cz/index.php?id=49>
- HUŠEK, J. *Ruský vokalický systém v porovnání s češtinou: bakalářská práce*. Praha: Pedagogická fakulta UK, 2012. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/110148/>
- CHAMONIKOLASOVÁ, Jana. *A Concise History of English*. Brno: MU, 2014.
- CHMELEVSKAJA, J. S. a KOZYREVA, T. G. *Sovremennyj russkij jazyk: grafika, orfografija*. Minsk: Vyšejšaja škola, 1981.
- IPA/Russian. *Wikipedia – The Free Encyclopedia* [online]. 2018 [cit. 4. 9. 2018]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/Help:IPA/Russian>
- KLEPLOVÁ, K. *Ruský fonetický systém hlásek ve srovnání s českým fonetickým systémem hlásek: bakalářská práce*. Brno: Pedagogická fakulta MU, 2015. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/rj84t/>
- KRČMOVÁ, M. Suprasegmentální fonologické jevy. *Fonetika a fonologie* [online]. Elportál, Brno: MU, 2008 [cit. 6. 9. 2018]. Dostupné z: https://is.muni.cz/elportala/estud/ff/ps09/fonetika/tisk_2009/ch08s02.html
- KRČMOVÁ, M. Transkripce. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017 [cit. 3. 9. 2018]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/TRANSKRIPCE>
- KRČMOVÁ, M. Transliterace. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017 [cit. 3. 9. 2018]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/TRANSLITERACE>
- KRČMOVÁ, M. Transliterace. *Fonetika* [online]. Elportál, Brno: MU, 2007 [cit. 3. 9. 2018]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/elportal/estud/ff/js07/fonetika/materialy/ch02s04.html>
- MAIR, Ch. *English Linguistics*. Tübingen: Narr Francke Attempo Verlag, 2012. ISBN 978-3823363934

- PROCHÁZKOVÁ, I. *Fonetický systém ruského a českého jazyka v porovnání: bakalářská práce*. Praha: Pedagogická fakulta UK, 2017. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/160136/>
- SUSLOVA, E. Kuda jazyk dovedet: počemu Kazachstan přešel na latinicu. *Gazeta.ru* [online]. 2018 [cit. 2. 9. 2018]. Dostupné z: https://www.gazeta.ru/politics/2018/02/20_a_11657323.shtml
- ŠPAČKOVÁ, S. *Rusko-česká ekvivalence propriálního lexika: vlastní jména v překladu*. Vydání první. Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2017. ISBN 8021086874.
- ŠTEKAUER, P. *Rudiments of English linguistics*. Prešov: Slovacontact, 2000. ISBN 80-88876-04-4.
- WELLS, J. C. Phonetic symbols for English. *UCL Psychology & Language Sciences* [online]. 2015 [cit. 4. 9. 2018]. Dostupné z: <https://www.phon.ucl.ac.uk/home/wells/phoneticsymbolsforenglish.htm>

Kapitola 2.

- ALA-LC Romanization Tables Approved. *The Library of Congress* [online]. 11. 2. 2015 [cit. 9. 10. 2018]. Dostupné z: https://www.loc.gov/catdir/cpso/roman_cham_mande_uighur.html
- BGN/PCGN romanization of Russian. *Wikipedia – The Free Encyclopedia* [online]. 20. 9. 2018 [cit. 11. 10. 2018]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/BGN/PCGN_romanization_of_Russian
- BREWER, M. M. Romanization of Cyrillic Script: Core Competencies and Basic Research Strategies for Slavic Students, Scholars, and Educators. *Slavic & East European Information Resources* 10:2-3. 2009. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/15228880903115128>
- COLLISTER, L. B. Russian transliteration and the NHL. *Wordpress.com: Tales of an eLinguist* [online]. 2. 3. 2011 [cit. 11. 10. 2018]. Dostupné z: <https://talesofanelinguist.wordpress.com/2011/03/02/russian-transliteration-and-the-nhl/>
- Doporučení pro přepis nelatinkových písem do latinky*. 2., dopl. vyd. Praha: Národní knihovna ČR, 2006. Standardizace. ISBN 80-7050-509-5.
- Evgeni Malkin. *NHL.com: Pittsburgh Penguins* [online]. 2017 [cit. 11. 10. 2018]. Dostupné z: <https://www.nhl.com/player/evgeni-malkin-8471215>

- Evgeni Malkin. *Wikipedia – The Free Encyclopedia* [online]. 10. 10. 2018 [cit. 11. 10. 2018]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Evgeni_Malkin
- Evgeni Nabokov. *Wikipedia – The Free Encyclopedia* [online]. 9. 9. 2018 [cit. 11. 10. 2018]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Evgeni_Nabokov
- Evgeni Plushenko. *Wikipedia – The Free Encyclopedia* [online]. 30. 9. 2018 [cit. 11. 10. 2018]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Evgeni_Plushenko
- Evgeny Kuznetsov. *NHL.com: Washington Capitals* [online]. 2017 [cit. 11. 10. 2018]. Dostupné z: <https://www.nhl.com/player/evgeny-kuznetsov-8475744>
- GOST 7.79-2000: Pravila transliteracii kirillovskogo pis'ma latinskimi alfavitom*. Minsk: Izdatel'stvo standardov, 2002. Dostupné také z: <http://www.gostedu.ru/6464.html>
- Guide to Transliteration. *American Association of Teachers of Slavic and East European Languages* [online]. 2018 [cit. 10. 10. 2018]. Dostupné z: <https://www.aatseel.org/program/transliteration.htm>
- CHESNOKOV, D. Yevgeni Malkin? End of Russian player names as we've known them. *Yahoo Sports* [online]. 10. 2. 2011 [cit. 12. 10. 2018]. Dostupné z: <https://sports.yahoo.com/blogs/nhl-puck-daddy/yevgeni-malkin-end-russian-player-names-weve-known--nhl.html>
- ISO 9:1995: Information and Documentation. *Organisation Internationale de Normalisation (ISO)* [online]. 1995 [cit. 4. 10. 2018]. Dostupné z: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:9:ed-2:v1:en>
- Machine Readable Travel Documents: Doc 9303, Part 3. *International Civil Aviation Organization* [online]. 2015 [cit. 12. 10. 2018]. Dostupné z: https://www.icao.int/publications/Documents/9303_p3_cons_en.pdf Str. 33 – 34.
- MAIR, V. Transliteration. *Language Log* [online]. 11. 8. 2011 [cit. 4. 10. 2018]. Dostupné z: <http://languagelog.ldc.upenn.edu/nll/?p=1656>
- New rules for Russian names. *International Ice Hockey Federation* [online]. 2. 10. 2011 [cit. 12. 10. 2018]. Dostupné z: <http://archive.li/gr4y>
- PALMER, J. T. Perverse Albion. *New Scientist No. 284* [online]. 1962 [cit. 30. 9. 2018]. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=TWS0t_EKGKEC&lpg=PA179&dq=British%20Standard%202979%3A1958&hl=cs&pg=PA178#v=onepage&q=British%20Standard%202979:1958&f=true
- Pravila transliteracii russkich imen sobstvennykh latinskimi bukvami. *Bibliotekar.ru* [online]. 2006 [cit. 10. 10. 2018]. Dostupné z: <http://www.bibliotekar.ru/yazikovedenie-1/97.htm>

- Procedural Guidelines for Proposed New or Revised Romanization Tables. *The Library of Congress* [online]. 13. 8. 2010 [cit. 10. 10. 2018]. Dostupné z: http://www.loc.gov/catdir/cpso/romguid_2010.html
- PROSHINA, Z. G. a EDDY, A. A. *Russian English: History, Functions and Features*. Cambridge: Cambridge UP, 2016. ISBN 978-1-107-07374-6.
- Report on the Current Status of United Nations Romanization Systems for Geographical Names: Russian. *Working Group on Romanization Systems* [online]. 30. 3. 2016 [cit. 10. 10. 2018]. Dostupné z: https://www.eki.ee/wgrs/rom1_ru.pdf
- Romanization Landscape. *The Library of Congress* [online]. 17. 11. 2011 [cit. 9. 10. 2018]. Dostupné z: https://www.loc.gov/catdir/cpso/romlandscape_Oct2011.html
- Romanization of Russian: BGN/PCGN 1947 System. *Gov.uk* [online]. 2018 [cit. 10. 10. 2018]. Dostupné z: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/681923/ROMANIZATION_OF_RUSSIAN.pdf
- Romanization of Russian. *Lonweb.org* [online]. [b.r.] [cit. 1. 10. 2018]. Dostupné z: <https://www.lonweb.org/links/russian/lang/014.htm>
- Russian Names in English. *Useful English* [online]. 2007 [cit. 10. 10. 2018]. Dostupné z: <http://usefulenglish.ru/vocabulary/russian-names-in-english-en>
- Search for Cyrillic items in the catalogue. *The British Library* [online]. 1. 4. 2014 [cit. 10. 10. 2018]. Dostupné z: <https://www.bl.uk/help/search-for-cyrillic-items>
- Translit. *Lurkmore* [online]. 2018 [cit. 4. 10. 2018]. Dostupné z: <http://lurkmore.to/%D0%A2%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BB%D0%B8%D1%82>
- Transliteracija dlja zagranpasporta. *YFMS – Passport.ru* [online]. [b.r.] [cit. 11. 10. 2018]. Dostupné z: <http://yfms-passport.ru/transliteration>
- Transliteration. *Journal of Hygienic Engineering and Design* [online]. 2011 [cit. 10. 10. 2018]. Dostupné z: <http://www.jhed.mk/categories/view/423>
- Transliteration History. *University of Arizona Library* [online]. [b.r.] [cit. 5. 10. 2018]. Dostupné z: <http://intranet.library.arizona.edu/users/brewerm/sil/lib/transhist.html>
- WELLISCH, H. H. *The Conversion of Scripts, Its Nature, History and Utilization*. NY: Wiley, 1978. ISBN-13: 978-0471016205

What is the most common transliteration/romanization standard of Cyrillic?: online diskuse. *StackExchange* [online]. 20. 10. 2016 [cit. 1. 10. 2018]. Dostupné z: <https://russian.stackexchange.com/questions/13368/what-is-the-most-common-transliteration-romanization-standard-of-cyrillic>

Kapitola 3.

Family. *Etymonline – Online Etymology Dictionary* [online]. 2001 [cit. 10. 9. 2018]. Dostupné z: <https://www.etymonline.com/word/family>

JERMOLOVIČ, D. I. *Imena sobstvennyje na styke jazykov i kultur*. Moskva: R. Valent, 2001.

KLIMECKÁ, P. *Příjmení, jméno a jméno po otci jako prostředky identifikace osoby v ruském jazyce: historie a současnost: diplomová práce*. Olomouc: Filozofická fakulta UPOL, 2018. Dostupné z: <https://library.upol.cz/arl-upol/cs/csg/?repo=upolrepo&key=6207219957>

KNAPPOVÁ, M. Otčestvo. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017 [cit. 11. 9. 2018]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/OT%C4%8CESTVO>

MISTRYUKOVA, E. *Vývojové tendence v ruské teorii tlumočení na přelomu 20. a 21. století: diplomová práce*. Praha: Filozofická fakulta UK, 2014. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/71267>

Pravila izmenenija imen i familij. *Kul'tura pismennoj reči* [online]. 2001 [cit. 11. 9. 2018]. Dostupné z: <http://gramma.ru/SPR/?id=2.6>

SUPERANSKAJA, A. V. a SUSLOVA, A. V. (1) *O russkich imenach*. Sankt-Peterburg: Avalon, 2007. ISBN 978-5-352-02132-3.

SUPERANSKAJA, A. V. a SUSLOVA, A. V. (2) *Sovremennyje russkije familii*. Moskva: Nauka, 1981.

Kapitola 4.

Alexei Kovalev Retires After 24 Years of Professional Hockey – online diskuse. *Reddit.com* [online]. 3. 7. 2014 [cit. 13. 11. 2018]. Dostupné z: https://www.reddit.com/r/hockey/comments/29q5zk/alexei_kovalev_retires_after_24_years_of/

RUSANOWSKY, D. Dan's Thought of the Day – 2/18/2014: A Tale of Two Letters. *NHL.com* [online]. 19. 2. 2014 [cit. 13. 11. 2018]. Dostupné z: <https://www.nhl.com/sharks/news/dans-thought-of-the-day-2-18-2014/c-26367>

Russian Nechayev Gets His First – videozáznam. *NHL.com* [online]. 17. 10. 1982 [cit. 15. 11. 2018]. Dostupné z: <https://www.nhl.com/video/russian-nechayev-gets-his-first/t-277462044/c-42228403>

Sovětská hokejová reprezentace. *Wikipedia – The Free Encyclopedia* [online]. 16. 8. 2018 [cit. 15. 11. 2018]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Sov%C4%9Btsk%C3%A1_hokejov%C3%A1_reprezentace

Story #76: Sergei Priakhin Becomes the First Soviet to Legally Play in the NHL. *Webarchive IiHF* [online]. 31. 3. 1989 [cit. 13. 11. 2018]. Dostupné z: <http://webarchive.iihf.com/iihf-home/the-iihf/100-year-anniversary/100-top-stories/story-76/>

Hlavní zdroje analyzovaného materiálu

(hokejové databáze, zpravodajské portály a archivy, diskusní fóra, encyklopedie)

- *eliteprospects.com*
- *Eurohockey.com*
- *hfborads.com*
- *hockeyDB.com*
- *QuantHockey.com*
- *reddit.com/r/hockey*
- *webarchive.iihf.com*
- *Wikipedia.org*

Seznam odkazů užitých v textu

- <https://www.eliteprospects.com/player/29821/yuri-khmylyov>
- https://www.reddit.com/r/hockey/comments/6vq19g/the_teambyteam_list_of_russian_nhl_players_whose/
- https://icehockey.fandom.com/wiki/2010_KHL_Junior_Draft
- <https://www.eliteprospects.com/player/107371/maxim-alyapkin>
- <http://forums.internationalhockey.net/showthread.php?9499-LG-Hockey-Games-2010-Sweden-29-4-2-5-2010>
- https://icehockey.fandom.com/wiki/1992_Olympics
- <http://u18worlds2016.iihf.com/en/news/making-a-few-points/>
- <http://www.iihfworlds2017.com/en/games/2017-05-21/RUS-vs-FIN/#recap>
- http://www.espn.com/olympics/hockey/story/_/id/9241708/us-rallies-win-opener-hockey-world-championships
- <https://www.iihf.com/en/events/2018/wm/news/2680/will-they-or-won%C3%A2%E2%82%AC%E2%84%A2t-they>
- <http://www.eurohockey.com/article/2197-to-hell-and-back.html>

- <http://old.themoscowtimes.com/sitemap/free/1994/12/article/nhl-stars-absent-from-cup/344954.html>
- <https://www.nytimes.com/1990/12/19/sports/results-plus-947090.html>
- <https://www.eliteprospects.com/player/11128/maxim-grachyov>
- <https://mynhltraderumors.com/nhl-rumors-hurricanes-blackhawks-wild-penguins-canucks-and-ilya-kovalchuk/2018/05/31/>
- <http://www.hockeydts.com/tag/sportmindhdhts/>
- <https://hfboards.mandatory.com/threads/dergachyev-vs-bittner-vs-greenway.1892531/>
- <http://www.eurohockey.com/article/4172-khl-ezhov-and-ketov-shoot-down-the-eagles.html>
- <https://hfboards.mandatory.com/threads/russias-roster-unofficial.246811/>
- <https://www.sportsnet.ca/hockey/nhl/world-roundup-0/>
- <https://newspaperarchive.com/brandon-sun-oct-27-2007-p-13/>
- http://webarchive.iihf.com/home-of-hockey/news/news-singleview/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=9013&cHash=12505355ad405fd158fdc0ec55fb95e1
- http://webarchive.iihf.com/home-of-hockey/news/news-singleview/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=11173&cHash=aca9fc6ab2cf0ee7fd046b81f4ce6be9
- <http://www.olympiandatabase.com/index.php?id=108569&L=1>
- <https://www.olympic.org/nikolay-kulemin>
- <https://www.olympic.org/nikolai-kulyomin>
- https://www.reddit.com/r/hockey/comments/3erdr1/australian_here_wanting_to_get_into_watching/
- <https://www.cbc.ca/sports/hockey/russia-downs-canada-in-world-hockey-exhibition-1.736649>
- <https://fivethirtyeight.com/features/alex-ovechkin-is-finally-getting-help/>
- <http://webarchive.iihf.com/iihf-home/the-iihf/100-year-anniversary/100-top-stories/story-76/>
- <https://thehockeywriters.com/the-good-ship-semin-has-sunk/>
- <https://futureconsiderations.ca/player/vladislav-sukhachyov/>
- https://www.hockeybuzz.com/blog.php?post_id=40786
- <https://hfboards.mandatory.com/threads/wjc-russia-2015.1703917/>

- <https://www.eliteprospects.com/search/player?q=fedorov&nation=rus>
- <https://www.nhl.com/bruins/news/khokhlachev-vows-to-be-opportunistic-in-first-recall-of-the-season/c-42452>
- <https://thehockeywriters.com/adam-henrique-its-not-over-devils-forward-set-for-explosive-season/>
- <https://conwaysrussianhockey.wordpress.com/2017/06/29/the-bench-bosses-chernyshyov-division/>
- <https://www.nhl.com/goldenknights/news/vadim-shipachyov-8-fun-facts/c-289277966>
- <https://hfboards.mandatory.com/threads/who-was-the-last-defenceman-most-loved-by-leaf-nation.2407601/page-2>
- <https://www.chron.com/sports/aeros/article/Hockey-at-a-glance-2127450.php>

IHF	ICAO	BGN/PCGN	UNGEGN	Vědecká t.	BS	ALA-LC	GOST B	ISO 9 GOST A	
Vorobyov	Vorobeu	Vorob'yëv	Vorob'ëv	Vorob'ëv	Vorob'ëv	Vorob'ëv	Vorob'yov	Vorob'ëv	Воробьëв
Yeremeyev	Eremeev	Yeremeyev	Eremeev	Eremeev	Eremeev	Eremeev	Eremeev	Eremeev	Еремеев
Zaitsev	Zaitsev	Zaytsev	Zajcev	Zajcev	Zaitsev	Zaitsev	Zajcev	Zajcev	Зайцев
Klyuchevski	Kliuchevskii	Klyuchevsky	Ključevskij	Ključevskij	Klyuchevskiĭ	Ključevskiĭ	Klyuchevskij	Ključevskij	Ключевский
Maiorskaya	Maiorskaia	Mayorskaya	Majorskaja	Majorskaja	Maĭorskaya	Maĭorskaia	Majorskaya	Majorskaâ	Майорская
Potjomkin	Potemkin	Potëmkin	Potëmkin	Potëmkin	Potëmkin	Potëmkin	Potjomkin	Potëmkin	Потëmкин
Rumyantsev	Rumiantsev	Rumyantsev	Rumjancev	Rumjancev	Rumyantsev	Rumiantsev	Rumyancev	Rumâncev	Румянцев
Khrushyov	Khrushchev	Khrushchëv	Hruščëv	Xruščëv	Khrushchëv	Khrushchëv	Xrushhyov	Hrušëv	Хрущëв
Tsvetayeva	Tsvetaeva	Tsvetaeva	Cvetaeva	Cvetaeva	Tsvetaeva	Tsvetaeva	Czvetaeva	Cvetaeva	Цветаева

IIHF	ICAO	BGN/PCGN	UNGEGN	Vědecká t.	BS	ALA-LC	GOST B	ISO 9 GOST A	
Kyakhta	Kiakhta	Kyakhta	Kjahta	Kjaxta	Kyakhta	Kiakhta	Kyaxta	Kâhta	Кяхта
Noyabrsk	Noiabrsk	Noyabr'sk	Nojabr'sk	Nojabr'sk	Noyabr'sk	Noiabr'sk	Noyabr'sk	Noâbr'sk	Ноябрьск
Ochyor	Ocher	Ochër	Očër	Očër	Ochër	Ochër	Ochyor	Očër	Очёр
Pyt-Yakh	Pyt-Iakh	Pyt-Yakh	Pyt-Jah	Pyt'-Jax	Pýt'-Yakh	Pyt'-Iakh	Pyt'-Yax	Pyt'-Âh	Пыть-Ях
Rubtsovsk	Rubtsovsk	Rubtsovsk	Rubcovsk	Rubcovsk	Rubtsovsk	Rubtsovsk	Rubczovsk	Rubcovsk	Рубцовск
Tyumen	Tiumen	Tyumen'	Tjumen'	Tjumen'	Tyumen'	Tiumen'	Tyumen'	Tûmen'	Тюмень
Chelyabinsk	Cheliabinsk	Chelyabinsk	Čeljabinsk	Čeljabinsk	Chelyabinsk	Cheliabinsk	Chelyabinsk	Čelâbinsk	Челябинск
Shuchie	Shchuche	Shchuch'e	Ščuč'e	Ščuč'e	Shchuch'e	Shchuch'e	Shhuch'e	Ŝuč'e	Щучье
Yuryuzan	Iuriuzan	Yuryuzan'	Jurjuzan'	Jurjuzan'	Yuryuzan'	Iuriuzan'	Yuryuzan'	Ûrûzan'	Юрюзань

PŘÍLOHA 3: Srovnání transliteračních norem

	ISO 9 GOST A	GOST B	ALA-LC	BS (*BM)	Vědecká translit.	UNGEGN	BGN/ PCGN ⁱ	ICAO	IIHF ⁱⁱ
а	a	a	a	a	a	a	a	a	a
б	b	b	b	b	b	b	b	b	b
в	v	v	v	v	v	v	v	v	v
г	g	g	g	g	g	g	g	g	g
д	d	d	d	d	d	d	d	d	d
е	e	e	e	e	e	e	e/ye ⁱⁱⁱ	e	e/ye/ie ^{iv}
ё	ë	yo	ë	ë	ë	ë	ë/yë	e	yo
ж	ž	zh	zh	zh	ž	ž	zh	zh	zh
з	z	z	z	z	z	z	z	z	z
и	i	i	i	i	i	i	i	i	i
й	j	j	ï	ï	j	j	y ^v	i	i
к	k	k	k	k	k	k	k	k	k
л	l	l	l	l	l	l	l	l	l
м	m	m	m	m	m	m	m	m	m
н	n	n	n	n	n	n	n	n	n
о	o	o	o	o	o	o	o	o	o
п	p	p	p	p	p	p	p	p	p
р	r	r	r	r	r	r	r	r	r
с	s	s	s	s	s	s	s	s	s
т	t	t	t	t	t	t	t	t	t
у	u	u	u	u	u	u	u	u	u
ф	f	f	f	f	f	f	f	f	f
х	h	x	kh	kh	x	h	kh	kh	kh
ц	c	c/cz ^{vi}	ts̄	ts	c	c	ts ^{vii}	ts	ts
ч	č	ch	ch	ch	č	č	ch	ch	ch
ш	š	sh	sh	sh	š	š	sh	sh	sh

щ	ŝ	shh	shch	shch	šč	šč	shch ^{viii}	shch	sh
Ъ	"	"	"	"	"	"	"	ie	-
Ы	y	y'	y	ȳ/y ^{ix} /*ui	y	y	y ^x	y	y
Ь	'	'	'	'	'	'	'	-	-
Э	è	e'	è	é	è	è	e ^{xi}	e	e
Ю	û	yu	îu	yu	ju	ju	yu	iu	yu
Я	â	ya	îa	ya	ja	ja	ya	ia	ya
ї ^{xii}	ì	i	ī	-	i	-	-	i	-
Ѣ	ě	ye	îe	-	ě	-	-	-	-
Ѳ	f̂	fh	f̂	-	f	-	-	-	-
Ѵ	ỳ	yh	ỳ	-	i	-	-	y	-

- i BGN/PCGN: dodatečná pravidla povolují zkrácení koncových *-ый /-ий* (tedy *-yy/-iy*) na *-y*.
- ii IIHF: dodatečná pravidla doporučují *кс* → *x* (ne *ks*); *-ксандр* → *-xander* (ne *-xandr*); zjednodušení přepsaných kombinací *iy* a *ii* → *i*.
- iii BGN/PCGN: *ye/ÿe* na začátku slova a po *a, e, ě, u, o, y, ъ, э, ю, я, ѱ, ѳ, ѵ*; jinak *e/ě*.
- iv IIHF: *ye* na začátku slova a po vokálu; *ie* po *ь*; jinak *e*.
- v BGN/PCGN: *ÿ* před vokály *a, y, ъ* nebo *э* → *y*; jinak *y*.
- vi GOST B: *c* před grafémy *i, e, y, j*; jinak *cz*.
- vii BGN/PCGN: k odlišení od *u* → *ts* se doporučuje *mc* → *t.s*.
- viii BGN/PCGN: k odlišení od *uy* → *shch* se doporučuje *uыч* → *sh·ch*.
- ix BS: zdroje se různí, častěji se v tabulkách objevuje *ÿ*.
- x BGN/PCGN: *ь* po vokálu → *y*; před vokály *a, y, ъ* nebo *э* → *y*; jinak *y*.
- xi BGN/PCGN: *э* po konsonantech kromě *ÿ* → *e*; jinak *e*.
- xii Poslední čtyři zařazené grafémy *i, Ѣ* (bez kurzívy v trochu odlišné podobě – *Ѣ*), *Ѳ, Ѵ* se dnes v ruštině neuzivají, bylo od nich upuštěno v poslední reformě ruské abjazy. V některých transliteračních standardech se však lze setkat s možnostmi jejich přepisu, pro zajímavost je zde uvádíme.